СУРМАЧ

Лондон 1997 Англія

«СУРМАЧ» - журнал Об'єднання бувших вояків Українців у В. Британії
«SURMACH» - Magazine of the Association of Ukrainian Former Combatants in Great Britain
49 Linden Gardens, London W2 4HG
ISSN 0 491 6204

Гол. ред. майор д-р С. М. Фостун
Статті підписані прізвищем чи псевдонімом, не завжди відповідають поглядам Редакції. Редакція застерігає собі право скорочувати статті й правити мову.

Обкладинка: **І. Волощак**

ЗМІСТ

Майор д-р С. М. Фостун: 50 РОКІВ ТОМУ 1
Полк. Іван Смаглюк: АРМІЯ УКРАЇНИ, ЯКОЮ Ж ЇЙ БУТИ? 5
Микола Верес: УКРАЇНСЬКОМУ ВОЯКОВІ 12
Володимир Тертичний: РОЗШИРЕННЯ НАТО: ВІЙСЬКОВІ АСПЕКТИ 13
Богдан Бора: ВОЯЦЬКА ПРИСЯГА 16
ТАНК: СЬОГОДЕННЯ І МАЙБУТНЄ 17
Полк. Володимир Бережинський: ОЗБРОЄННЯ ВІЙСЬКА КНЯЖОЇ РУСІ 20
Ігор Чернікова: МИРОТВОРЧІ ТЕНДЕНЦІЇ У ВЗАЄМИНАХ УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ 27
Проф. д-р Теодор Мацьків: ЕМІҐРАЦІЯ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ ДО ТУРЕЧЧИНИ В 1709 РОЦІ 32
Володимир Борщевич: УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ ДУХОВНИЦТВО 36
Д-р Ігор Срібняк: ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗУ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ СЕРЕД ПОЛОНЕНИХ ОФІЦЕРІВ РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ 40
ВАСИЛЬ КУК – ПОЛКОВНИК УПА 46
З ДІЯЛЬНОСТИ ГАЛИЦЬКОГО БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1 УД УНА 52
Ппор. Михайло Ревіляк: В ДИВІЗІОНІ ЗЕНІТНОЇ АРТИЛЕРІЇ ДИВІЗІЇ 53
Хор. Петро Дюк: П'ЯТДЕСЯТЬ РОКІВ ТОМУ 56
Михайло Андріїв: З НАШОГО МИНУЛОГО 58
Ігор Гургула: «Я ВИКОНАВ ТВОЄ ПРОХАННЯ ПОБРАТИМЕ» 60
Ярослав Курдидик: НАПИШИ 61
З ДІЯЛЬНОСТИ ОбВУ – 1997 РОКУ 62
ПІД СТЯГОМ ЄДНАННЯ 81
XLIII КРАЙОВИЙ ВОЯЦЬКИЙ З'ЇЗД ОбВУ 90
ЗУСТРІЧ У ЛОНДОНІ 93
ЮВІЛЕЙНІ КОНЦЕРТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ 96
ВІДІЙШЛИ У ВІЧНІСТЬ 98
ВИДАННЯ ОбВУ (НА ВНУТРІШНІЙ СТОР. ОБГОРТКИ)

Published by: Association of Ukrainian Former Combatants in Great Britain
49, Linden Gardens, London, W2 4HG. Tel.: 0171-229 8392 Fax: 0171-792 2499

СУРМАЧ

ОБ'ЄДНАННЯ бувших ВОЯКІВ УКРАЇНЦІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

РІК 39 | 1997 | Ч. 1-4 (131-134)

Майор д-р Святомир М. ФОСТУН

50 РОКІВ ТОМУ

Різне було почування українського вояцтва коли 50 років тому воно побачило береги Альбіону.

Як зустріне їх ця чужа земля? Як зможемо влаштуватися в цій незнаній їм ближче країні? Що готує нам доля?! Рімінські високі колючі дроти замінились у невисокі дротяні огорожі, й поплило життя у нових обставинах, проте все ще в неволі, хоч і лагідній своїм характером.

Вийшовши на волю, вояцтво 1 УД УНА знайшлося в неабияких труднощах. Воно опинилося в чужій країні, без знання її мови, зустрілося віч-на-віч з психологією її населення, зовсім одмінною від української, воно не мало ніяких матеріяльних засобів, не мало ніякого підґрунтя, такого, як скажімо, в заокеанських країнах. Здавалося, що немає ніякої перспективи, а що більше – вояцтво засуджене на загубу серед автохтонного населення.

Проте так не сталося. Українське вояцтво не впало у відчай, не заламалось і не загубилося на чужих шляхах. Воно почало творити організоване громадське життя. Початки були незвичайно важкі. Все треба було творити від самих основ. Не в усьому був досвід і практика. Були помилки, недоліки, труднощі. Й була завзята, вперта праця. Важка і копітка, в якій не бракувало ентузіястів, доброї волі і сильного бажання творити й зміцнювати всі ділянки організованого життя. Бракувало інтеліґенції. Багато дивізійників еміґрували, головно в заокеанські країни, в тому числі чимало інтеліґенції. Були глумливі голоси, що, мовляв, у Великій Британії є тільки «десять тисяч українських черевиків», тобто іншими словами, що українська невелика громада в тій країні не представляє для України й української діяспори ніякої питомої ваги. Проте дальші роки систематичної розбудови, зростання та стабільности нашого організованого життя, а наглядно, що початок йому дали українці – вояки канадських збройних сил, українці – вояки другого польського корпусу, українці – вояки німецької армії, які попали в альянтський полон вже у 1944 році й були переміщені до Великої Британії. У 1947 році українська громада збагатилася вояками з другого корпусу ген. Андерса, а також переміщеними особами (ДП) з таборів у Німеччині та Австрії, які прибули до Великої Британії як добровільні робітники, і невтомна спільна праця дала в результаті одну з найкраще зорганізованих українських громад у світі.

Невтомною спільною ентузіястичною працею були покладені основи широкої розбудови церковного, громадського, політичного, культурного та економічного життя. Розбудувалися обидві Церкви – Українська Католицька й Українська Автокефальна Православна Церква. Розгорнувся у велику сильну громадську установу Союз Українців у Великій Британії, створилось Об'єднання бувших Вояків Українців. Організувалися молодечі організації – СУМ і Пласт, українське жіноцтво – Організація Українських Жінок, розвинулось українське шкільництво – Спілка Українських Учителів і Виховників, розгорталася широко важлива своїм характером видавнича діяльність. Громади придбали власні громадські доми, оселі СУБ, СУМ, Пласту. З бігом часу виросло молоде покоління, яке приходить на зміну старшому в громадській праці.

У цій гостинній країні, якою стала для нас Велика Британія, ми нашою невтомною працею ство-

Футбольна команда дивізійників у таборі Локербі, Шотляндія.

Група дивізійників у робітничому таборі Бордон. Рік 1949.

рили мініятюрну Україну. Ми ламали товсту кригу незнання англійців про Україну, її визвольну боротьбу, її історію, її буття. Робили це всі – той, хто стояв у проводі громадського життя, той, хто керував у громаді, і той, хто стояв за робочим верстатом. Протягом тих минулих 50 років наче у кадрах кінофільму чергувалися події і люди. Події радісні, сумні чи тривожні. Виростали з громадської гущі провідні діячі. Виростала провідна людина – громадський діяч, який довгі роки стояв на громадській стійці невтомної праці. Усім їм ми завдячуємо широкогранний розвиток нашого громадського життя. І коли відзначаємо цього року 50-річчя переміщення до Великої Британії дивізійників з Італії, то водночас і відзначаємо їхню безперебійну віддану працю в усіх галузях і ділянках українського організованого життя в тій країні. Бо упродовж того часу український вояк завжди стояв на своїй вояцькій стійці. Хоч не в уніформі, хоч і не озброєний модерною зброєю, але зате озброєний духовною наснагою і вірний своїй вояцькій присязі, що її він склав тоді, коли зі зброєю в руках боровся за волю України. Цей український вояк-дивізійник був повсякчас активним громадським діячем, учителем у Школах українознавства, виховником молоді, пропаґандистом українського друкованого слова. Він спільно з українцями – колишніми воїнами польського корпусу, українськими воїнами з німецької армі, переміщеними біженцями з таборів у Німеччині і Австрії – творив оцю нашу мініятюрну Україну. Активний внесок і віддана праця усіх їх заслуговують на високу нашу оцінку і признання. Усі вони стояли непохитними борцями на всеобіймаючому фронті визвольної боротьби української нації і весь час виступали в обороні нашого народу його прав і на захист переслідуваних українських патріотів в Україні й у Радянському Союзі. А над усе всі ми жили Україною, так далекою від нас, за залізною імперською заслоною, але так усе духовно близькою нашим серцям. Ми боліли її болями, тужили за нею, раділи її тими чи іншими надбаннями і невтомно працювали з глибокою вірою і надією, що Україна таки колись стане вільною і незалежною державою.

І так підійшло 50-річчя перебування дивізійників у Великій Британії. Слава Богу, є вільна Українська держава, яка поволі, з труднощами виходить на широкий шлях свого державницького закріплення й стабілізації, з перспективою стати в майбутньому великою і могутньою европейською державою. Чи це міняє ролю і завдання дивізійників і цілої української громади у Великій Британії?

Ні. Наша роля і завдання і далі залишаються незмінними. Тепер до них додається ще нове вагоме

Табірна оркестра в таборі Галмурір Локербі, Шотляндія.

Група просвітян у таборі Ботесдейл, Норфолк

завдення – допомога і сприяння в закріпленні її розбудови Української держави. Це завдання проходитиме в наступних роках у спектрі демографічних змін, що їх зазнаватиме українська громада у Великій Британії, в якій, як це не тривожно, щораз частіше відходять у засвіти вічного життя – «відлітають сірим шнурком журавлі у вирій» – відходять у вічність ті, що творили наше організоване життя і працювали в ньому невтомно протягом минулих 50 років.

У всіх тих процесах демографічних змін хотілось би нам, щоб вони пройшли безболісно і без дразливих втрат для української спільноти у Великій Британії, щоб і далі існувала в цій країні добре організована українська громада, щоб справно діяли молоді громадські кадри, і щоб вона повсякчас допомагала Українській державі.

Нехай для всіх нас напрямним орієнтиром будуть слова Президента України, якими він закінчив своє вітальне слово, виступаючи на Другому Всесвітньому форумі українців у Києві: «Нас об'єднує синівська любов до України, яка виросла зі спільної історії, мови та культурної спадщини і продовжує живитися з цього одвічного життєдайного джерела. Тому закликаю плідно й продуктивно працювати всім українським загалом, і кожному зокрема, над здійсненням прадавньої мрії нашого народу про свою вільну, незалежну і заможну державу.

Україна може і повинна увійти саме такою у третє тисячоліття.

Нехай надає усім нам сил і наснаги ця велика мета!».

Дивізійники в таборі ном. 85 в місцевості Мілденгол, Саффолк

Працюймо всі віддано для закріплення Української держави!

Іван СМАГЛЮК, полковник

АРМІЯ УКРАЇНИ, ЯКОЮ Ж ЇЙ БУТИ?

(«ПіЧ») Відповідно до Закону про оборону України Міністерство оборони розробляє і подає на розгляд Президента проєкти державних програм будівництва і розвитку Збройних Сил України, розвитку озброєнь та військової техніки, пропозиції щодо асиґнувань на потреби оборони. Головним змістом таких програм, безумовно, є чисельність, склад, структура та оснащеність збройних сил на певний період їх життєдіяльности.

Обґрунтування головного змісту проєктів програм здійснюється відповідно до певної концепції. При цьому пропоновані чисельність, склад, структура та оснащеність війська мають бути оптимальними. Визначення таких оптимальних значень є надзвичайно складною науковою проблемою.

Оскільки метою теорії є прокладання шляхів практиці, то завданням військової науки є обґрунтування підходів до визначення чисельности і структури збройних сил. І тільки наявність кількох підходів у такій найважливішій справі дасть змогу обрати той з них, на підставі якого й здійснюватиметься обґрунтування основних положень відповідних програм.

Відсутність повної інформації про підходи (при наявності лише проєкту державної програми реформування Збройних Сил України), які використані для обґрунтування їх чисельности і структури, позбавляють можливости говорити про множину підходів так само, як і говорити про їх відсутність. З того, що громадськості більш-менш відомий тільки один підхід до визначення конкретної чисельности збройних сил, а саме – «чисельність збройних сил – певний відсоток від кількости населення держави», можна зробити висновок: інших підходів або зовсім не існує, або ж вони не дуже придатні, або ж є державною чи військовою таємницею.

Однак досвід країн світу, де створено так звані «відкриті» суспільства, свідчить: питання про те, якими мають бути збройні сили, вільно обговорюється усіма членами суспільства, оскільки той, хто платить податки, має право знати, на що і яким чином вони використовуються. Тим більше, що йдеться тільки про чисельність і склад збройних сил мирного часу.

Отже можна зробити висновок, що оприлюднення самих тільки підходів до визначення чисельности і структури збройних сил не є розголошенням ні державної, ні військової таємниці. Відповідно до міжнародних угод такі дані тієї чи іншої країни щодо умов мирного часу подаються до різноманітних міжнародних організацій для здійснення контролі за виконанням тих чи інших угод, які пов'язані з ґарантуванням міжнародної безпеки. Такі відомості подає світовому співтовариству й Україна.

Структура ж і чисельність збройних сил воєнного часу – то інша справа, саме вони становлять державну і військову таємницю кожної країни.

Але зазначимо, що між структурою і чисельністю збройних сил мирного та воєнного часів є певний взаємозв'язок. Адже ж збройні сили мирного часу не тільки стають основою збройних сил воєнного часу, але й мають забезпечити умови для проведення мобілізаційного розгортання в умовах війни. Крім того, залежно від умов розв'язання війни тільки наявні за мирного часу війська і сили готуватимуть і вестимуть перші оборонні операції.

Отже, структура, склад і чисельність збройних сил мирного часу має забезпечити виконання всіх вказаних вище завдань.

Менш відомими підходами до визначення структури і чисельности Збройних Сил України на сьогодні є такі: «орієнтація на минуле», «орієнтація на безпечне майбутнє», «орієнтація на обмежене фінансування». Певною мірою ці концепції претендують на ролю альтернативних. Тому спробуємо дати їм хоча б поверхову оцінку і визначити їх придатність бути прийнятними.

Основою підходу «орієнтація на минуле» є припущення можливости виникнення для України війн таких маштабів, які передбачалися для колишнього СРСР. Тому, оскільки для ведення наступальних бойових дій Збройними Силами СРСР на території України утримувалося військо чисельністю понад 700 тисяч, то для ведення самостійної оборони України належить мати збройні сили чисельністю 400-450 тисяч.

На нашу думку, такий підхід аж ніяк не можна визнати прийнятним, оскільки ніяких наукових обґрунтувань під собою він не має. А тому не може бути об'єктивною підставою для визначення чисельности і структури збройних сил. Критерій «співвіднесення сил сторін» не враховує головного – ступеня реалізації наявного бойового потенціялу сторонами, а тому не може бути об'єктивним.

Підхід «орієнтація на безпечне майбутнє»

ґрунтується на тому, що з розрядкою напруженості в Европі відбувається скорочення збройних сил, а тому й Україна повинна це робити. Такий підхід також не можна вважати придатним для визначення основних оптимальних параметрів збройних сил. І справді, хто впевнено може сказати, армія чисельністю в 250 тисяч, як це пропонується відповідно до даного підходу мати Україні починаючи з 2000 року, буде здатна (чи нездатна) виконати покладені на неї завдання?

Концепція «орієнтація на обмежене фінансування» ґрунтується на тому, що чисельність збройних сил визначається залежно від обсягів коштів на їх утримання. На перший погляд, може здатися (а декому й здається), що це – справді об'єктивний підхід. Та закономірно виникає питання: кому будуть потрібні заощаджені кошти, якщо внаслідок поразки у війні перестане існувати держава? В разі війни збройні сили за один день чи за один місяць не створюються, навіть при виділенні великих коштів, якщо для цього немає відповідної основи.

Повернемося до концепції, яка начебто дає змогу відразу отримати «число», тобто чисельність збройних сил, – «певний відсоток від кількости населення держави». Вона ґрунтується на співвідношенні наявної тепер чисельности особового складу збройних сил деяких (переважно розвинутих) країн світу до загальної кількости населення в них. Власне, критерієм такого підходу є відсоток населення, який залучається до військової служби в мирний час.

Але як для підходу «орієнтація на безпечне майбутнє«, так і для цього підходу необхідно визначити кількісне значення відсотка, оскільки для різних країн цей відсоток різний – від 0.5 до 1.5. Орієнтуючись на ці значення, чисельність Збройних Сил України може становити 260-780 тисяч.

Тоді виникає запитання: чи дає змогу співвідношення чисельности збройних сили до кількости населення визначити конче потрібну кількість особового складу (з огляду на те, що вони повинні створити певні умови для розгортання збройних сил)? З упевненістю можна сказати, що ні, оскільки через це співвідношення (не беручи до розгляду ті чинники й умови, які визначають можливості) буде отримано якусь певну кількість особового складу, яка або перевищуватиме необхідну (зайвий тягар для держави), або буде недостатньою для ґарантованого виконання покладених на нього завдань.

Таким чином, відсоток залучених до військової служби громадян від загальної кількости населення не дає змоги визначитися в питанні – достатньо цього чи ні? А він має ще дати відповідь і на такі питання, як співвідношення між категоріями військовослужбовців (офіцери, рядові), між військовими спеціяльностями, вимоги до освітнього цензу, підготовки кадрів, до стану здоров'я та вікового цензу військовослужбовців тощо. Без урахування всього цього не можна визначити ні чисельність, ні склад і структуру війська на будь-якому етапі його життєдіяльности. Адже збройні сили є динамічною системою, а тому їх чисельність, склад і структура не є постійними і залежать від впливу багатьох різноманітних чинників.

Отож, і властивий цьому підходові критерій не є об'єктивним, а це – порушення вимог до правил обрання критеріїв.

Висновок: підходи, які аналізувалися, принципово не дають змоги визначити ні структуру, ні склад Збройних Сил України, оскільки аж ніяк не передбачають розгляду ні завдань, які покладаються на них, ні необхідних для цього їх структури та функціонування. А ні для кого не є таємницею, що саме розгляд завдань і процесів функціонування системи дає змогу визначити необхідну для успішного виконання завдань структуру та необхідні для цього види ресурсів, їх обсяги (інакше – необхідні види збройних сил, роди військ та їх чисельність і склад, необхідні зразки озброєнь і техніки та їх кількість, необхідні матеріяльні запаси та їх обсяги).

Розглянутим підходам властивий і такий недолік, як відсутність механізму визначення необхідного (конкретного) значення відсотка населення держави, яке залучається до військової служби в мирний час. А як відомо, для того, щоб виконати будь-яке завдання, необхідно мати кількісне його вираження. Наявности тільки якісної характеристики завдання замало, бо під час його виконання немає з чим порівнювати досягнутий результат, щоб виявити, досягнуто мети чи ні.

Ось чому автор бере на себе сміливість запропонувати іншу точку зору на вирішення проблеми.

Чисельність, склад і структура збройних сил є похідними від тих завдань, виконання яких покладається на них державою, а також від чинників, які впливають на оптимальне значення чисельности, складу і структури. З огляду на це збройні сили розглядаються як динамічна система, яка функціонує під впливом чинників, що формують зовнішнє і внутрішнє середовище. Виконання нею своїх завдань досягається завдяки здійсненню тих чи інших видів діяльности, притаманних такій сфері суспільної діяльности, як оборона.

Збройні сили є одним з інститутів держави,

Президент України Леонід Кучма приймає парад почесної варти. Зліва направо – командир варти, міністер оборони, генерал-полковник О. Кузьмук, Президент України

який здійснює певну соціяльну функцію – забезпечення збройного захисту. Щоб успішно задовольняти цю потребу суспільства, збройні сили мають бути певним цілісним утворенням з певними споживчими властивостями (якісними параметрами), тобто мати сукупність ознак і властивостей, які визначають їх власне як збройні сили, оскільки якість тієї чи іншої речі, об'єкта чи системи виявляється саме через споживання, тобто використання за призначенням.

Щоб і збройні сили являли собою систему з певними споживчими властивостями, їх складові елементи мають утворювати єдність, яка й дає ці споживчі властивості. А як відомо, єдність системи визначається її структурою, яка передбачає внутрішню будову системи, зв'язки і стосунки між її елементами, їх взаємодію та взаємний вплив. Лише завдяки структурі чисельність і склад військ, що входять до складу збройних сил, перетворюються в їх якість, і утворюється те, що прийнято називати системним ефектом, або споживчими властивостями.

Постає цілком природне запитання: а чи можна через чисельність збройних сил, визначену через співвідношення до загальної кількости населення інших країн світу, визначити структуру своїх власних збройних сил для виконання конкретних завдань оборони України? Однозначно можна сказати, що ні, бо, як відомо, між структурою, складом (чисельністю) і функціями існує тісний зв'язок: без функцій нема структури, так само, як без структури не існує функцій.

Отже, якщо необхідно визначити структуру, то передусім необхідно визначити функції, завдання (конкретні), які дана структура буде виконувати, яким саме чином вона це робитиме і якими ресурсами має для цього володіти. Якщо вже структура існує, але не цілком відповідає потребам розв'язання своїх завдань, то переглядаються функції, що вона їх виконує.

Зазначене цілком відповідає ситуації, що склалася зі Збройними Силами України. Адже вони утворені з формувань різних видів і родів військ Збройних Сил колишнього СРСР, що дислокувалися на території України і призначалися для виконання завдань, визначених потребами оборони СРСР. Збройні Сили України нині об'єктивно існують, мають певну структуру, певний склад і виконують певні функції, але вони потребують відповідних змін, що зумовлюється завданнями оборони України й умовами міжнародної обстановки.

Конституція України визначає, що оборона України, захист її суверенітету, територіяльної цілісности і недоторканости покладаються на Збройні Сили України. На перший погляд може

здатися, що визначені завдання досить конкретні. Але це дещо не так, бо їм властивий високий рівень абстрактности і лише якісне наповнення змісту завдань. А як уже говорилося вище, завдання може бути виконане тільки тоді, коли його зміст виражається кількісно. Тому метою військових якраз і є переведення змісту завдань оборони з якісної площини у кількісну. А це досить складно.

Зовнішніми чинниками, які найбільше впливають на чисельність, склад, структуру збройних сил, є політичні, економічні, геостратегічні, правові, соціяльні, демографічні, науково-технічні, а внутрішніми – бойові можливості та якість зброї і військової техніки, рівень професіоналізму, вишколу військовослужбовців, розвинености військового мистецтва і військової науки.

Розглянемо ж вплив зовнішніх чинників на чисельність, склад і структуру збройних сил.

Політичні чинники. Прояв впливу цієї групи чинників полягає в тому, що кожна держава на міжнародній арені проводить, залежно від національних інтересів, політику певної спрямованости. Від цієї спрямованости залежать і шляхи досягнення національних інтересів різноманітними засобами, в тому числі й військовими. Захист «недоторканности» нерозривно пов'язаний з політикою держави та її міжнародним статусом.

Пояснімо цю думку. Чисельність, склад і структура збройних сил конкретної країни певним чином залежать від того, яким чином держава ґарантує свою безпеку: чи входить до складу військового бльоку; чи проводить самостійну оборонну політику, але має союзників і в разі небезпеки увійде разом з ними в коаліцію; чи дотримується невтралітету в певній формі.

За умови входження до складу військового бльоку чи коаліції кожна країна має те місце і відіграє ту ролю, які визначені їй відповідними рішеннями керівництва утворення. А це позначається на її збройних силах. Бльоку чи коаліції притаманний так званий «системний ефект», або ефект «об'єднаної сили», якого окремо взята країна мати неспроможна. І оскільки необхідний рівень бойових можливостей визначається в цілому для бльоку чи коаліції, то чисельність, склад збройних сил країни-учасниці можуть бути значно меншими, ніж це необхідно при самостійному вирішенні завдань оборони. Структура збройних сил у цьому випадку також буде визначатися стратегією бльоку чи коаліції.

Оскільки сучасний міжнародний статус України – позабльокова, без'ядерна, невтральна країна, то це значною мірою впливає і на чисельність її збройних сил.

Статус позабльокової говорить про те, що завдання оборони Україна розв'язує самостійно, а тому повинна мати такі збройні сили, які були б здатними виконувати ці завдання з урахуванням усіх стратегічних напрямів можливої військової загрози.

Без'ядерний статус вимагає якимось чином компенсувати зниження могутности збройних сил. Така компенсація можлива тільки за рахунок підвищення якости звичайних озброєнь та збільшення їх кількости і чисельности особового складу, яка необхідна для їх застосування.

Свою специфіку вносить і невтралітет України, тобто взяті нею відповідно до міжнародного права зобов'язання не брати участи у військових боях на боці інших країн, а в мирний час – відмова від участи у військових бльоках. Якщо буквально розуміти це тлумачення невтралітету (інколи буває й так), то збройні сили начебто взагалі Україні не потрібні. Однак, незважаючи на те, що територія невтральної країни є недоторканою, цю недоторканість необхідно якимсь чином забезпечувати. Хто може чітко сказати про той механізм, який здатний забезпечити невтралітет при геополітичному становищі України, яке їй визначено історією? А історія свідчить, що територія України була ареною останніх світових війн.

Сучасний стан міжнародних відносин переконує, що конфліктність – поки що норма в стосунках між державами, і що навіть один з ґарантів ядерної безпеки України мав до неї територіяльні претензії. Тому Україна й обрала для себе з можливих форм невтралітету одну – збройний невтралітет. Збройний невтралітет саме і передбачає збройний його захист.

Повернемося до питання про абстрактність вимог Конституції України до її Збройних Сил. Розпочнемо з огляду вимог «недоторканости». Якщо розуміти цю вимогу буквально і в переносному значенні, то головне питання при цьому – які можливості повинні мати збройні сили?

У першому випадку (буквальному розумінні вимоги) збройні сили повинні мати можливість завдавати випереджувальні удари з метою не допустити порушення недоторканости. При цьому угрупованню військ сторони, яка замислила порушити недоторканість, має бути завдане таке ураження, щоб воно втратило здатність зробити це.

У випадку переносного розуміння вимоги недоторканість буде порушена, але в результаті ведення збройними силами бойових дій вона має бути відновлена. За який час станеться це відновлення, залежить як від виду збройного конфлікту (в загальному розумінні війни), складу сторін, що беруть у ньому участь, від інтенсивности бойових дій, від чисельности, складу і

структури сил мирного часу, так і від характеристики збройних сил воєнного часу. При цьому велике значення матимуть можливості збройних сил мирного часу щодо відбиття аґресії або створення сприятливих умов для ведення бойових дій силами воєнного часу.

Зрозуміло, що для завдання випереджувальних ударів можливості, а, відповідно, чисельність і склад війська, мають бути значно більшими, ніж у випадку поновлення недоторканости.

Необхідно зупинитися і на такому питанні, як клясифікація війн, які можуть бути нав'язані Україні, оскільки це також впливає на чисельність, склад і структуру збройних сил.

Панівною є думка, що війна, подібна до тої, яка прокотилася теренами України в 1940 роках, малоймовірна або й узагалі неможлива. Більш можливими є реґіональна чи льокальна війна. Але справа, мабуть, не в назві війни, а в дещо іншому, а саме – в її цілях, у можливих наслідках, у ставленні до неї народу – об'єкта аґресії, в розмаху бойових дій у просторі, в жорстокості й запеклості бойових дій, у складі учасників (країн) війни, в озброєннях, якими ведуться бойові дії.

Тільки за цими ознаками, на думку автора, можна здійснювати клясифікацію війн, щоб ті чи інші війни займали належне їм місце в системі клясифікації.

На сьогодні воєнні конфлікти (війни) клясифікуються за такими ознаками: маштаб, напруженість, засоби ведення війни, способи застосування засобів збройної боротьби. За своїми маштабами війни поділяються на світові, реґіональні, льокальні та збройні сутички. Головною ознакою такої клясифікації є маштаб війни. У свою чергу, маштаб війни визначається на підставі таких ознак, як розмах (напевно, що у просторі), тривалість, склад сторін.

З цього приводу необхідно висловити деякі міркування щодо некоректности обирання клясифікаційних ознак та самої клясифікації війн. Наприклад, у війні в Перській затоці брали участь близько 40 країн, тобто стільки, скільки в Першій світовій війні. За ознакою складу сторін ці війни тотожні. Якщо світову війну розглядати за співпаданням усіх клясифікаційних ознак (розмах, тривалість, склад сторін) одночасно, то у війнах епохи Олександра Македонського та Чинґісхана

Українські кораблі Чорноморської фльоти

брала участь значна кількість народів, і за своїм розмахом ці війни охоплювали майже всю територію відомого на той час світу, тривалість їх значно перевершує тривалість і Першої і Другої світових війн. Але ні війна у Перській затоці, ні війни, згадані в другому прикладі, не клясифікуються як світові.

Ще один приклад: до якого типу війн необхідно віднести Столітню війну?

Отже, наведені приклади досить наочно показують некоректність існуючої клясифікації війн.

Оскільки в даній статті питання обґрунтування клясифікації війн спеціяльно не розглядається, то з цього приводу викладено тільки деякі думки.

Так, поняття війни містить у собі політичний і військовий аспекти, тому в клясифікації війн цю обставину належить враховувати. Політику у війні більше цікавить питання, що необхідно зробити, військову справу – яким чином це зробити.

Політичний аспект містить у собі: вивзначення мети або цілей війни, визначення можливих її наслідків, стратегії і засобів ведення, склад учасників, а також характер війни, ставлення до неї власного народу.

Військовий аспект: способи, форми, види і характер, засоби і сфера ведення воєнних дій, можливі показники її просторового розмаху.

Не відкидаючи поділу збройних конфліктів на світові, реґіональні, льокальні війни та збройні сутички, слід усе ж таки дещо змінити існуючі клясифікаційні ознаки, оскільки вони не зовсім точно передають сутність причин війни. Доцільно було б запровадити ознаки, які точніше характеризували б сутність цих конфліктів, а саме: мету збройного конфлікту (війни) і можливі його (її) наслідки.

Метою світових війн, як це випливає з історії, було намагання збройними засобами перерозподілити світ і встановити такий світовий порядок, за якого панівне (домінуюче) становище займала б якась одна країна чи коаліція кількох країн. Тобто, світова війна – це війна, в результаті якої можуть відбутися докорінні зміни у світовому порядку.

Склад сторін при цьому не відіграє ролі головної клясифікаційної ознаки, оскільки у світі і нині є держави, які здатні за допомогою збройної сили (насамперед ядерної зброї) докорінно змінити існуючий світовий порядок без залучення на свій бік інших країн.

Це зауваження стосується і питань реґіональної політики. Метою реґіональних війн може бути намагання країни (коаліції країн) за допомогою засобів збройної боротьби зайняти панівне становище в певному реґіоні. Тому реґіональна війна – це війна, в результаті якої змінюється або може змінитися порядок у межах певного реґіону.

Метою льокальної війни може бути розв'язання суперечностей між окремими державами (не обов'язково навіть розташованих в одному реґіоні, приклад – війна між Арґентіною та Великою Британією за Фолклендські острови). Тому льокальна війна – це війна, в результаті якої розв'язуються лише суперечності між державами, які беруть у ній участь.

Метою збройних сутичок може бути спроба вирішити якісь окремі аспекти суперечностей, що існують між державами, або ж спроба перевірити можливість розв'язання льокальної війни.

За складом учасників пропонується поділяти війни на багатосторонні (не менше двох країн на боці кожної зі сторін) та односторонні. Багатосторонні війни можна клясифікувати і за такою ознакою, як політичний характер об'єднання сторін (бльокові, коаліційні, союзні).

Урахування чинників військового аспекту війни необхідне тому, що саме чисельність, склад і структура збройних сил визначають види, форми воєнних дій, які вони здатні або повинні вести залежно від характеру війни. У свою чергу, види, форми, характер воєнних дій залежать від чисельности, складу, структури збройних сил. На характер і спроможність збройних сил вести ті чи інші види і форми воєнних дій впливають, у свою чергу, стан розвиненості військового мистецтва та військової науки, оскільки необхідним є вміння командування плянувати й організовувати воєнні дії, керувати їх перебігом, а військ – утілювати задуми командування в життя. При цьому військова наука має віднаходити й обґрунтовувати нові, більш ефективні засоби, форми ведення бойових, а можливо, і воєнних дій.

Можливими сферами ведення воєнних дій визначається, які озброєння повинні мати збройні сили, а це впливає на їх чисельність, склад і структуру.

Так ось, повертаючись до питання, які ж війни можуть бути нав'язані Україні, необхідно вказати на таке. Світова війна не може бути їй нав'язана, і говорити про це безглуздо хоча б тому, що світова війна не нав'язується, а виникає в результаті ескалації кількости учасників льокальної війни, яка переростає в реґіональну, а потім уже у світову війну.

Найбільш вірогідним є те, що Україні може бути нав'язана льокальна, одностороння або ж багатостороння війна. Ось у передбаченні можливості виникнення такої війни й мають визначатися чисельність, склад і структура її збройних сил. Арґументами на користь того, що можливим є виникнення багатосторонньої війни, є існуючі стратегічні напрями можливої воєнної загрози

Вантажний літак АН-72 Військово-Повітряних Сил України

кордонам України та кількість джерел загрози на кожному з них.

Нині стало модним говорити, що ворогів Україна не має. Мабуть, це не зовсім так. Точніше було б сказати, що Україна нікого не вважає своїм ворогом. Це важливо мати на увазі, бо при визначенні чисельности і складу власних збройних сил аж ніяк не можна обійтися без знання можливостей збройних сил країн оточення, зокрема тих, з якими вже існують або можливі суперечності.

Як уже зазначалося, збройні сили є динамічною системою, тобто системою, розвиток якої здійснюється відповідно до якихось певних умов, які або існують на цей час, або можливі в близькій, середньовіддаленій чи віддаленій перспективах. Відповідні органи здійснюють прогнозування розвитку всіх видів ситуації. І тільки з урахуванням цих прогноз необхідно визначати чисельність, склад і структуру збройних сил.

Водночас ураховуються і міжнародні угоди про зниження небезпеки війни, відповідно до яких існують певні обмеження. Є такі обмеження рівнів, видів озброєнь і їх дислокування і для України, які вона дістала в спадщину від колишнього СРСР.

Економічні можливості держави роблять чи не найбільший вплив (після політики) на чисельність, склад і структуру збройних сил, їх оснащеність, рівень боєздатности і боєготовности. Тісно пов'язані з економічними чинниками і науково-технічні, оскільки вони визначають здатність створювати новітні високоефективні зразки зброї та військової техніки.

У свою чергу, чисельність збройних сил значною мірою залежить від зброї і військової техніки. Адже для застосування того чи іншого зразка зброї чи військової техніки в процесі бойової підготовки або бойових дій необхідна та чи інша кількість обслуги. І чим більшої обслуги потребує той зразок, тим більшою має бути чисельність особового складу.

Досить значний вплив на чисельність збройних сил, як уже вказувалося, мають соціяльно-демографічні чинники. Щоб забезпечити необхідну кількість особового складу, необхідно мати відповідний контингент населення, який за ознаками статі, стану здоров'я, освітнього цензу може залучатися до військової служби. Не можна не зважати і на такі фактори, як система комплектування особового складу та престиж військової служби.

Тепер дещо про рівень завдань, які мають виконувати збройні сили мирного часу в загрозливий період і з початком війни.

Незрозуміло чому, але у декого існує думка, що коли Україні може бути нав'язана льокальна війна, то це не потребує напруження всіх сил держави та збройних сил, що війна за своїм характером обов'язково буде маневреною, а не позиційною, і що в такій війні рівень виконання завдань зі стратегічного знизиться до оперативного, тобто найвищою формою об'єднання військ і сил мають бути не фронти, а армійські корпуси.

Ще з радянських часів військовим відомо: оперативно-стратегічні завдання виконують фронти, оперативні завдання – армії. Така думка є помилковою. Для кожної держави рівень стратегії визначається її нинішніми життєво важливими інтересами. Те, що для однієї країни може й не мати стратегічного значення, не означає, що для іншої воно також не має такого значення. Втрата якось частини території для великих за маштабами країн може й не мати стра-

тегічного значення, але не для України.

Вбачається, що рівень завдань, які виконуються, доцільніше визначати не за складом військових формувань, які залучаються для цього, а за цілями війни чи її окремих кампаній, якщо війна досить тривала. Завдання можна виконувати або формуванням військ, яке має постійну структуру, або створювати тимчасове формування для виконання певних завдань.

Якщо звернутися до військових енциклопедичних видань (радянського часу), то там наводиться таке пояснення стратегічного завдання. Стратегічне завдання – велике завдання, яке розв'язується в ході війни (кампанії) і виконання якого приводить до різкої зміни обстановки на театрі воєнних дій (стратегічному напрямку). Виконується стратегічним угрупованням військ (сил), яке складається з об'єднань і з'єднань різноманітних видів збройних сил.

Для порівняння наводиться формулювання оперативного завдання. Оперативне завдання – завдання, яке поставлено об'єднанню старшим начальником для досягнення певної мети в операції до визначеного терміну.

Ні з першого, ні з другого визначень не зрозуміло, у чому ж саме полягає сутність завдань. Як визначити саме обсяг завдання? Якщо оперативне завдання ставиться старшим начальником, то хіба стратегічне завдання старшим начальником не ставиться? З тих самих видань відомо, що виконавцями оперативно-стратегічних завдань є фронти. А тому, оскільки можлива відмова від такої форми об'єднання військ, як фронт, робиться висновок, що знизиться рівень завдань, що виконуються.

Як видно з наведених прикладів, українській військовій науці необхідно багато попрацювати, щоб поняття, якими вона оперує, стали логічними, конкретними, зрозумілими. Але головним її завданням на сучасному етапі будівництва збройних сил слід уважати створення комплексної моделі обґрунтування їх чисельности, складу, структури та оснащености. Ця моделя має певним чином ураховувати дію розглянутих вище чинників. І не тільки цих.

У своєму складі ця комплексна моделя має містити моделі різноманітних можливих операцій, які б імітували ведення можливих воєнних дій формування військ різного маштабу, складу і структури. Ці моделі необхідні тому, що тільки за їх допомогою можна отримати можливий результат функціонування збройних сил чи їх складових частин. А ці результати якраз і необхідні при визначенні оптимальних значень чисельности, складу, оснащення збройних сил і для оптимізації їх структури.

(Автор цього матеріялу – Іван Смаглюк, полковник, докторант Академії Збройних Сил України).

Микола ВЕРЕС

УКРАЇНСЬКОМУ ВОЯКОВІ

В бойовищах зродився ти лютих,
У навалі ворожих атак,
Гордий сину з лиманів Славути,
Українського війська вояк.

Ти пройшов не одну грозовицю
І не раз ти грудьми боронив
Волелюбність своєї світлиці,
Далечінь безбережистих нив.

І чи був ти дружинником князя,
Козаком, добровільцем з-під Крут –
Вороги дивувались відвазі
Оборонця вкраїнських редут.

Ти проходиш вітчизняним степом,
У своїй поєднавши ході
Міць Олега і запал Мазепи,
І леґенду полтавських садів.

І зринають від кроків луною
Епопеї минулих сторіч,
Передзвін Конотопського бою
У симфоніях київських січ.

І тому погляд твій променистий,
Наче небо світань голубе.
Ти – спокійний, бо Мати Пречиста
Не залишить в змаганнях тебе,

Охоронить, зігріє, поможе,
І в розгоні грядучих боїв
Ти, вояче, усіх переможеш
Степової землі ворогів!

Володимир ТЕРТИЧНИЙ

РОЗШИРЕННЯ НАТО: ВІЙСЬКОВІ АСПЕКТИ

Завершення Другої світової війни і наступний перерозподіл зон впливу між великими державами привели й до перегрупування військових сил. Колишні союзники по спільній боротьбі проти фашизму, сповідуючи різні погляди на майбутнє і підходи до реалізації своїх плянів, поступово прийшли до нового статус-кво у відносинах між собою: від спільних дій – до відвертої конфронтації. Час і реалії повоєнних років невблаганно «перетасували колоду» тих, хто вважав себе причетним до вивершення майбутнього людства. З різним ступенем відповідальности учасники цих процесів покладалися більше на силу зброї, ніж на силу слова. У світі виникали й утверджувалися нові військові об'єднання.

Можна вказати більш-менш точну дату «юридичного» оформлення будь-якого альянсу, бльоку, союзу. Але вона тільки фіксує підсумок тривалого процесу, зародження і визрівання якого проглядається в минулому, як правило, не так чітко і виразно.

Це повною мірою стосується й НАТО – Організації Північно-Атлантичного договору. Виникнувши 1949 року, вона має досить тривалу передісторію з'ясовування точок зору і визначення позицій сторін. У цьому процесі, до речі, остання крапка ніколи не ставилася. Організація заявляла про себе як про відкриту для співпраці й розширення членства, хоча при цьому висувалося стільки застережень і умов, що «відкритість» ставала досить умовною.

Серед тих, хто 1949 року склав основу НАТО, були Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Франція, Італія, Бельгія, Нідерлянди, Люксембурґ, Данія, Норвегія, Португалія, Канада та Ісляндія. В 1952 році до альянсу приєдналися Туреччина і Греція, в 1955 році – Німеччина, а в 1982 – Еспанія.

Збройні сили держав-членів бльоку НАТО ввійшли до їх військової організації. Вони готуються і оснащуються, виходячи з тих доктрин бльоку, які визначаються політикою США, інших країн-членів НАТО. Відомо ж, що як офіційну доктрину в цьому об'єднанні прийнято саме американську доктрину «гнучкого реаґування». Вона передбачає і ведення воєн різного типу – світових і льокальних, звичайних і ядерних. З урахуванням цього організація збройних сил базується на спільних для всіх армій принципах. Вони передбачають і стандартизацію озброєння, й однакові підходи до засобів ведення бойових дій як у ядерній, так і в неядерній війні.

Це – історія. Вже немає Варшавського договору, який протистояв НАТО. Немає Радянського Союзу й об'єднаного навколо нього соціялістичного табору. Відійшла в минуле «холодна війна». А Організація Північно-Атлантичного договору залишилась. Вона існує практично в тому ж складі, по суті зберігаючи свої зміст і спрямованість як військово-політичного бльоку. Усвідомлюючи, що така «вірність» минулому вже не відповідає реаліям сьогодення, як члени НАТО, так і представники міжнародних організацій, авторитетні представники світової громадськости дійшли висновку про потребу розробки нової концепції, необхідність перегляду військової доктрини.

Нові держави, які з'явилися на політичній карті Европи, викликали неспокій країн Заходу, в тому числі й США. Саме вони вбачають у політичній та економічній нестабільності нових держав загрозу своїй національній безпеці. За поширеними в США поглядами, посткомуністичні держави Центральної і Східної Европи несли у собі, в першу чергу, реальну загрозу порушенню стабільности в Европі. Для запобігання цьому США запропонували ідею розширення НАТО за рахунок прийняття нових членів саме з числа цих країн. Вона ж співпала з прагненням деяких центрально-европейських країн вступити до альянсу. Пояснюючи таку позицію, міністер оборони Румунії Георге Тінка заявив: «Гірка правда полягає в тому, що ми не маємо прикриття. В ролі такого прикриття могло б виступити НАТО».

Що ж приваблює центрально-европейські країни в цьому альянсі? Що тут домінує – політика заохочення з боку НАТО чи, може, власні національні інтереси названих країн? Головне, на мій погляд, полягає в тому, що при нинішній політичній і економічній нестабільності, властивій цим країнам, ґарантом їх цілісности, державности, демократичного устрою і справді може виступати НАТО. Лише цей альянс серед інших нині діючих міжнародних організацій має реальну військову силу і завдяки цьому спроможний забезпечити захист будь-якої з союзних держав-членів НАТО в разі нападу на неї ззовні. Такі зобов'язання внесено до статуту НАТО.

Прагнення таким чином убезпечити себе можна пояснити побоюваннями щодо ситуації в Росії.

Але процесові розширення НАТО на Схід вла-

стивий і неґативний відтінок. Він полягає в тому, що це призведе до створення нової лінії протистояння в Европі, наблизить дислокацію сил НАТО до кордонів Росії з усіма можливими наслідками. Зрозуміло, що Росія не може байдуже ставитися до таких плянів. Ось чому її керівники в різній формі й у різних ситуаціях відверто виступали проти приєднання до НАТО країн Центральної та Східної Европи.

Зважаючи на таку реакцію Росії, США обережно підходять до остаточного вирішення цього складного питання. Так, протягом 1995 року різноманітні політичні інститути США провели низку міжнародних семінарів з цього приводу в багатьох країнах Европи, зокрема в Росії та в Україні. Мета таких заходів, як зазначали їх ініціятори – вивчити ставлення політичних, державних і громадських кіл до цього питання і водночас проповідувати ідею розширення альянсу як таку, що сприяє зміцненню загальноевропейської безпеки. Подібна робота триває й нині, бо ще не всі країни Европи висловили своє ставлення до цієї ідеї.

Не стоять осторонь вивчення цієї проблеми і структури НАТО.

Ще в січні 1994 року, під час зустрічі на найвищому рівні керівників держав-членів НАТО, Америка висунула ідею створення програми «Партнерство заради миру». Вона відіграє ролю своєрідного перехідного містка у формах військово-технічної співпраці між країнами – не членами НАТО і членами цього альянсу.

Програма не ставила за мету створити військово-політичний союз. Приєднання до неї не забезпечує реального захисту країн-учасниць у разі виникнення загрози їх територіяльній цілісності. На сьогодні вона не виправдала амбіційних сподівань своїх засновників, але все ж залишається політичним механізмом зближення Сходу і Заходу.

Україна була першою европейською державою, яка приєдналася до програми «Партнерство заради миру». За період співпраці окремі підрозділи Збройних Сил нашої держави неодноразово брали учсть у спільних навчаннях, у тому числі з військовими підрозділами США, що відбувалися як у навчальних центрах інших країн, так і на українських полігонах. Українські військовики, за відгуками закордонних фахівців, показали себе з найкращого боку.

Що означає для України перспектива мати своїми сусідами трьох нових членів НАТО – Польщу, Чехію, Словаччину? Як вплине на безпеку нашої держави її вступ до НАТО? Такий варіянт розвитку подій автоматично пересуне кордони НАТО до західної лінії державних кордонів України. А західний кордон України по суті своїй є західним кордоном Росії відносно НАТО.

В стратегічних плянах не може бути тривалий час мітичного противника. І хоч умовно він називатиметься «зеленим» чи «синім», «східним» чи «західним», реальні розрахунки робитимуться відносно цілком конкретної держави та її військового потенціялу, її Збройних Сил. Оскільки лінія розмежування проходитиме по західних кордонах України, то вона, природно, по суті стане «стратегічним передпіллям» – як Росії чи оборонного союзу СНД на сході, так і НАТО на заході. І це при тому, що наша держава не є членом будь-якого військового угруповання чи військового бльоку! Таке геополітичне становище, попри політичні чи військові уподобання України, створює ситуацію, за якої всі бойові дії, в тому числі з застосуванням ядерної зброї, плянуватимуться сторонами протистояння саме на українській території і, звичайно, без відома самої України.

Оскільки дальність дії тактичної ядерної зброї обмежена, то НАТО буде вимушене розташувати її на території держав – своїх нових членів, тобто на кордоні з Україною. Виникає запитання: а чи погодяться з цим вони? Найвірогідніша відповідь на нього може бути позитивною. Інакше й бути не може, бо, вступивши до альянсу, його нові члени мають виконувати записані в статуті зобов'язання. До того ж ядерна зброя на території держави (якщо навіть вона не є її власністю) за мірками сьогодення розглядається як зброя «стримування». При цьому не має значення наявність чи відсутність реальної «активної» загрози.

Не виникатиме проблем і з точки зору організаційно-технічної. Ракетні підрозділи тактичної ядерної зброї за своєю організаційною структурою компактні та мобільні. Розмістити їх з мінімальними затратами і в стислі реченці Польща, Чехія та Словаччина зможуть у військових містечках, використовуючи ті споруди та інфраструктуру, які у достатній кількості залишила тут колишня радянська армія.

До такого рішення керівні структури НАТО можуть дійти з огляду на політичне зближення Білорусі та Росії. Укладена угода між цими державами може спровокувати розміщення (або його спробу) російської тактичної ядерної зброї на території Білорусі. Подібний варіянт навіть необов'язковий – просто Росія зупинить виведення стратегічних ракет з Білорусі. І в цьому разі також наявним стає протистояння військового бльоку і великої держави!

Крім цього, розширення НАТО на Схід призведе до порушення балянсу звичайних озброєнь. Вже сьогодні паритет звичайних озброєнь в Европі складається не на користь Сходу. Колиш-

ні республіки СРСР, реалізуючи взяті на себе зобов'язання скоротити її обмежити звичайні озброєння, з «гідністю» їх виконали (в тому числі й Україна). Внаслідок цього кількість знищених країнами СНД танків і броньованих машин є більшою за кількість знищеної ідентичної техніки країнами Заходу. Перевага в звичайних озброєннях на боці НАТО. В разі приєднання до НАТО нових його членів ця різниця зросте ще на тисячі танків, броньованих машин, гармат, на сотні літаків. За рахунок тільки армії Польщі арсенал НАТО поповниться 1730 танками, 1250 броньованими машинами, 1610 артилерійськими системами, 460 бойовими літаками.

У зв'язку з цим Росія, котра займає жорстку позицію стосовно розширення НАТО на схід, буде вимушена вжити відповідних заходів для ліквідації дисбалансу, що виникне в такому разі. Тут можливі декілька варіянтів. По-перше, передисльокувати частину озброєнь з-за Уралу на західні кордони й фланґові райони. По-друге, збільшити асиґнування воєнно-промисловому комплексові на виготовлення додаткової кількости озброєння. По-третє, прискорити процес формування оборонного союзу держав СНД. Найбільш вірогідним є третій варіянт. І перші кроки в цьому напрямі вже робляться. Союз Росії і Білорусі, союз Росії, Білорусі, Казахстану і Киргизстану – це перші наслідки цієї стратегії.

Якою ж може бути в цій ситуації позиція України? Чи ґарантуватимуть і і далі невтралітет і позабльоковість безпеку Україні як незалежній державі? Не таємниця, що деякі суміжні з Україною держави мають територіяльні претензії до неї. Поки законодавчій і виконавчій владі вдається мирним шляхом вирішувати внутрішні політичні, економічні та соціяльні конфлікти, поки українські Збройні Сили ще не повністю втвратили свою боєздатність, поки Україна «міцна» своїми старими запасами (матеріяльними, ідеологічними), вона має змогу самостійно протистояти тим внутрішнім і зовнішнім факторам, що несуть у собі загрозу українській незалежності. Але в міру того, як ці фактори будуть зменшуватися, держава втрачатиме силу. Слабкий, з огляду на історію, стає предметом зазіхань і аґресії з боку сильніших.

Ось чому покладатися лише на статус невтралітету для безпеки України нині вже не досить. Ґарантії, надані Україні в Будапешті ядерними державами, стосуються тільки захисту України від ядерної експансії, але не захисту територіяльної цілісности і незалежности України.

У зроблених в односторонньому порядку Великою Британією, Францією і Сполученими Штатами заявах про незастосування ядерної зброї проти країн, які такої не мають, їх обіцянка супроводжується істотним застереженням, що Північно-Атлантичний союз прийняв рішення залишити за собою право використовувати ядерну зброю першим у разі несподіваного масового нападу з використанням звичайних видів озброєння.

Заява США з цього приводу, вперше зроблена у 1978 році, неодноразово повторювалася пізніше. Її сформульовано таким чином: «Сполучені Штати не будуть застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави, яка не має такої зброї, є учасником Договору про нерозповсюдження, або такої, що прийняла на себе міжнародне зобов'язання не набувати ядерних вибухових пристроїв, за винятком нападу на Сполучені Штати, їх територію або збройні сили, або їх союзників з боку такої держави, яка перебуває в союзних відносинах або тісно пов'язаною з державою, яка має ядерну зброю і яка допомагає їй або надає підтримку при здійсненні нападу».

Наявність такої, вельми однозначно висловленої, позиції дає Україні підстави зробити певні висновки. Концепція розширення НАТО на Центральну Европу до кордонів України може бути прийнята нашою державою лише в тому разі, якщо НАТО погодиться на підписання договору про ненапад. А в ньому йтиметься про чіткі ґарантії територіяльної цілісности і незалежности України, про виключену можливість розміщення ядерної зброї на території потенційних членів НАТО з числа держав Центральної Европи. Це вкрай необхідно, оскільки вже зараз окремі претенденти на членство в НАТО плянують надати свої території під бази НАТО. Так, Румунія плянує передати НАТО свої бази на Чорноморському узбережжі, розташовані напроти Чорноморського узбережжя Росії. Вона згодна запропонувати свою територію і як наземний місток для зв'язку з партнерами по НАТО – Туреччиною і Грецією.

Розглядаються і втілюються в життя й інші напрями військово-технічної чпівпраці з НАТО, у тому числі з модернізації та поповнення існуючого парку озброєння. Тенденції до більш поглибленої співпраці з НАТО проглядаються і в позиціях інших потенційних претендентів на членство в НАТО.

Таким чином, розширення НАТО стимулює вибір України. Він не може бути однозначним. Орієнтація України на Захід або Схід призведе до фактичного розподілу Европи на «сфери впливу». Виходячи з такої ситуації, політика України має бути спрямована на розширення і зміцнення співпраці як із Заходом, так і зі Сходом. Спрямованість цієї співпраці може бути досить різноманітною – від повномаштабного політичного

договору з Росією до тісної економічної і військово-технічної співпраці з країнами Заходу.

Оскільки політичні кола України виступають проти її входження до оборонного союзу СНД, то вихід полягає в розвитку таких відносин на двосторонній основі. Україна повинна залишатися стратегічним партнером Росії в усіх сферах діяльности – політичній, економічній, військовій. Враховуючи геополітичне розташування України в Европі, в її стабільності мають бути однаковою мірою зацікавлені і Росія, і Захід.

Велика роля у підтриманні й забезпеченні такої стабільности відводиться самій Україні. Міцна політична влада, успішні економічні реформи, мобільні й боєздатні власні Збройні Сили – ось основні три чинники стабільности України в перехідний період, надійний ґарант її безпеки і територіяльної цілости, поки не буде збудовано нову архітектуру безпеки в Европі, й Україна не займе в ній відповідне місце.

Підбиваючи вищесказане, є підстави зробити такі висновки:

По-перше, розширення НАТО на Схід може призвести до виникнення нової лінії розподілу в Европі.

По-друге, проблему надання Україні надійних ґарантій безпеки до кінця не розв'язано, незважаючи на ґарантії, отримані нею від ядерних держав у Будапешті.

По-третє, ні Росію, ні Сполучені Штати Америки не можна розглядати як ймовірних противників України з огляду на велику різницю в економічному і військовому потенціялах.

По-четверте, розширення військово-технічної співпраці як із Заходом, так і зі Сходом спрямоване на підвищення боєздатности власних Збройних Сил – реальний шлях підвищення безпеки України як невтральної позаблькової держави.

А закінчити цю статтю хотілось би словами Президента України Леоніда Кучми з його виступу на Асамблеї ЗЕС 4 червня 1996 року, які найбільш чітко відображають бачення Україною процесу розширення НАТО і розбудови нової архітектури безпеки в Европі: «... одним з найголовніших пріоритетів зовнішньої політики України є її активна участь у формуванні нової архітектури безпеки Европи. Вона, як ми вважаємо, має базуватися на взаємодії і взаємодоповненні існуючих европейських структур, зокрема ОБСЕ, ЕС, ЗЕС, НАТО, Ради Північно-Атлантичної співпраці. Програми «Партнерство заради миру», Ради Европи тощо. Одночасно мала б відбуватися і серйозна трансформація багатьох з цих організацій, перетворення сучасних інститутів европейської безпеки із закритих реґіональних військових структур колективної оборони до гнучкіших, відкритих для всіх зацікавлених держав Евро-Атлантичного реґіону, військово-політичних організацій, діяльність яких ґрунтувалася б на принципах колективної безпеки. Тільки в такому випадку можна було б уникнути нового поділу европейського континенту».

(Автор цього матеріялу – полковник Володимир Тертичний, заступник начальника Центру адміністративного управління військами Стратегічних ядерних сил Міністерства оборони України).

Богдан БОРА

ВОЯЦЬКА ПРИСЯГА

Життя пішло циганськими шляхами,
І пилом вкрилася стара шинель.
Минуло все й лише присниться снами
З-за чорних згарищ пройдених осель.

І тільки іноді шинелю стиснеш
(Бо кріса в тебе вже давно нема),
І в даль пусту задивлений застигнеш,
Примкнувши спогад віями двома.

Тоді то спів і музика м'ятежна
Тобі нагадують бунтарні дні,
І хвиля радости, палка, безмежна
Полоще груди випнуті, міцні.

І горнеш знов постріляну шинелю,
Цілуєш шапку й той іржавий герб,
Які й сьогодні пахнуть цвітом хмелю
Й зеленим листям українських верб...

ТАНК: СЬОГОДЕННЯ І МАЙБУТНЄ

Україна зробила чималий внесок у розвиток танкобудування в колишньому СРСР. Нині ж з діяльністю заводу ім. Малишева – головного «танкограду» України – не в останню чергу пов'язуються надії вже незалежної країни на розвиток і зміцнення позиції національного ВПК, на завоювання світових ринків озброєння з такою продукцією, як танк.

Але подібні надії плекають не лише в Україні. У багатьох державах активно працюють над розвитком цієї зброї, перший зразок якої з'явився ще 80 років тому. Нині не лише США, Англія та ФРН, але й інші держави, де є відповідна виробнича база, з різним ступенем активности ведуть роботи для створення основних бойових танків уже четвертого покоління у відповідності з національними вимогами: в Італії – «Арієтте-2», в Ізраїлі – «Меркава Мк4», в Японії – перспективний танк з використанням західних технологій. південнокорейські фахівці спільно з американськими працюють над конструкцією бойової машини з екіпажем з двох осіб, розташованим у корпусі. Він буде озброєний 120-мм гладкоцівковою гарматою, що має автомат зарядження та встановлюється у низькопрофільній башті. Повідомляється, що на цьому танку буде застосовано багатошарову броню, що постачається із США в готовому вигляді. Пакистан і Китай спільно будують танк МВТ-2000 з використанням західних технологій.

Основні напрями удосконалення танків четвертого покоління у закордонних країнах передбачають підвищення їх вогневої потужности, захисту від звичайної зброї та ЗМУ, від вогню вертольотів, низьколітаючих літаків та інших засобів, що уражають ціль зверху, збільшення рухомости і спроможности переборювати водні перешкоди з ходу, створення більш економічних, надійних та ремонтопридатних аґреґатів і вузлів силового бльоку, а також ходової частини, запровадження автоматизованих систем інформації про ситуацію на полі бою, керування вогнем і контролі за технічним станом.

Найбільш прийнятним основним озброєнням танків четвертого покоління закордонні фахівці вважають 140-мм гармату. Перевага надається двом варіянтам конструктивно-компонувального вирішення: розташування її у низькопрофільній башті та установлення на спеціяльному винесеному лафеті. У першому випадку забезпечується більш зручне розміщення екіпажу та надійний захист його як від фронтального обстрілу протитанковими засобами, так і від вибуху протитанкових мін. Другий варіянт дозволяє за рахунок розміщення гармат над корпусом на спеціяльному лафеті зменшити на 1/3 висоту танка та майже

Европейський танк так зв. четвертого покоління

вдвічі його фронтальну проєкцію, а також удвічі посилити броньовий захист при збереженні бойової маси близько 55 т.

Крім гармат, у яких для розгону набою використовується порох, уже давно ведуться роботи зі створення для танка електромаґнетної чи електротермохемічної гармати. Набої, що виштовхуються за принципом електромаґнетної взаємодії, можуть мати швидкість біля дульного зрізу 4000-5000 м/с, що значно переважає всі відомі гарматні системи. Така швидкість дозволяє набоєві пробивати будь-який панцерний лист, забезпечивши йому переконливу перевагу в постійній боротьбі «набій-броня». За цих умов траєкторія польоту снаряда на значній відстані являтиме собою практично пряму лінію, а час досягнення цілі стане дуже незначним. Таким чином, рухомі цілі можуть уражатися без усілякої поправки на їх пересування, що спрощує роботу навідника та зменшує витрати на дорогі системи керування вогнем. Дальність прямого пострілу складатиме понад 4000 м.

Ще однією перевагою електромаґнетних гармат є те, що висока швидкість набою дозволить зменшити його масу. Відтак можна зменшити площу для їх зберігання у бойовій машині чи збільшити боєкомплект. А найважливіше – зменшення калібру гармати. У зв'язку з цим розміри та бойова маса танка також зменшуються, що дозволить розв'язати важливе за сучасних умов завдання – створити авіятранспортабельну машину (в одному широкофюзеляжному літаку на великі відстані стане можливим перевезення двох чи більше танків). Із встановленням електромаґнетної гармати підвищується живучість танка, оскільки в ньому не буде пожежо- та вибухонебезпечних порохових набоїв.

Проте технічні складнощі ще вагомі. Головна проблема полягає в тому, як в обмеженій місткості корпуса генерувати та зберігати потрібну електроенерґію.

Поява потужних і різноманітних за фізичними принципами дії протитанкових засобів і можливість ураження танків зверху змушує конструкторів приділяти значну увагу підвищенню їх броньового захисту і живучости. Забезпечення універсального броньового захисту, що відповідає сучасним і перспективним вимогам, є важкорозв'язуваною проблемою. Але, зважаючи на публікації у західній військовій пресі, можливості поліпшення захисних якостей броні далеко не вичерпані. З цих причин тривають роботи зі створення нових багатошарових броньованих конструкцій на основі більш тривких матеріялів.

У Великій Британії ведуться НДДКР з побудови бойової броньованої машини, корпус якої буде цілком виготовлено з композиційних матеріялів. Його отримують у результаті пресування полімерів. Волокна у сухий спосіб пресуются у формах, куди одночасно нагнітається полімер. Маса корпуса, виготовленого у такий спосіб, значно менша від звичайної. Англійські фахівці вважають, що найближчим майбутнім у такий спосіб можна виготовляти й корпуси основних бойових танків. Такий спосіб забезпечує низку переваг: менша маса, висока твердість матеріялу, мінімальні витрати на обслуговування, слабкі демаскуючі ознаки. Але з'являється й суттєвий недолік – складність надійного з'єднання окремих частин, виготовлених з композиційних і звичайних матеріялів.

У цілому, як зазначається закордонними військовими виданнями, через 15 років можна очікувати підвищення стійкости нових видів броні до балістичних протитанкових засобів у 2-2.5 рази. Одним з напрямів збільшення захищености танків (особливо це стосується існуючих зразків) може стати застосування додаткового бронювання з використанням пасивної та активної броні. Випробування показали, що така метода дозволяє значно підвищити захищеність екіпажу.

Поруч з удосконаленням традиційних методів захисту розробляються й принципово нові. Конструктори близькі до реалізації концепції керованої динамічної броні (SAS – Smart Armour System), що забезпечує захист від протитанкових засобів калібру близько 140 мм. Система SAS містить комплект елементів динамічного захисту, що встановлюються на всій поверхні танка. Є також керуючий комп'ютер, який визначає тип набою, що підлітає, та місце його влучення, розраховує, скільки і яких елементів динамічного захисту має бути висаджено для запобігання чи зниження уражаючого ефекту набою. Комп'ютер подає також команди, що запобігають детонації та одночасному висадженню всіх елементів динамічного захисту в результаті електронного впливу противника чи вогню стрілецької зброї. Наближаються до завершення роботи з будівництва компактної автоматичної системи активного захисту танків надмалого радіюсу дії. Початок її надходження на озброєння сухопутних військ США очікується 2002 року.

Важливою складовою, яка визначає бойові якості танка, залишається рухомість. На неї в першу чергу робить вплив маса танка, потужність двигуна, конструкція трансмісії та підвіски. Співвідношення між потужністю двигуна та масою бойової машини характеризується питомою потужністю. Закордонні фахівці вважають, що для сучасного танка вона має бути у межах 18.5-19.9 кВт/т (25-27 к. с./т), тобто при масі 60 т потужність двигуна становитиме 1105 кВт (1500 к. с.).

Танк Т-84 Збройних Сил України

Більшість закордонних танків оснащено дизельними двигунами, крім M1A1 «Абрамс», який має ґазотурбінний двигун, що дає чимало переваг. Він компактніший і легший від дизеля тієї ж потужности, має більш сприятливу характеристику обертового моменту, дає менше шуму при роботі, проте є й суттєвий недолік – удвічі більше споживання пального. Цей момент виявився дуже серйозним навіть при порівняно нетривалих і невеликих за маштабом бойових діях у зоні Перської затоки, коли служба з постачання паливно-мастильних матеріялів була змушена працювати на межі можливостей. Припускається, що на танках майбутнього, оснащених потужним ґазотурбінним двигуном у поєднанні з електричною трансмісією, має встановлюватися допоміжний економічний двигун для забезпечення обладнання танка електроенерґією, коли він стоїть на місці. Але доки використовуються механічні та гідромеханічні трансмісії, доти дизелі, як і раніше, будуть основними двигунами.

На думку закордонних фахівців, у гідропневматичній підвісці застосовуватимуться пристрої, що автоматично змінюють основні характеристики підвіски в залежності від умов руху.

Автоматизація багатьох процесів керування рухом танка, веденню вогню, а також відображення різноманітної інформації на дисплеях екіпажу можуть докорінно змінити конструкцію танка майбутнього. Перші кроки в цьому напрямі вже втілюються, наприклад, у французькому бойовому танку «Леклерк», де встановлено танкову інформаційну керуючу систему. Безумовно, автоматизація забезпечить передумови для створення автоматичних танків-роботів, але заледве чи найближчим часом вони зможуть цілком замінити танки з екіпажем. Безекіпажні машини з достатньою вогневою потужністю та рухомістю могли б використовуватися в «самовбивчих» операціях проти міцних оборонних споруд чи для підтримки своїх військ при прориві оборони (як інженерний засіб), але перебувати в центрі бойових дій як вирішальний засіб вони не можуть.

У цілому для реальних танків четвертого покоління характерними показниками будуть: зниження бойової маси до 50 т; наявність 140-мм гладкоцівкової гармати з автоматичним механізмом набивання та складного комплексу приладів керування вогнем і спостереження (в тому числі тепловізорів, що забезпечують можливість навколишнього огляду і ведення ефективного вогню вдень і вночі, а також в умовах поганого бачення, хоча ще остаточно не вирішено проблему розпізнавання цілей за принципом «свій – чужий»); використання дизельного чи ґазотурбінного двигуна потужністю 1100-1474 кВт (1500-2000 к. с.); екіпаж з двох-трьох осіб.

Водночас з роботами зі створення танків четвертого покоління в США розпочалися НДДКР над перспективним танком п'ятого покоління, що отримав назву AET (All Electric Tank – цілком електричний танк). Припускається, що в цій машині буде реалізовано найновіші конструкторські рішення. За припущенням військових фахівців, на ній мають бути змонтовані основні компоненти, які використовують елетричну енерґію. В першу чергу це електромаґнетна чи електротермохемічна гармата (розробник – Пикатинський арсенал), танкова інформаційна керуюча система (ляборaторія розвитку елетронної техніки), електромаґнетний захист (Абердінська дослідницька балістична ляборaторія), електрична трансмісія (фірми FMC та «Дженерал дайнемікс»), система активної підвіски. Деякі компоненти й системи створюються автобронетанковим командуванням за автономними програмами.

Згідно з публікаціями у військовій пресі, розробники окремих компонентів танка до 2020 року спроєктують і виготовлять демонстраційні зразки з шасі танка M1A2 «Абрамс» та нові шасі масою 50-55 т, а потім об'єднають відібрані за конкурсом компоненти у загальну конструкцію «електричного» танка. Заходи зі створення бойової машини AET координує Управління перспективних досліджень міністерства оборони США. За оцінкою американських військових фахівців, поява перспективного танка AET означатиме науково-технічний прорив у танкобудуванні.

Характеризуючи ролю та місце основних бойових танків у бойових діях сухопутних військ XXI століття, військові експерти США стверджують, що танкт залишатимуться панівною силою на полі бою, головним ударним засобом у веденні наступальних дій, захопленні позицій, що обороняються, та контрударах.

(Підготовлено за матеріялами «Зарубежного военого обозрения»).

Володимир БЕРЕЖИНСЬКИЙ, полковник

ОЗБРОЄННЯ ВІЙСЬКА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Головним у складенні уявлення про озброєння війська Київської Русі були археологічні розкопки кінця IX – початку XX ст. Провідну ролю у вивченні комплексу захисного і наступального озброєння руських воїнів відіграли А. Кірпічніков, Д. Анучін, О. Арциховський, В. Вілінбахов, Г. Вознесенська, М. Горелик, В. Довженок, Б. Колчин, Г. Корзухіна, Ф. Медвєдев, Л. Нідерле, В. Попенко, М. Рабинович, Ю. Сухарєв та ін. Сьогодні ж досягнення українського зброєзнавства й археології дають можливість суттєво доповнити їх висновки, надійно підтвердити деякі припущення або ж по-новому подивитися на окремі проблеми.

Комплекс озброєння Київської Русі, що почав складатися з кінця IX ст., був настільки оригінальним, що багато дослідників, на жаль, мало знайомих з військовою справою, протягом багатьох років джерела цієї своєрідности шукали у геополітичному розташуванні Київської держави. Стало навіть загальноприйнятим пояснювати цю своєрідність специфічним розташуванням Русі на межі Европи й Азії, Заходу і Сходу. Робився скороспілий універсальний для усіх частин Русі висновок, що був нібито вироблений певний середній варіянт комплексу озброєння, легший, ніж західний, проте дещо важчий, ніж східний. Причому він вигідно відрізнявся і від першого, і від другого[1].

Насправді ж це питання набагато складніше. Дійсно, Київська Русь на північному заході мала важкоозброєного противника, а на південному сході – маневрених, легких безпанцерних кочівників. Звичайно ж, військова думка Русі не могла не враховувати озброєння противника, не трансформовувати його під свої потреби, що, до речі, явище не лише розповсюджене у зброєзнавстві, але й закономірне. Проте не можна однаково успішно користуватися «середнім» озброєнням одночасно проти, наприклад, бездоспішних, оснащених лише щитами, в основному піших загонів балтійських, північно-східних слов'янських племен, що використовували списи, сокири, мечі та великі бойові ножі, а також важкої панцирної кінноти багатоплеменного війська Хазарського каганату, захищеного шоломами, кольчугами, ламелярними панцирами, поножами, наплечниками, списами і шаблями, яке діє до того ж разом з масами легкоозброєних лучників.

Комплекс озброєння війська Київської Русі створювався і розвивався саме на основі величезного різноманіття наступальної та оборонної зброї конкретного противника і всіх союзників, а також наявности багатьох і різних культурних традицій в епоху становлення давньоруської збройової культури. Він включав у себе найширший спектр наступальної зброї, захисного обладунку, метальної артилерії, облогової техніки, елементів запалювальної зброї та ін. Набір озброєння київського і новгородського воїнів не був ідентичним, зброю князів і дружинників не можна порівняти з бойовим обладунком простих воїнів, не кажучи про ополченців, на долю яких іноді випадало воювати так званою «народною» зброєю: палицями, дрючками, камінням, вилами, косами, серпами, ціпами, ланцюгами, арканами, батогами, гарпунами, заступами, прив'язаними до палиць ножами і под. Різко контрастувала з озброєнням різноплеменного українського війська зброя найманців і союзників – скандінавів і степовиків, які приносили в Русь свіжі елементи своїх збройових культур і традицій.

Меч – холодна ручна зброя у вигляді, як правило, двосічного довгого ножа з руків'ям. Основна бойова функція меча – рубляча, хоча йому і намагалися надавати і колючої, і ріжучої. У переказах і леґендах меч виступає як свого роду «національна» руська зброя і символ вояцтва. Він був на озброєнні у піхоти й у кінноти.

На території Київської Русі знайдено більше 100 каролінзьких мечів кінця IX – першої половини XI ст. і 75 так званих романських мечів (друга половина XI-XIV ст.)[2]. Меч був рідкісною і коштовною зброєю. Мати його могли спочатку лише заможні воїни[3].

Конструктивно меч складається з широкої, гострої з двох сторін, досить важкої смуги-клинка та короткого руків'я (трена, крижа). Частини руків'я називалися ябло, черен і огниво (гард, поперечне залізко або дужка крижа). З X ст. мечі за західними зразками починають кувати руські ковалі (меч з тавром ЛЮДОТА КОВАЛЬ)[4]. При цьому використовувалося 5 різних конструктивних схем, основна з яких – наварювання сталевого леза на основу клинка[5]. Майже кожний меч було позначено підписами і знаками, вивчення яких дало початок новій науці – клинковій епіграфіці[6].

За клясифікацією А. Кірпічнікова (руків'я та перехрестя) усі мечі поділяють на декілька десят-

Княжий дружинник – кіннотник. Кінець X–поч. XI століття.

ків типів. Меч носили, як правило, у піхвах з дерева, металу, шкіри і под. За допомогою двох кілець біля устя меч підвішувався іноді до пояса, а частіше до перев'язу, що надівався через ліве плече.

Довжина меча 80-105 см, ширина клинка 4-6 см, середня частина леза товщиною від 2.5 до 6 мм, вага 1-1.5 кг. Мечі були гострими і гнучкими (мікротвердість сталі до 800 од. по Віккерсу). За оснащенням різними типами мечів військо Київської Русі не поступалося арміям головних европейських країн.

Шабля – однолезовий прямий або вигнутий клинок зі скошеним убік леза руків'ям, один з найдосконаліших видів холодної зброї, найрозповсюдженіша зброя вершників. «З двох типів мечів, які прийшли на руський ґрунт, прямого – норманського і кривого – східного, шаблі, другий отримав перевагу і невдовзі остаточно витіснив перший»[7]. Одним з найдавніших екземплярів шаблі у Східній Европі є перещепинська шабля – меч другої половини VII ст.[8]

Як засіб ураження шабля має такі особливі властивості: Завдяки вигинові своєї смуги і нахилові руків'я шабля має рублячо-ріжучу дію. Її удар має коловий характер, він виходить ковзкий і захоплює більшу поверхню тіла. Слабкий вигин довгої шаблі давав можливість колоти противника, такою шаблею «прободен бисть» князь Ярополк у 1087 р.

Шабля складалася зі смуги і руків'я – «крижа». До складу крижа входять огниво, черен і набалдашник, у який крізь невеликий отвір продівався темляк. Для надання ударові більшої сили пізніше смуга виготовлялася вниз з розширенням або елманню і мала дол на пласких сторонах або голоменях. Гостра сторона шаблі називалася лезом, а тупа – тиллям. Носилася шабля прив'язаною до пояса або на плечовому перев'язі з допомогою двох скоб або кілець, скріплених з піхвами. Піхви виготовлялися з дерева або металу, середина піхов теж була дерев'яною, і клинок розміщувався у них як у жолобку, так що лезо не терлося і добре зберігалося.

Виготовлення шабель було аналогічне виготовленню мечів. Деякі екземпляри руських шабель увійшли в історію і стали реліквією як видатні вироби збройового ремесла[9]. Тактико-технічні характеристики шабель не постійні, а в цілому це: довжина 1.2 м (клинок – до 100 см), ширина 3-3.7 см, нахил стрижня руків'я до леза 5-8°, двосічна третина або чверть нижньої частини клинка, кривизна смуги

3-4.5 см, вага без піхов 0.9-1.1 кг.[10]

У західній Европі практично основним видом холодної зброї був меч, у Київській Русі поруч з мечем застосовувалася і шабля, що позначалося відповідним чином на тактиці дій, розвиткові бойових порядків, загальному рівні розвитку військової справи.

Ніж – найпопулярніший, найстародавніший тип короткої клинкової зброї ближнього бою. Сьогодні це, напевно, єдина зброя, успадкована ще від доісторичних предків, і яка знаходиться на озброєнні будь-якої армії світу[11]. Великими бойовими ножами типу скрамасакса[12] билися давні слов'яни, використовуючи їх як допоміжну зброю з ріжучо-колючою функцією[13]. На Русі ніж користувався дуже великою повагою і вважався символом чоловічої гідности.

Завдяки своїм універсальним функціям ніж використовувався і як бойове, і як господарське знаряддя. Основними типами ножів руського воїна були захалявний, підсайдашний, поясний ножі й тесак[14]. Носили їх за халявою чобота, на поясі або спеціяльній портупеї у спеціяльних піхвах, виготовлених з різних матеріялів (металу, дерева, шкіри, кістки тощо).

Різноманітність типів ножів зумовило і різноманіття їх будови і виготовлення. У загальному вигляді ніж – це оброблена відповідним чином смуга металу, що складається з клинка і хвостовика. На клинку розрізняють лезо, п'яту, обух, вістря, доли і ребра жорсткости. Руків'я ножів часто прикрашалися. Виготовлялися ножі з використанням 6 технологічних прийомів: зварювання клинка з пакетного металу зі сталевою смугою всередині; наварювання на залізну основу клинка сталевого леза, комбіноване зварювання з виготовленням візерунчастого обуха; цементизація залізного клинка; суцільносталеві ножі; суцільнозалізні ножі[15]. Деякі ножі Київської Русі є справжнім витвором мистецтва. У бою ніж використовувався і для метання, виступаючи уже як метальна зброя.

Кинджал – холодна колючо-рубляча зброя з коротким прямим або вигнутим, одно- або дволезовим клинком і руків'ям. Як зброя кинджал з'явився раніше ножа. До сучасної української армії кинджал конструктивно дійшов у вигляді клинкового багнету для стрілецької зброї. Застосовувався у Київській Русі як допоміжний засіб у рукопашному бою. Був звичайним озброєнням кочівників Східної Европи, хоч у «маневреному кавалерійському бою ефективно використовувати кинджал було практично неможливо, тому в кочівників (як і у воїнів Русі. – Б. В.) розповсюдження цей вид зброї не отримав»[16]. Для руського дружинника, як і для кочівника, кинджал був перш за все свідченням високого соціяльного стану воїна. Колір китиці на тепляку визначав ранґ його власника.

Конструктивно кинпджал складається з короткого клинка і руків'я.

«Кинджалами володіли окремі особи – військові вожді, найвизначніші воїни тощо»[17]. Кинджал звичайно носили у піхвах, засунутим за пояс спереду або ззаду, на поясі, на перев'язі або навіть на шиї як амулет. Можна було носити його і засунутим за щит з внутрішнього боку[18]. Поруч з мечем кинджал був великою цінністю, піхви іноді оздоблювалися дорогоцінним і напівдорогоцінним камінням.

Кинджал використовувався як засіб ураження броньованого противника у тісному бою. «...Мечем, навіть важким, важко було розрубати добірну броню, а укол легше досягав мети. Цю ж функцію виконували кинджали з продовженотрикутним лезом...»[19]. Не бажаючи здаватися в полон, руські воїни іноді використовували кинджал для того, щоб позбавити себе життя. Кинджалом, за повідомленням Ібн-Мискавейха, заколов себе молодий рус, син одного з начальників, не бажаючи потрапити в руки ворога і бачачи, що опір мусулманським воїнам, які оточили його, марний.

Спис – один з найстаровинніших і найрозповсюдженіших видів холодної зброї колючої дії – у Київській Русі був головним наступальним засобом пішого і кінного ратника. Він призначався для ураження ворога у ближньому бою або на невеликих дистанціях, коли виконував ролю метальної зброї.

У кінноті спис був зброєю першого удару. «Преломити копіє...» у дружинній поезії стало одним із символів військової доблести. Спис не був такою дорогою і унікальною зброєю, як меч або шабля, тому й був найрозповсюдженішим[20]. В усіх старовинних оповідях і на більшості малюнків воїни зображалися майже завжди зі списами[21].

Наконечники списів – найчастіші з археологічних знахідок предметів озброєння поруч з наконечниками стріл. Цікава щодо цього аналіза А. Кірпічнікова: з 515 воїнів, похованих зі зброєю 53 (10%) були лише зі списом; на 4 воїнів з бойовою сокирою припадало 3 зі списом[22].

Спис складається з древка (ратовища, оскелища і под.) і металевого наконечника, який складається з пера, тобто самого вістря, трубки або тулії, шийки – найтоншої частини між тулією і пером. Залізне окуття на кінці древка (також у вигляді списика) називалося підтоком або втоком. Щоб спис легше було тримати, до древка кріпилися 2-3 сучки. Наконечник списа міг мати найрізноманітніші форми і розміри: ланцетоподібну,

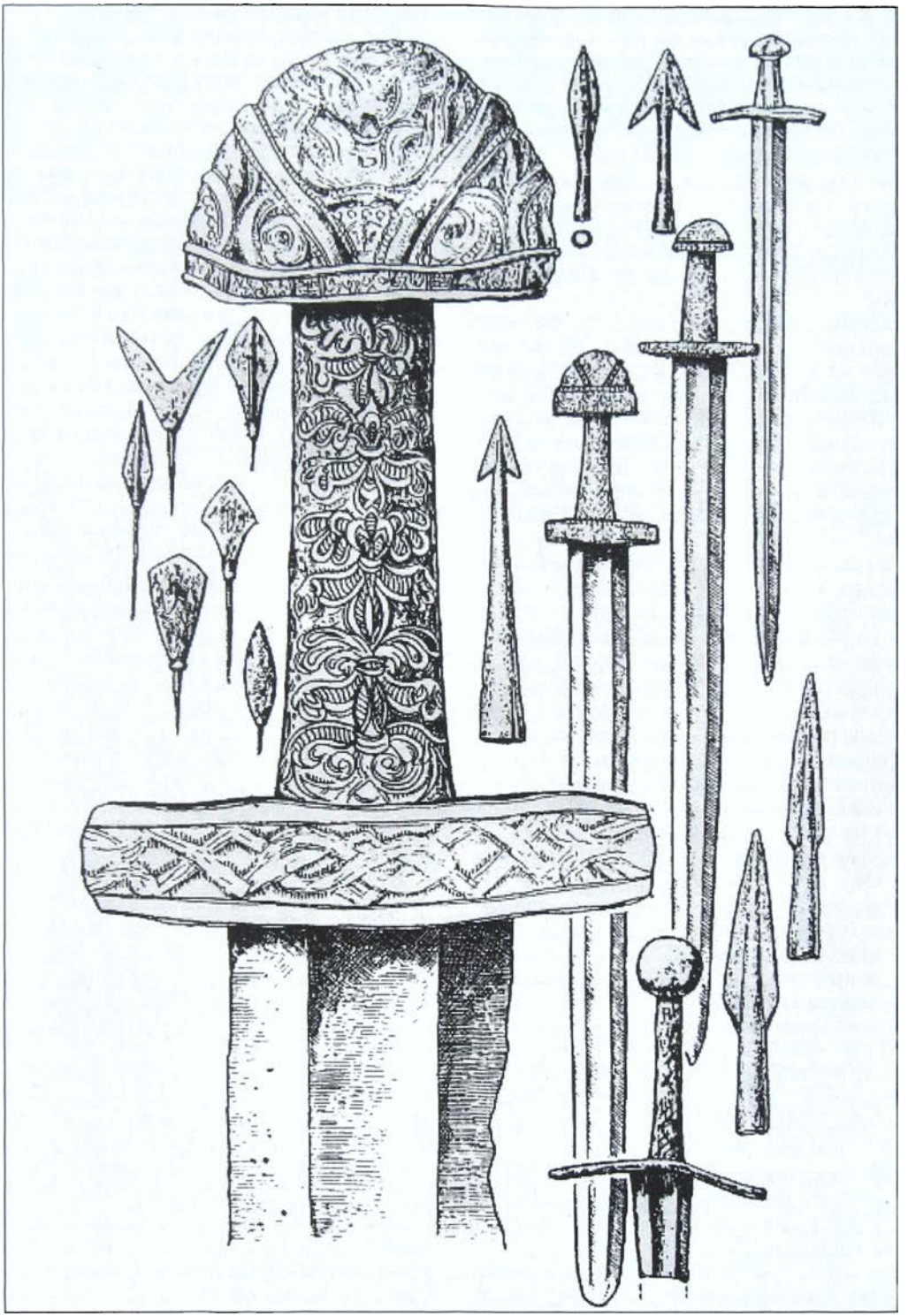

Зразки озброєння давньоруських дружинників.

ромбоподібну, чотиригранну, трикутну, у вигляді лаврового листка, широку і масивну (рогатина)[23].

Довжина піхотного списа приблизно дорівнювала ростові людини (180-200 см), кінного – 360 см, а іноді навіть досягала 500 см. Товщина древка – 2.5-3.5 см. Усі наконечники були вагою від 100 до 1000 грамів, довжина – 10-60 см.

Сулиця – це металевий спис одноразового використання. Саме слово «сулиця» утворено від «сунути, сувати, сулити» у значені «штовхати». 24 Давньоруські варіянти цього слова – луща, сов, копійце. З XVII ст. цей термін витіснило слово «дротик»[24].

Характерна особливість сулиці та, що вона менша від спису і більша від стріли. Це найдавніший вид метальної зброї. З кінця V ст. до Христа сулиці довжиною[25] см широко застосовували скити[26]. Вони були на озброєнні стародавніх слов'ян, візантійські полководці навіть рекомендували слов'янські дротики своїм воїнам, «які не вміли стріляти з лука...»[27]. Проте у київському війську сулиці були розповсюджені не так широко, як списи.

Сулиця складалася з важкого наконечника, що поділявся на перо (тобто вістря) і тулію (трубку), куди вставлялося легке і міцне древко – ратовище. Пізніше на задню частину древка часто насаджували тонке металеве окуття, щоб легше було вийняти сулицю з сагайдака, де вона носилася.

Наконечники сулиць були з заліза і сталі. Вони виготовлялися двох типів – втульчасті та черешкові. Стрижень черешкових був часто загнутим на кінці для кращого скріплення з древком. Також наконечники прив'язувалися до древка, і лише загнутий на кінці черешок входив у дерево. За своєю формою сулиці в основному копіюють списи, тому для їх клясифікації застосовують типологію списів. Більшість сулиць були продовгувато-трикутної форми, проте зустрічаються і ромбоподібні та лавролисті. Деякі мали «на кінці вістря два шпичаки, за допомогою яких сулиця застрявала в рані противника»[28].

Довжина наконечника сулиці – 15-20 см, іноді більше, вага – 60-100 грамів, довжина леза – 8-12 см, діяметр втулки (товщина древка) – 1.5-2 см. Довжина древка – 1.2-1.5 м. Дальність метання – 25-50 м. Для метання на 70-80 м застосовувалися спеціяльні ремінні зашморги.

Сокира – найдавніша рублячо-колюча зброя ближнього бою. Вона створена людиною ще у неоліті. У Київській Русі сокири мали і князі, і дружинники, й ополченці.

Це був один з найрозповсюдженіших видів зброї. Нею озброювалися як піші, так і кінні воїни. Піші – великими сокирами – секирами, а кінні – «сокирками», тобто маленькими, які пізніше отримали назву «Чекани»[29].

Дія бойової сокири була основана на методі рубання, тобто на могутньому ударі з розмаху по ворогові гострою честиною леза. Задня плеската частина сокири називалася обухом, іноді обух збільшувався до размірів булави[30].

Бойові сокири були трьох основних типів. До першого відносяться сокири скандінавського походження з великим трапецієподібним лезом, їх використовувала важка піхота. Кращі їх зразки прикрашалися тонким візерунком, інкрустованим срібним дротом. Другий тип складають універсальні сокирки з невеликою, витягнутою донизу борідкою і коротким молотком на обусі, або з гладким обухом. Вони були дуже популярними у Східній та Центральній Европі. Сокири третього типу, що мають степове походження, вважають зброєю вершників. У них вузький трапецієподібний клинок з коротким лезом і довгий обух у вигляді молотка, рідше клевця[31].

Розміри бойових сокир мають широкі межі, середні їх розміри: сокирище довжиною до 80 см, лезо довжиною 9-15 см, шириною 10-12 см, діяметр обушного отвору – 2-3 см, вага – до 450 г.[32]

Палиця – найпростіша холодна ударна або метальна зброя з міцного дерева у вигляді важкого дрючка. У війську Київської Русі вона відома під назвою ослапа. Була на озброєнні як піших, так і кінних воїнів. Палиця іноді оковувалася металом або обтикувалася цвяшками гострим кінцем назовні. Виготовлялася з твердих порід дерева.

Тактико-технічні характеристики різних типів палиць дуже різні. У одного з варіянтів довжина палиці складала 1.2 м, вага – 12 кг. Один кінець був товщий від другого у 3-5 разів[33]. Вузький кінець палиці служив руків'ям.

Пізніми різновидами палиці стали булава, пернач, шестопер. Зображення палиці досить часто зустрічаються на мініятюрах руських літописів. Іноді вона зображувалася з одним-двома сучками, іноді у такому вигляді, як на озброєнні сучасної міліції. З палицями у руках зображувалися повсталі селяни. У війську це була зброя простих воїнів[34]. Простота виготовлення зумовила її широке розповсюдження. З метою збільшення маси, міцности і сили удару бойового кінця головку палиці посилювали бронзою, залізом, а у пізніші часи – великими металевими шпичаками[35].

«...Прежде бо того палицами і каменієм бяхуся», – пишеться ц Іпатіївському літописі.

Булава – холодна зброя ударної дії у вигляді короткого жезла з насадженим на один кінець масивним набалдашником. На озброєнні піхоти і кінноти Київської Русі з XI ст. використовувалась як допоміжна зброя. У різноманітних модифікаціях під назвою «насіка» застосовувалась у

козачих підрозділах аж до XX ст. У візантійському війську і в кочівників уже у X ст. булави були звичайною зброєю[36].

За будовою булава схожа на палицю, вона має дерев'яне руків'я типу стрижня довжиною 50-80 см і головку у вигляді правильної круглої кулі або грушеподібної форми. Залежно від форми, деталей будови і розвитку навершя розрізняють шість типів булав з різновидами. Корпус булави звичайно виготовлявся з бронзи або заліза, а середина (крім наскрізного отвору для руків'я) заповнювалася свинцем. Вага навершя сягала 200-300 г, без свинцевого наповнення – 150-180 г.[37] Товщина руків'я 2.5-3.5 см, іноді руків'я оббивалося міддю.

До особливої категорії відносяться булави з капу – твердого наросту на березі з 6-8 гранями. Їх уважають попередницями булав з віялоподібним розміщенням лопастей-шестоперів. На Русі вони були популярними на кінцевому етапі Київської Русі, поважчавши до 450 г, в Европі – з XIV ст.[38] Видозміни булави з капу з дванадцятьма масивними залізними шпичаками пізніше у Московії називали буздиханом[39].

Булавою у випадку прямого удару можна було оглушити і вивести з ладу навіть захищеного обладунком воїна. Так, при дії 12-шпичаковою булавою у будь-якому напрямку сила удару обов'язково припадає на один, два або три сусідні шпичаки. Булавою користувалися у рукопашному бою, коли необхідно було завдати несподіваного і швидкого удару в будь-якому напрямку.

Крім військового призначення, булава пізніше була також символом влади[40].

Княжий дружинник – піхотинець. Поч. IX ст. – X століття.

1. Горелик М. В. Воины Киевской Руси IX-XI вв. // Цейхгауз, – 1993. – № 1. – С. 20.
2. Кирпичниов А. Н., Медведев А. Ф. Вооружение. // Археология СССР. Древняя Русь. Город, замок, село. – М., 1985. – С. 300.
3. Кирпичников А. Н. Мечи Киевской Руси (IX-XI вв.). // Советская археология. – 1961. – № 4. – С. 179.
4. Кирпичников А. Н. Древнейший русский подписной меч. // Советская археология. – 1965. – № 3. – С. 196-201.
5. Колчин Б. А. Оружейное дело древней Руси (техника производства). // Проблемы советской археологии. – М., 1978. – С.192.
6. Дрбоглав Д. А. Загадки латинских клейм на мечах IX-XIV веков. (Классификация, датировка и чтение подписей). – М., 1984. – С. 12.
7. Анучин Д. Н. О некоторых формах древнейших русских мечей. // Труды VI Археологического съезда. – Одесса, 1886. – Т. 1. – С. 248.
8. Корзухина Г. Ф. Из истории древнерусского оружия XI в. // Советская археология. – 1950. – Т. 13. – Т. 13. – С. 75.
9. Кирпичников А. Н. Так называемая сабля Карла Великого. // Советская археология. – 1965. – № 2. – С. 276.
10. Мерперт Н. Я. Из истории оружия племен Восточной Европы в раннем средневековье. // Советская археология. – 1955. – Т. 23. – С. 149.
11. Мурэ Ж.-Н. Ножи мира. – М., 1995. – С. 9-10.
12. Бехайм В. Энциклопедия оружия. – СПб., 1995. – С. 178-179.
13. Кирпичников А. Н. Русское оружие ближнего боя (X-XIII вв.). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – Л., 1963. – С. 6.

14. Асмолов К. В. История холодного оружия. Восток и Запад. – М., 1993. – Ч. I. – С.170-171.

15. Колчин Б. А. Черная металлургия и металлообработка в Древней Руси. // МИА СССР. – М., 1955. – № 32. – С. 75.

16. Крыганов А. В. Вооружение и конское снаряжение кочевников юга Восточной Европы VII-X вв. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – К., 1988. – С. 10.

17. Козак Д. Н. Про військову справу давніх слов'ян (I ст. до Христа – VII ст.). // Археологія. – 1993. – № 4. – С. 38.

18. Асмолов К. В. История холодного оружия. Восток и Запад. – М., 1993. – Ч. I. – С. 177.

19. Кірпічніков А. М. Битви стародавньої Русі (IX-XIII ст.). // Український історичний журнал. – 1969. – № 10. – С. 82.

20. Строков А. А. Возникновение и качальные этапы развития русского военного искусства. (Русское военное искусство в период разложения первобытно-общинного строя и развития феодализма). Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук – М., 1947. – С. 176-177.

21. Городцов В. А. Описание холодного оружия. Копье и пика. // Отчет Императорского Российского исторического музея имени Императора Александра III в Москве за 1911 г. Приложение. – М., 1913. – С. 17.

22. Кирпичников А. Н. Древнерусское оружие. Вып. 3. Доспех, комплекс боевых средств IX-XIII вв. – Л., 1971. – С. 44, 47, 49.

23. Артемьев А. Р. Копье из раскопок в Изборске. // КСИА. – 1982. – № 171. – С. 89-90.

24. Савваитов Л. И. Описание старинных русских утварей, одежд, оружия, ратных доспехов и конского убора, извлеченное из рукописей архива Московськой Оружейной палаты. // Записки Императорского Археологического общества. СПб., 1865. – Т. 11. – С. 140.

25. Одинцов Г. Ф. К истории древнерусских названий метательного копья (луща и его варианты: сулица, совь, копийце). // Этимология. – М., 1976. – С. 103.

26. Бережинський В. Г. Військова організація і воєнне мистецтво скитів. // Вартові неба. – 1995. – № 115.

27. Маврикий. Тактика и стратегия. – СПб., 1903. – С. 200.

28. Довженок В. Й. Озброєння війська в Київській Русі. // Вісник АН УРСР. – К., 1948. – № 9. – С. 58.

29. Сухарев Ю. В. Очерки по ранней военной истории восточных славян и Руси X-XIII вв. – СПб., 1992. – С. 60.

30. Рождественский Н. Ф. Холодное оружие рубящего действия. // Артиллерийское вооружение. – М., 1986. – Ч. I. – С. 35-36.

31. Горелик М. Воины Киевской Руси IX-XI вв. // Цейхгауз. – 1993. – № 1. – С. 20-21.

32. Бегунова А. И. Путь через века. – М., 1988. – С. 34.

33. Военный энциклопедический словарь. – М., 1983. – С. 535.

34. Советская военная энциклопедия. – М., 1978. – Т. 6. – С. 197.

35. Рождественский Н. Ф. Холодное оружие ударного действия. // Артиллерийское вооружение. – Л., 1986. – С. 20.

36. Плетнева С. А. Кочевники южно-русских степей IX-XIII вв. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – М., 1952. – С. 67-68.

37. Кирпичников А. Н. Древнерусское оружие. Копья, сулицы, боевые топоры, булавы, кистени IX-XIII вв. // САИ. Е 1-36. - Вып. 2. - М.-Л., 1966. – С. 47-48.

38. Арциховский А. В. Древнерусские миниатюры как исторический источник. – М., 1944. – С. 9.

39. Медведев А. Ф. Оружие Новгорода Великого. // МИА СССР. – 1959. – № 65. – Т. 2. – С. 132- 136.

40. Уваров А. С. Булава или пернач. Сборник мелких трудов. – М., 1910. – Т. 2. – С. 84-88.

(Далі буде)

Підтримуймо українські, ветеранські патріотичні організації в Україні і діяспорі!

Ігор ЧЕРНІКОВ, доктор історичних наук

МИРОТВОРЧІ ТЕНДЕНЦІЇ У ВЗАЄМИНАХ УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ

Взаємовідносини України з Туреччиною сягають у глибину століть і мають свою давню історію. В історії все змінюється, але ніщо не зникає. Були стосунки двох держав сповнені не тільки драматичних, але й світлих сторінок. Саме про світлі слід найбільше пам'ятати. Адже ж не війни та збройні конфлікти визначали і визначають основний зміст міжнародних відносин.

Процеси зближення та спілкування народів – природні, і їх не могли зупинити ніякі перешкоди. У цьому пляні миротворча тенденція у взаєминах України і Туреччини в контексті історії становить великий інтерес і має пізнавальний і повчальний характер. Адже вона (зазначена тенденція) неухильно прокладала собі шлях, а в багатьох випадках брала гору. Що ж знаємо про ту історичну тенденцію?

Відомо, наприклад, що один із засновників Запорізької Січі Дмитро Байда-Вишневецький у середині XVI століття, за словами видатного українського історика академіка М. Грушевського, «шукав порозуміння у Туреччини, сам їздив туди, мабуть, шукаючи способу, щоб Туреччина прийняла його під свою зверхність».

Адміністрація гетьмана Богдана Хмельницького проводила досить успішні дипломатичні переговори з султаном Мехмедом IV. Стамбул відвідав у вересні 1648 року український представник полковник Філон Джалалій. Візиту у відповідь до Переяслава на початку 1649 року зробив посол Туреччини Осман-ага. Наслідком цих контактів була угода, згідно з якою українські купці одержували право вільно плавати територіяльними водами Османської імперії. Усвідомивши досить велику спільність взаємних інтересів, Богдан Хмельницький не виключав можливости укладення з Високою Портою найтіснішого воєнного союзу.

Великі надії на сусідню Туреччину покладав гетьман правобережної України Петро Дорошенко, котрий розглядав султана як союзника у своєму протиборстві з Польщею. 1669 року Петро Дорошенко уклав з Високою Портою угоду про встановлення покровительства останньої над Правобережною Україною. А відповідно до турецько-польського договору, підписаного в 1672 році (так званий «Бучацький мир»), Петро Дорошенко проголошувався правителем «України в давніх межах» із включенням під його контролю Київщини та Брацлавщини. Що ж до Поділля, то воно мало бути передано до Османської імперії.

Турецький султан Мехмед IV у своєму прагненні будь-що схилити на свій бік Україну навіть надіслав гетьманові Петрові Дорошенку клейноди – булаву і прапор «на знак нашої дружби та на острах нашим ворогам». У відповіді українського гетьмана говорилося, що він приймає ці символи влади «на свідчення союзу між Україною та Портою», причому найголовнішою умовою того союзу пропонувалося таке: «Ні султан, ані хан не можуть висувати умов сусіднім державам без порозуміння з українським гетьманом».

Відомо, що султанська Туреччина надала політичний притулок тим запорожцям, які підтримали гетьмана Івана Мазепу і тому змушені були еміґрувати до Османської імперії після Полтавської битви (червень 1709 року).

Після зруйнування у 1775 році царським урядом Запорізької Січі певна частина українських козаків з дозволу султана Абдул-Хаміда I переселилась на тодішні турецькі території – в район Сілістри (сучасна Болгарія), заснувавши там Задунайську Січ. Причому султанська адміністрація надала запорізьким козакам право обирати своїх кошових отаманів, які прирівнювалися до ранґу двобунчужного паші.

Що це означало на практиці, стане зрозумілим хоча б при ознайомленні з тодішньою турецькою дійсністю у цьому пляні. Так, найвищі посадові особи в Османській імперії поділялися за своїм титулом на однобунчужного, двобунчужного та трибунчужного пашу. (Назва походить від слова «бунчук» – пучок волосся з кінського хвоста; у турків-османів бунчук довгий час слугував військовим прапором). Для порівняння: великий візир, тобто прем'єр-міністер султанського уряду, був трибунчужним пашею.

Зазначене право (самостійно обирати) поширювалося не тільки на кошового отамана, але й на інші ранґи козацької ієрархії: кошового суддю, кошового осавула, кошового писаря та курінних отаманів. Зберігалися також суто професійні козацькі посади, такі як «бунчужний», «пер-

начний», «підосавулий», «підписарний», «хорунжий», «довбиш», «піддовбиш», «пушкар», «підпушкарний», «гармаш», «толмач», «шафар», «підшафар» і т. ін.

Слід зазначити, що уряд Туреччини намагався використати запорожців як ефективну військову силу в боротьбі насамперед за збереження територіяльної цілісности Османської імперії, зокрема проти сепаратистських дій самозваного правителя провінцій Епіру. Мореї та Південної Албанії – Алі-паші Янінського, проти заколотницьких виступів яничарів, спрямованих на повалення активного прихильника реформ великого візира Мустафи паші Байрактара.

До речі, у турецьких національних архівах зберігаються укази (фірмани) турецьких монархів про затвердження обраних українськими задунайськими козаками кошових отаманів.

Що ж до українсько-турецьких економічних взаємин зазначеного періоду, то варто, на наш погляд, звернути увагу на такі промовисті факти.

Вже з XVI століття двосторонні торговельні контакти набувають дедалі більшого розвитку. Водними і сухопутними шляхами до України (Києва, Чернігова, Львова) доставлялися турецькі товари: керамічні та фаянсові вироби, тафта, оксамит і парча, вовняні тканини, килими, зброя. Як свідчив відомий арабський мандрівник XVII століття Павло Алепський, до Києва «купці привозять оливу, миґдаль, маслини, риж, родзинки, тютюн, червоний сап'ян, шафран, усяке коріння – у великій кількості з турецьких земель...».

Згідно з умовами Бахчисарайського перемир'я (1681 р.) між Росією і Туреччиною, в межах турецьких володінь від ріки Південний Буг і до Дніпра запорізькі козаки отримали право займатися рибалкою, полюванням на звіра та солепромисловою справою.

Такі українські міста-порти, як Одеса, Херсон, Миколаїв, Маріюполь, Бердянськ, що виникли наприкінці XVIII століття, за порівняно короткий час перетворилися на основні центри торговельно-економічних зв'язків з Туреччиною. Саме з цих портів у Туреччину надходили борошно, цукор, спирт, мед, вугілля, ліс, нафта та інші товари. Своєрідний міст через Чорне море, що реґулярно з'єднував уже в ті роки Одесу і Стамбул узами торгівлі, наочно демонстрував можливість і корисність підтримання взаємовигідних міжнародних економічних зв'язків.

Неабияку ролю у вивченні країн Сходу, в тому числі сусідньої Туреччини, відіграла заснована на початку XVII століття Києво-Могилянська академія, ректор якої Іоаникій Галятовський видав 1683 року в Чернігові «Алькоран Магомета».

Корисними контактами відзначено спілкування між представниками народів України та Туреччини в галузі культури. На початку XVII століття, наприклад, здійснювалося листування між професором Київського колеґіюму (колеґіюм пізніше було перетворено на Києво-Могилянську академію) Стефаном Почаським та ученим з Константинополя Ф. Коридалом. Останній надсилав свої наукові праці на рецензуваня до Києва.

З вихованців академії, які мали відношення тією або іншою мірою до Туреччини, слід назвати доктора медицини, почесного члена дванадцяти закордонних академій Д. Самойловича (1743-1805) і дипломата А. Італінського. Самойлович, один з основоположників української та російської епідеміології, багато зробив для боротьби з чумою в ряді східних країн, у тому числі в Туреччині.

Що ж до А. Італінського, то він тривалий час працював секретарем російського посольства у Стамбулі. Вивчивши турецьку та арабську мови, велику увагу приділив збиранню унікальних рукописів з історії країн Сходу, включаючи Туреччину.

Уважним спостерігачем і літописцем, що вивчав балканські, близькосхідні та середземноморські країни, був киянин Василь Григорович-Барський (1701-1747), який провів майже чверть століття (більше половини свого життя) у далеких мандрах. Широко відомий його цікавий і повчальний твір «Странствование Василия Григоровича-Барского по святым местам Востока с 1723 по 1747 г». Пройшовши пішки величезні відстані, він відвідав тільки зі східних країн Палестину, Єгипет, Сірію, Ліван, Кіпр, Туреччину.

У 1735-1939 роках (у цей час тривала війна Туреччини з Росією та Австрією) Василь Григорович-Барський, знаходячись на грецькому острові Патмос, зумів здобути спеціяльний пашпорт разом із султанським фірманом, що давало йому можливість безперешкодно пересуватись у межах Османської імперії.

За час свого майже піврічного перебування у тодішній турецькій столиці Стамбулі від досконало ознайомився з «вічним» містом на Босфорі. Його цікавили старовинна архітектура, звичаї місцевого населення, він був прийнятий великим візиром. Зі Стамбулу Григорович-Барський попрямував у старовинне малоазіятське місто Ефес, поблизу Егейського моря, «заради, – як він писав, – споглядання славетних будівель стародавніх». Улітку 1747 року Василь Григорович-Барський знову перебував у Стамбулі.

Характеризучи його дорожні нотатки, слід зауважити, що скрупульозний, детальний виклад особистих спостережень зробив даний твір корисним і цінним джерелом вивчення історії, етнографії, економіки та культури близькосхідних, середземноморських і балканських країн, серед

яких ключове місце належить Туреччині.

Чимало зробили для пробудженя інтересу до Туреччини та інших країн Близького і Середнього Сходу Рішельєвський ліцей в Одесі та заснований у його складі Інститут східних мов. Керівником останнього був професор В. Григор'єв (1816-1881). Він же одночасно завідував орієнталістичною бібліотекою при інституті, яка придбала в Туреччині низку цінних книжок, переважно турецькою мовою.

Подвижництвом і самопожертвою відзначена діяльність вихованця Рішельєвського ліцею в Одесі лікаря А. Рафаловича (1818-1856). Бувши в складі спеціяльної експедиції в близкосхідні країни, включаючи Туреччину, він багато зробив там для боротьби з особливо небезпечними недугами – чумою та холерою. Під час перебування в Стамбулі, а також в Ізмірі, знайомився зі станом санітарно-лікарської справи в Туреччині, підготував доповідь про діяльність Стамбульської медико-хірургічної школи.

Цінний внесок у вивчення природних і кліматичних умов Малоазіятського півострова зробив завідувач катедрою географії Харківського університету професор А. Краснов (1862-1914), який встановив тісні контакти з турецькими науковцями. А професор всесвітньої історії Київського університету св. Володимира А. Ставровський був керівником перших студентських наукових праць зі східної тематики, які з'явились у цьому вищому навчальному закладі України в другій половині XIX століття.

Неабиякий інтерес до народів Сходу, зокрема Туреччини, виявляли найвидатніші діячі української літератури Тарас Шевченко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський. Турецькі мотиви звучать не тільки в деяких поемах Т. Г. Шевченка («Гамалія» та інші), вони представлені також і в ряді творів живопису великого Кобзаря («Дари в Чигирині» та ін.). У них знайшли відображення певні історичні віхи як справедливого захисту рідної землі, так і позитивні тенденції до мирних стосунків з іншими народами.

Подорожуючи морем до Єгипту і повертаючись на Батьківщину, Леся Українка неодноразово милувалась, як сама згадувала, «фантастично чудовим Стамбулом». Відомо, що Михайло Коцюбинський вивчав турецьку мову.

У свою чергу, представники країн Сходу, зокрема Туреччини, також відвідували Україну. Наприклад, турецький мандрівник Евлія Челебі (XVII ст.) свої спостереження виклав у творі під назвою «Книга подорожувань, або Історія мандрівника».

Надзвичайно цікавий і повчальний матеріял, майже зовсім не відомий, містять мемуари Надзвичайного і Повноважного Посла Української Народної Республіки (УНР) у Туреччині (квітень 1919 – березень 1920 року) Олександра Лотоцького, які побачили світ у Варшаві в 1939 році під назвою «В Царгороді».

На думку О. Лотоцького, у Туреччині «справжнє розуміння ваги української проблеми» з точки зору утворення незалежної України найбільш виразно виявилося ще на початку Першої світової війни, коли один з членів Молодотурецького Тріюмвірату Талаат-паша (він займав посаду міністра внутрішніх справ та одночасно був головою Центрального комітету партії «Єдність і проґрес») виступив з офіційною заявою, в якій була повна підтримка ідеї незалежности і суверенности України.

Знаменним у багаторічній історії українсько-турецьких взаємовідносин виявився 1917 рік. Внаслідок лютневих, а потім жовтневих подій у Росії в Україні виникли державні структури як Центральної Ради і Української Народної Республіки, з одного боку, так і Української Соціялістичної Радянської Республіки (УСРР) – з другого. Як свідчать документи, зазначені українські державні структури, кожна зі свого боку, демонстрували прагнення до дружніх стосунків з країною, що розташована за Чорним морем.

Водночас Туреччина була однією з перших держав у світі, яка оголосила про своє офіційне визнання України як незалежної держави і встановила з нею дипломатичні та консульські відносини. До Києва були направлені Надзвичайний і Повноважний посол Ахмед Мухтар-бей і консул Ахмед Ферід-бей.

Що ж до першого посла УНР у Туреччині, то ним було призначено М. Суковкіна, колишнього керівника Українського губернського земства, який після Лютневої революції 1917 року присягнув на вірність Центральній Раді. Він і вручив, як належало, в урочистій обстановці вірчі грамоти останньому турецькому султанові Мехмеду VI Вахідеддіну. Олександер Лотоцький заимінив М. Суковкіна на посаді посла наприкінці квітня 1919 року.

Це був час, коли в Анатолії – азіятській частині Туреччини – широко розгорнувся національно-визвольний рух, на чолі якого став видатний військовий і державний діяч Мустафа Кемаль-паша (Ататюрк). Зароджувався і центр нової державної влади майбутньої республіканської Туреччини. Ним стала Анкара. За цих умов

становище султанського уряду було вкрай нестійким. Серед інших ключових обставин, що фактично зводили нанівець будь-які претензії стамбульського режиму на повну владу, вважалось його специфічне міжнародне становище.

Адже Османська імперія, яка була союзником Німеччини, Австро-Угорщини та Болгарії у Першій світовій війні, опинилася, зрештою, у числі переможених держав. Окупація ж Стамбула військами країн Антанти (головним чином англійськими) перетворила султана на справжнього політичного закладника, доля якого вирішувалася здебільшого в Лондоні та Парижі.

Ставка ж керівництва УНР на держави так званого Четверного Союзу, які програли війну, зумовила надзвичайно складне становище посольства України.

На той час посольство УНР було представлено у такому складі: радник-посланець кн. Я. Токаржевський-Карашевич, радник Л. Кобилянський, секретар посольства П. Чикаленко; працівники дипломатичного представництва: В. Приходько, О. Коваленко, М. Ковальський, військовий аташе полковник В. Кедровський, юрисконсульт В. Радзимовський, кур'єри П. Лінкевич та В. Желехівський. У складі посольства працювала перекладачкою дочка О. Лотоцького – Оксана. Олександер Лотоцький прибув до Константинополя з дружиною та п'ятнадцятирічним сином Борисом, який незабаром став учнем найпрестижнішого стамбульського навчального закладу – Галатасарайського ліцею, де вивчав турецьку мову. Посольство УНР займало зручне приміщення в центрі Стамбулу по вулиці Таксім, 25.

Отже, виникає природне запитання: чи виконано свої безпосередні завдання українське посольство в тих справді екстремальних умовах? Безперечним підсумком функціонування посольства у Стамбулі, незважаючи на будь-які ідеологічні нашарування в оцінці його діяльности, було те, що вдалося досягти головного – встановити (після тривалої історичної перерви) безпосередні контакти на державному рівні та налагодити нормальні дипломатичні стосунки між Україною і Туреччиною. Адже цим сусіднім країнам їх геополітичне розташування та історичний розвиток диктували необхідність жити тільки в мирі та дружбі.

Завдяки високому рівневі освічености і загальної культури, завдяки дипломатичній майстерності працівникам посольства вдалося прихилити до себе переважну більшість найвищих посадових осіб турецького уряду, включаючи великого візира і міністра закордонних справ. Ось чому повсякденне спілкування з турецькими урядовцями та із засобами масової інформації було значною мірою оперативним і результативним.

І не виною посольства, а скоріше його бідою можна вважати те, що при надто високому рівні українсько-турецьких дипломатичних взаємин не було вирішено тоді ряд найважливіших для України проблем. Це і репатріяція чималої кількости військових і цивільних полонених – вихідців з України, які опинилися внаслідок бойових дій Першої світової війни на території Туреччини та її деяких балканських сусідів; це й доля тих військових кораблів колишньої російської імператорської Чорноморської фльоти, що опинилися у турецьких територіяльних водах і законним спадкоємцем яких стала суверенна Україна; це, нарешті, конфесійні питання, вирішення яких вимагало участи і сприяння Константинопольського Вселенського патріярха.

У стамбульській газеті «Іфгам» («Тлумачення») у вересні 1919 року було опубліковано варте нашої уваги повідомлення про інтерв'ю з послом Української Народної Республіки в Туреччині О. Лотоцьким. Висловивши задоволення, що між Україною і Туреччиною встановилися «дуже добрі й щирі відносини, які перетворюються на справжній природний союз», посол торкнувся перспектив у сфері розвитку різноманітних взаємозв'язків, насамперед у господарсько-фінансовій і промисловій галузях.

«З економічного погляду, – говорив посол, – ми й турки потребуємо одні одних. Туреччина постачатиме нам метал, наприклад, олово та нікель, а також сірку, вино, мармур, шкіри, тютюн, шовк, овочі, вовну. Особливо потрібна нам вовна для текстильного виробництва...». Водночас, на думку О. Лотоцького, Україна могла б експортувати до Туреччини «багато товарів». Крім борошна, це – цукор, сіль, вугілля, чорні метали.

Важливим є зауваження О. Лотоцького про те, що відстань між Туреччиною та Україною така невелика, що «вартість транспортування товарів буде низькою». Умови ж транспортних перевезень поліпшаться, коли в обох країнах будуть засновані банки й інші фінансові установи і транспортні підприємства.

Не можна відмовити О. Лотоцькому в далекоглядності. Бувши офіційним представником України при уряді султана та встановивши з цим урядом найтісніші ділові контакти, він водночас, уважно вивчаючи особливості внутрішньополітичної ситуації у тодішній Туреччині, пильно

Проф. Олександер Лотоцький

придивлявся, за його словами, до «бунтівного» генерала Мустафи Кемаля-паші, який очолив визвольний рух у Малій Азії.

Посол у своїх мемуарах відзначав безперечні здібності Мустафи Кемаля у найрізноманітніших галузях (військовій, політичній, державній, культурній) і підкреслював, що він користувався великою популярністю серед турків. Цій особі, зазначав О. Лотоцький, судилося відіграти вирішальну ролю в житті Туреччини у той переломний час, коли на історичних терезах вирішувалась її доля.

У спогадах О. Лотоцького дається висока оцінка проведеним за ініціятивою Мустафи Кемаля реформам, таким, як відокремлення релігійних інститутів від держави, ліквідація режиму капітуляцій, що гальмували розвиток економічного життя Туреччини, надання громадянських, у тому числі виборчих, прав жінкам тощо.

Цілком можливо, що висока оцінка Кемаля-паші, дана свого часу О. Лотоцьким, вплинула на дальшу долю українського посольства в Туреччині. Як відомо, нова республіканська влада досить толерантно ставилася до нього.

Тим часом структури УСРР продовжували зміцнювати взаємовідносини дружби та співпраці з урядом Великих Національних Зборів Туреччини (ВНЗТ), що його очолював Мустафа Кемаль-паша. Наприкінці крудня 1921 року до Ангори (Анкари) – столиці республіканської Туреччини – прибула надзвичайна українська місія. Її керівник – член Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (ВУЦВК) та Ради народних комісарів УСРР М. Фрунзе заявив тоді, що його уряд доручив йому вжити всіх заходів для негайного встановлення між народами України і Туреччини найтісніших зв'язків не тільки в політичній, але також і в економічній та культурній галузях.

А 2 січня 1922 року було укладено українсько-турецький Договір про дружбу і братерство.

Виступаючи 3 січня 1922 року на прийнятті з нагоди підписання договору, голова ВНЗТ, згодом перший президент проголошеної 29 жовтня 1923 року Турецької республіки М. Кемаль Ататюрк відзначив: «Можна сказати, що Україна і Туреччина – це дві суміжні країни. Звернемо свої погляди на північ – там море, однак, якщо усвідомити собі на хвилину, що його нема, ми тоді побачимо, що Туреччина і Україна – найближчі одна до одної країни. Так само є близькою дружба між народами цих двох країн».

Значення підписаного тоді українсько-турецького Договору про дружбу і братерство важко переоцінити. Він знаменував оформлення політичного союзу між двома сусідніми державами. Передбачався також досить активний розвиток торговельно-економічної та науково-культурної співпраці. Нарешті, особливістю Договору був не обмежений часом характер його чинности. Отже, миротворча тенденція, рівноправність у взаємовідносинах України і Туреччини виявилися тоді з особливою силою. А рівність, як відомо – душа дружби.

Навіть далеко не повний огляд українсько-турецьких взаємовідносин у контексті історії переконливо свідчить, наскільки глибокими є їх корені. І невипадково видатний український сходознавець А. Кримський, автор багатьох наукових праць з тюркології, зазначав: «Моя „Історія Туреччини" – це ж наполовину історія України».

Незважаючи на несприятливі часом зовнішньополітичні фактори для обох країн, розвиток їх добросусідських стосунків відповідав життєвим інтересам як українського, так і турецького народів. Геополітичне та геостратегічне розташування України і Туреччини зумовило у багатьох випадках спільність їх історичної долі – жити в мирі та дружбі.

Теодор МАЦЬКІВ, професор д-р, Гайдельберґ

ЕМІҐРАЦІЯ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ ДО ТУРЕЧЧИНИ В 1709 РОЦІ

Про битву під Полтавою є значна література[1], тож не слід її тут переповідати. В битві, що відбулася 27 червня за старим стилем, або 9 липня за новим 1709 р. (далі дати подаватимуться за новим календарем), що закінчилася повною поразкою шведів, вони втратили майже 10 тисяч убитих і три тисячі полонених, у їх числі польовий маршал К. Реншельд і перший міністер граф К. Піпер. Втрати російського війська були відносно малі – 1345 убитих і 3290 ранених.

До речі, про участь українського війська у бою під Полтавою маємо згадки у щоденниках і в записах шведських та інших чужинецьких очевидців. Згідно зі шведськими джерелами, під Полтавою було приблизно 10 тисяч українського війська, тобто 2 тисячі козаків Мазепи і 8 тисяч запорожців. Запорожці брали участь у деяких боях та інших воєнних операціях, а також виконували досить важку і небезпечну працю при копанні шанців. Борис Крупницький уважає, що українське військо не брало участи у генеральному бою. Але хоч не беручи активної участи у бою, воно мало велику відповідальність, охороняючи лівий фланґ шведів, забезпечуючи головні сили шведської армії від можливого обхідного руху росіян від заходу, а головне – тримаючи в облозі Полтаву і роблячи її московську залогу нечинною під час бою. Ця допоміжна, хоч досить важлива роля українського війська зовсім зрозуміла: його головну силу становили запорожці (піхота), які не надавалися для реґулярних операцій шведської армії під час генерального бою, а гетьманське військо складалося з компанійців і мало специфічні завдання. Про участь козаків під час облоги Полтави німецький очевидець записав у своїх спогадах цікаве спостереження: Полтаву, що не відзначалася великим укріпленням, козаки запропонували королеві здобути штурмом, але під певними умовами. Король не згодився, бо сподівався сам її здобути, щоб бути паном її багатства та щоб слава не припала козакам. «Ніхто не сумнівався, що козаки були б здобули цю фортецю, коли б їм було це дозволено»[2].

Тим частинам шведської армії, що не потрапили в полон, пощастило під командуванням генерала Л. Лєвенгавпта пройти вздовж ріки Ворскли до Переволочної, де їх наздогнав князь А. Меньшиков і зажадав в ультимативній формі здатися. Щоб скористати на часі, ген. Лєвенгавпт вислав тричленну делеґацію для переговорів, але Меньшиков не захотів довго говорити і передав шведським представникам ультиматум з п'яти пунктів для капітуляції. Лєвенгавпт, не маючи досить бойових припасів, чи, може гадав, що дальша боротьба з переважаючим ворогом безцільна, погодився на капітуляцію. У п'ятому пункті цієї капітуляції говориться про козаків: «Усі запорожці та інші ворохобники, що знаходяться у шведській армії, мають бути негайно видані його царській величності». Костомаров у своїй монографії «Мазепа і мазепинці» подає, що біля Переволочної Меньшиков захопив від шведів 220 запорожців, наказав їх закувати в кайдани, більше винних відразу вбити, а інших було заслано до кінця життя в Сибір[3]. Степан Томашівський подає, що шведський ляйтенант Вейґе занотував у своєму щоденнику, що під Переволочною «...кого тільки піймано з козаків і запорожців, які були по нашому боці, зігнано, як худобу, і наказано перерізати без милосерця за бунтівництво; не пожаліли навіть жінок і дітей»[4].

Від полонених шведів Меньшиков довідався, що за три години перед його приходом шведський король і гетьман переправилися на другий берег Дніпра. Після капітуляції Меньшиков наказав, щоб кілька тисяч драґунів і козаків перепливли Дніпро та намагалися наздогнати утікачів. Одначе їм вдалося спіймати лише кількох шведських вояків. Мазепа знав усі дороги в степу, і погоня не увінчалася успіхом.

Детальний опис утечі Карла XII і Мазепи з-під Полтави до Туреччини подано у шведському «Детальному реґістрі», що його опрацьовано після прибуття шведського короля до Бендер. Цей детальний реґістер у відписі дістався зі Штокгольму до Гамбурґу, де місцевий видавець Самуель Гейль видав його у Штутґарті 1714 р. під назвою «Опис подорожі від Полтави через Дике Поле до Бендер...», під «фірмою» очевидця битви під Полтавою Й. В. Барділі[5]. Цей опис був доданий до спогадів Барділі, що вийшли друком у 1730 та 1739 рр. Ориґінал «Детального реґістру» був доданий до четвертого тому щоденника офіційного шведського історіографа Ґустава Адлерфельта,

Гетьман Іван Мазепа

що його син переклав на французьку мову і видав в Амстердамі 1740 року[6]. Вийшов друком і англійський переклад у Лондоні також у 1740 році[7]. Його щоденник появився рідною мовою щойно 1919 р. у Штокгольмі.

Після нещасливого бою під Полтавою король хотів спочатку дістатися на Поділля, щоб там з'єднатися зі своїм генералом Е. Крассау, але під тиском російської погоні та за порадою Мазепи Карло вирішив утікати до Туреччини. Як уже згадано, цю втечу описано в «Детальному реґістрі», зміст якого тут коротко передаємо:

«Прибувши з-під Полтави під Переволочну, що цілковито була спалена, козаки та шведи опинилися в клопітливому становищі, бо не було для переправи ні достатньої кількости човнів, ані дерева, щоб поробити порони. На щастя, козаки зробили велику прислугу: будучи добрими плавцями, заохотили і допомогли іншим переправитися на другий бік. Мазепа зі своєю старшиною та їхніми родинами переправились о 6 год. годині вечора, король того самого дня опівночі. Переправившись на другий бік Дніпра, король наказав понищити всі човни і порони, щоб не дісталися ворогові. Утрудниви тим ворогові погоню, наступного дня, 12 липня, всі вирушили в дорогу. Король і його поранений генерал Горн їхали на малому татарському возі, гетьман і жінки козацької старшини їхали в кареті. Всі інші їхали верхи. За королем слідкував шведський, за гетьманом – козацько-валаський супровід. Дорога вела через Дике Поле. Спека вдень, холод уночі, спрага і голод усім дуже докучали. Завдяки козакам і самому гетьманові, що добре знали степ, вони не блудили, пробиваючись далі від ворога на південь. Відпочивали тільки тоді, коли знаходили по дорозі воду.

16 липня валка прибула над ріку Буг, тобто 5 або 6 миль від Очакова. На другому боці очікували їх турецькі купці з різним крамом – рибою, хлібом, сухарями, винами, курми, вівцями, навіть волами та іншим добром. 17 липня були вже під Очаковом. Того ж дня всі знатні шведи переправилися на другий бік. Для інших переправа дещо затягнулася тому, що турки поставилися з підозрою до козаків, до яких мали нехіть. Незважаючи на це, переправа інших шведів відбувалася, хоч з різними перешкодами. Пополудні 18 липня ворогові вдалося захопити деяку частину шведського війська в полон, чим король був дуже розчарований. Козаки, побачивши ворога, розбіглися по степу і так урятувалися від певної смерти. На другий день переправилися 500-600 шведів, не враховуючи козаків. 20 липня козаки і шведи вже знаходилися за три милі від Очакова, де вони відпочивали кілька днів. Звідси король вислав професора Мартіна Нойґебавера з листом до султана. 23 липня прибув до шведського табору турецький старшина від сераскира в Бендерах і приніс різні подарунки, що дуже пригодилися королю, особливо намет. 25 липня табір вирушив у дорогу, так що 27 липня опинилися на узбережжі Чорного моря. Продовжуючи йти уздовж Дністра від 31 липня, наступного дня приблизилися на одну милю до Бендер. За півмилі від міста зустрів короля комендант Бендер сераскир Юсиф-паша з численним почетом і повідомив його, що з наказу султана від приготував для нього та його війська табір недалеко від Дністра. Потім він супроводив короля до табору. Коли ж валка наближалася, короля привітали пострілами з гармат. Король увійшов до табору, де на нього чекав гарний намет з двома сотнями яничарів, почесною сторожею. Побачивши короля, вони привітали його. Після цієї церемонії Юсиф-паша попрощався з королем, а яничари залишилися. До речі, 1 серпня в дорозі до Бендер шведський король дістав вістку, що цар вжив заходів перед турецьким урядом, щоб гетьмана не брати під охорону, а видати Москві. Султан відмовив, чим зробив королеві велику приємність»[8].

Детальніше про заходи царя перед турецьким урядом писав німецький дипломат на російській службі барон Гайнріх фон Гуйссен у своїй книжці «Про життя і подвиги великого пана, царя і великого московського князя...» (Франкфурт-Липськ, 1710). Хитрий автор, не знаючи, який буде остаточний вислід війни (а вона ще не була закінчена), не бажаючи наразитися на небезпеку зі сторони шведського короля на випадок шведської перемоги, вирішив заховатися під ініціялами «Й. Г. ф. Л».

»Як тільки цар довідався, що король і гетьман знайшли пристановище у Бендерах, – пише Гуйссен, – він відразу вислав до Царгороду посла для переговорів з Портою, обіцяючи велику нагороду за видачу короля та його почту, особливо настоював на видачі Мазепи і його небожа Войнаровського. Одначе за порадою муфтія, султан на це не погодився, бо, згідно з приписами Корану, турки зобов'язані не видавати втікачів якими б вони не були їхніми ворогами»[9].

На цю тему шведський дослідник доби Карла XII Йоганнес Кольмолін помістив у газеті «Свенска Дагблядет» від 16 січня 1925 р. цікаву статтю «Мазепа в Туреччині». Кольмолін, будучи довголітним радником шведського посольства у Туреччині та досліджуючи часи Карла XII у турецькому архіві, натрапив на турецькі матеріяли, що стосуються Мазепи. У справі азилю для шведського короля у турецького уряду не було ніяких хитань. Стосовно ж Мазепи були деякі комплікації.

Як виходить з листів Петра I до московського посла графа Толстого, цар наполягав на видачі Мазепи та його почту. Покликуючись на обопільний договір з 1700 року, де обидві сторони були погодилися видавати політичних втікачів, Толстой вказував, що султан, видавши Мазепу, виявить добру волю щодо царського уряду. Поруч з офіційними заходами Толстой намагався чинити тик на Юсуфа-пашу і зробив йому такий демарш:

«Потерпівши від нас поразку, наш ворог швед і зрадливий бунтівник гетьман Мазепа втекли до Високої імперії, а Ви приняли їх до себе і взяли їх під свою опіку, замість того, щоб – як мали право сподіватися на підставі мирового договору – прогнати їх і заборонити їм доступ до Вашого краю. То ж принаймні забороніть їм надалі залишатися, а прогнанням їх підтвердіть знову приязнь, що панує між нами. Зважте добре, що протилежний вчинок з Вашої сторони може призвести до поважних наслідків».

Одначе очаківський паша, керуючись інструкціями з Царгороду, не дав на цей демарш відповіді відразу, а звернувся до Царгороду за відповідними вказівками. Як можна довідатися із записок офіційного турецького історика Рашіда, великий візир відписав, що неможливо заперечити, що Мазепа є «властиво московський підданий», але «було б дуже невигідно й образливо для султанського маєстату» гетьмана видавати. Щоб вийти з «честю» з цього хиткого становища, великий візир порадив очаківському паші вислати Мазепу до татарського хана. Одначе Юсуф-паша мав, видно, на цю справу свій власний погляд. Запросивши до себе московських послів, він дав їм таку відповідь:

«Наш посланець повернувся тепер з відповіддю від імперії. Хоч Ви, незважаючи на те, що між нами панує мир, по-розбійницьки, з гарматами і мушкетами, переслідували шведів цілих 36 годин на нашій території, по кордоні, встановленому між нами, хоч Ви таким чином наважилися напасти на нашій території князя, який прибув до нас як гість, щоб піддатися під нашу охорону; ми покищо не вжили заходів проти цього нахабства і цього порушення миру з Вашої сторони. І на додаток усього, Ви, щоб затушувати Ваш власний проступок свідомими софізмами і тим самим випередити наші правдиві реклямації, ще й дозволяєте собі вимагати від нас видачі осіб короля і гетьмана? По-перше, щодо короля Швеції – кому могло колись спасти на думку, що він так, як це сталося, проб'ється до цих сторін? Чи, може, це найменшим натяком передбачено у мировому договорі так, що можна б покликатися на таку постанову при подібних (Ваших) домаганнях? Ні. Адже ж тут виразно йде про випадок, що стався тільки тепер і що випадає зовсім поза рамки постанов мирового договору; і якщо Ви наполягаєте на цьому домаганні й доведете з цього приводу до війни, то ви є порушниками миру. Що ж стосуються гетьмана Мазепи, то він, можливо, й стояв колись на службі Вашого царя, але, як він пізніше покинув його і прибув до нашого краю як підданий шведського короля, то ми не вважаємо його більше Вашим гетьманом, а він є для нас шведом і тільки. Коли король Швеції і гетьман колись покинуть нашу територію, подавшись назад до свого краю (!), тоді – але не раніше – Ваша справа припильнувати, що Ви їм можете зробити»[10].

Як записав турецький історик Мегмет Рашід у своїх офіційних записках, що знаходяться в турецькому архіві, звіт про цю справу та відповідь царському послові був схвалений великим візиром.

Цар не обмежувався тільки заходами в царгородському дворі, але й робив старання у Відні, щоб у разі, коли б гетьман їхав разом зі шведським королем, Мазепу арештувати і видати Москві. У своєму листі з 8 липня 1709 р. до цісаря Йосифа I цар пише: «Якщо Мазепа буде на території Вашої Цісарської Величности, то просимо Вашу Величність по дружньо-братськи наказати

Шведський король Карло XII

його схопити і як зрадника заарештувати і нас про це повідомити, що ми в таких випадках не занехаємо Вашій Величності зі свого боку зробити»[11].

Також через свого посла у Відні барона Йоганна фон Урбіха цар просив цісаря видати Мазепу, коли б він з'явився в Угорщині.

Ідучи назустріч царському проханню, цісарський уряд 26 вересня 1709 року вирішив заарештувати і видати Мазепу цареві. В інструкції для генерала барона фон Кріхбавма вказано, що на випадок, коли б шведський король вертав через Семигород до Польщі, «а при ньому знаходився Мазепа та інші московські (!) ворохобники, то Його Цісарська Величність уже шість тижнів тому обіцяла видати гетьмана цареві взамін за угорських або інших ворохобників...». Далі говориться, що «при наближенні шведського короля належить таємно поінформувати шведського короля, не називаючи при тому Мазепу по імені, щоб він затримав та видав усіх московських (!) ворохобників. Коли б одначе не було співдіяння, генерал Кріхбавм повинен чекати дальших наказів...»[12]

«Гофкріґсрат» (Міністерство війни) 2 жовтня 1709 р. виготовило для генерала Кріхбавма відповідний наказ, у якому зазначено, що «Його Цісарський Маєстат пообіцяв видати цареві Мазепу та інших ворохобників, що знаходяться при шведському королі, з умовою, що Його Царський Маєстат видасть Його Цісарському Маєстатові угорських та інших ворохобників»[13]. (До речі, цей самий «Цісарський Маєстат» 1 вересня 1707 р. надав Мазепі гідність князя св. Римської імперії, одначе це йому не перешкоджало підступно видати гетьмана цареві). Турецький султан виявив більше гідности та пошани і не хотів видавати «такого чоловіка, який так щиро боровся за те, щоб тільки зберегти свій народ від поневолення під московським ярмом, і через те мусів шукати захисту спершу в шведського короля, а тепер у Туреччині».

Коли Мазепа прибув до Бендер, він був важко хворий і вже не вставав з ліжка.

Гетьман Іван Мазепа упокоївся в Бендерах уночі з 21 на 22 вересня с. ст., або з 1 на 2 жовтня н. ст. 1709 р. Тимчасово тлінні останки гетьмана були поховані при парафіяльній церкві у Варниці, а згодом були перевезені до Ґалацу і поховані в монастирі св. Юрія.

Примітки:

1. Про перебіг битви під Полтавою та важливішу літературу про неї див. мою статтю «Як була вирішена битва під Полтавою. «Український історик», 1989, т. XXVI, ч. 4 (104), стор. 17-28.
2. Johann Wendel Bardili, Des Weyland Durchl, Printzens Maximilian Emannuels Hertzog in Wuerttemberg und Obristen ueber ein Schwedisch Dragoner Regiment Reisen und Campagnen durch Teutschland in Pohlen, Lithauen, roth und weiss Reussland, Wolhynien, Severien und Ukraine, Stuttgart 1714, p. 444.
3. М. Костомаров. «Мазепа й мазепинци». Полное собрание сочинений, Ст.-Петербург, 1905, т. IV, стор. 430.
4. С. Томашівський. «Із записок Каролинців про 1708-9 р.». Записки Наукового Товариства ім. Шевченка (ЗНТШ), т. 92, 1909, стор. 89.
5. J. W. Bardili, Reise-Beschreibung von Pultava durch das Desert Dzikie Pole nach Bender..., Stuttgart 1714.
6. G. Adlerfelt, Histoire de Charles XIII, roi de Suède, depuis l'an 1700, jusqu'a la Bataille de Pultova en 1709. Ecrite par ordre exprès de Sa. Majesté..., 4 vols., Amsterdam 1740.
7. The Military History of Charles XII, King of Sweden, written by the express order of his Majesty, by M. Gustavus Adlerfeld, chamberlain to the King, to which is added an exact account of the battle of Pultova, with a journal of the King's retreat to Bender..., 4 vols., London 1740.
8. Adlerfelt, op. cit., Vol. III, p. 278.
9. Heinrich von Huyssen, Des Grossen Herrens, Czaars und Grossfuersten von Moskau, Petri Alexiewiz... Leben und Thaten..., Frankfurt u. Leipzig 1710, Vol. II, p. 528.
10. Переклад цього документу зі своїми заввагами подав Б. Кентржинський. Документ був надрукований уперше в тижневнику «Наш Клич» (Буенос-Айрес), а опісля передрукований в «Америці», ч. 144, 31 липня 1959 р.
11. Томашівський. «Мазепа й австрійська політика», ЗНТШ, т. 92, стор. 245.
12. Там же.
13. Там же.
14. Bardili, op. cit. pp. 553-4.

Володимир БОРЩЕВИЧ
м. Луцьк

УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ ДУХОВЕНСТВО

Український народ з давніх-давен є народом глибоко релігійним. Християнська віра проникла в усі сфери життя: молитвою розпочинав свою працю хлібороб, Слово Боже надихало воїнів на боротьбу з нападниками. Не раз бувало, що молитва чи патріотична проповідь, скріплюючи дух війська, впливала на його боєздатність. Все це значною мірою залежало від духовного наставника, який перебував при ньому. Західні християни називають їх капелянами в пам'ять про «великодушного воїна» св. Мартина Турського[1]*, православні – військовими священиками. Історичні джерела засвідчують наявність духовних пастирів при українському війську княжих часів, під час козацьких походів, у національно-визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького, в рядах Армії УНР і УГА, серед вояків українських військових формувань Другої світової війни.*

Боронячи рідну землю, українські вояки просили у Всевишнього допомоги на полі бою. В давньому літописі знаходимо слова, які стверджують, що перед битвою з половцями у 1103 році «князі й вояки молили Бога й обіти подавали Богові і Пречистій Його Матері – одні кутею, другі милостинею для бідних, інші жертвами на монастирі». Відомий український історик Іван Крип'якевич у праці «Історія Українського війська», посилаючись на літопис, писав: «...зустрічаємо у війську духовенство під час походу на половців 1111 року, коли князь Володимир Мономах приставив попів своїх, щоб їхали наперед війська і співали тропарі та кондаки Чесного Хреста і на канон Святої Богородиці».

В козацьку добу нашої історії бачимо ширшу участь військових духівників у змаганнях українського народу за власну державність. Про діяльність душпастирів протягом визвольної війни 1648-1654 років митрополит Іларіон у своїй монографії «Українська Церква за Богдана Хмельницького» зазначав, що «багато тогочасних звісток свідчать, що православні священики працювали навіть у самому війську, – звичайно, тільки як особи духовні». Цю ж думку розділяє і новітній український дослідник Ярослав Дзира. На основі ґрунтовної аналізи козацького реєстру 1649 року він доводить факт участи у визвольній війні «багатьох представників національного духовенства кількох поколінь різних санів»[2]. Така позиція православних пастирів пояснюється їх глибокою спорідненістю з народом, вболіванням за долю рідної землі.

Отже, панотці задовольняли духовні потреби козаків: служили прохальні Молебні, виголошували проповіді, сповідали й причащали, відправляли Панахиди, тим самим духовно зміцнюючи воїнів. Вони брали участь у трагічній для України битві під Берестечком у червні 1651 року. Серед козацького табору стояв намет митрополита Коринтського Йоасафа, який разом з афонськими ченцями щоденно відправляв Богослужіння в похідній церкві, та «їздив на коні в повному архиєрейському облаченні і благословляв козацьке військо, заохочував до бою»[3]. В найтяжчі хвилини пастирі залишалися зі своїми духовними дітьми, нерідко розділяли з ними трагічну долю. «І ще наостанку, коли вже було мало надій не те що на перемогу, але й на саме спасіння, являвся серед козаків митрополит Йоасаф з хрестом у руці й хотів спинити козаків, що втікали. У цей час якийсь католик підбіг до митрополита, але не міг його взяти живим, чого так хотілося полякам, і тому заколов святителя...»[4].

Славна Запорізька Січ, оборонниця православної віри, мала власну систему духовної опіки. На Січі завжди була церква, а її настоятелеві підпорядковувалися священики, що перебували на території володінь Коша. Козацькими були Трахтемирівський, а згодом Межигірський та інші монастирі, які утримувалися на пожертви січовиків, так доживали свого віку ченцями козаки, яким судилося дожити до сивих літ.

Авторитет січового духовенства стояв на значній висоті, воно було дорадником у вирішенні багатьох важливих проблем. Так, Дмитро Яворницький в «Історії запорізьких козаків» писав: «Багато хто з військової старшини, наприклад, Милашевич, Калнишевський, Ковпак, Третяк, Рудь, Шульга та інші утримували при собі ченців, користувалися їхніми добрими порадами і намагалися жити за вказівками цих носіїв Слова Божого». Разом з запорожцями священики-капеляни ходили в походи. В козацькому обозі бачимо похідні церкви у вигляді наметів «з грубого полотна та церати»[5]. Коли ж, касуючи одну за другою вольності Січі, російські правителі спробували підкорити собі у 1769 році козацьких ієромонахів, запорізька старшина енергійно виступила проти[6]. Знищивши Запорізьку Січ,

Російська імперія зліквідувала її інститут українського військового духовенства, відновитись якому судилося на початку двадцятого століття. Українці ж, відбуваючи військову повинність у російській армії, потрапляли під «духовний» нагляд імперських обер-священиків, які мали завданням «захищати військові чини від шкідливих вчень, викорінювати в них забобони, виправляти їх моральні недоліки і взагалі турбуватися про утвердження військових чинів у вірі і благочестії»[7]. На ділі така турбота була нічим іншим, як денаціоналізаційною поліційною діяльністю. Російські військові священики, насаджуючи державне московське православ'я, виховували відданих цареві громадян.

Відродження Української держави та рідної армії на початку XX ст. дозволили відновити національне військове духовенство. За ініціятивою Симона Петлюри, голови Генерального Військового Комітету, запроваджено службу українських капелянів. «Як державний муж, – згадував один з українських військових священиків – Симон Петлюра ясно розумів, що державу можна створити тільки з міцним, здисциплінованим військом, вихованим у здоровому національному дусі. А цей дух молодій українській армії значною мірою могло надати свідоме українське духовенство»[8]. Першим, кого запросив Головний Отаман, був о. Павло Пащевський. 27 липня 1917 року Генеральний Військовий Комітет призначив його до Першого Запасного полку, який згодом перетворився у Сердюцький полк ім. гетьмана Петра Дорошенка, а священика Миколу Маринича – до Богданівського полку. При гетьмані Скоропадському українські збройні сили збільшилися, а разом зросла й кількість українських військових духівників. До війська вступили панотці: Анатолій Волкович, Василь Сукачів, Антоній Матеюк та інші. В часи Директорії кожна частина бажала мати свого священика-капеляна. За браком білого духовенства доводилося залучати до українського війська ієромонахів з православних монастирів Поділля. Головним військовим священиком, протопресвітером Армії УНР був тоді о. Антоній Матеюк, пізніше позвірячому закатований денікінцями в Жмеринці у листопаді 1919 року.

Українські капеляни проводили велику виховну роботу, скріплюючи духовність вояків. На початку літа 1918 року Другий Запорізький полк побував на острові Хортиця, де поставлено пам'ятний хрест з написом. Освятив хрест, відправив Службу Божу й Панахиду за упокій душ славних лицарів полковий панотець Микола Машняга. Часто доводилося військовим священикам на прохання місцевих жителів виконувати пастирський обов'язок: сповідати, причащати, маслосвятити хворих з числа цивільних. Про один з таких випадків іде мова у статті о. протопресвітера П. Пащевського «Із моїх спогадів про Зимовий похід Армії УНР» («Шлях», 1938, ч. 9/17). Виходячи з назрілої необхідности і вимог часу, в 1920 році було сформовано Головну Управу Військового Духовенства на чолі з о. Пащевським у складі прот. В. Сукачіва, священика М. Маринича і прот. А. Волкова, яка керувала військовим духівництвом, надавала всебічну допомогу у виконанні їх обов'язків. Служба капелянів існувала і в Українській Галицькій Армії. Головним Священиком УГА в грудні 1919 року став отець Василь Лаба. Польові духівники Галицької Армії вписали окрему сторінку в історію Збройних сил України. Вони пройшли весь тернистий шлях УГА, залишаючись у війську навіть при вимушеному переході галичан до більшовиків. «Польові духівники, – згадує Євген Бородиєвич, – зайняли приписане місце в більшовицьких штатах учителів; при штабі Першої бригади УСС зостався о. Дмитро Панасевич, а при Третім полку – отець Вала»[9]. Щира молитва військових священиків додавала життєвої сили всьому галицькому воїнству.

Під кінець Визвольних Змагань капеляни опинились у таборах інтернованих у Польщі.

Тяжкі таборові умови не перешкодили військовим священикам здійснювати душпастирські обов'язки та брати широку участь у духовно-просвітницькій роботі. На початку 1921 року на прохання козаків і старшин, зокрема генерала Безручка, з табору в Олександрові Куявськім на військового священика було висвячено єпископом Гродненським Володимиром Петра Табінського. Через рік, після нетривалого вишколу у Волинській Духовній семінарії у Крем'янці, на таборового священика до Щолкова дістав висвяту з рук єпископа Діонісія полковник Армії УНР Василь Варварів[10].

Тим часом міністер ісповідань проф. Іван Огієнко скликав у березні 1921 року в Тарнові з'їзд українських військових священиків, на який прибули: протопресвітер П. Пащевський, протоієрей Волкович, о. М. Маринич, о. Раїнський та о. П. Білон[11]. На засіданнях з'їзду розглянули: справу духовної опіки над українськими козаками, заснування братств по таборах, потребу у військових панотцях, організацію Української Церковної Ради у Тарнові та інше. Для підготовки кандидатів на військових священиків засновано пастирські курси. Висвяту дістали їх випускники: Лазар Воронюк, Дмитро Залізняк і Михайло Лещук на священиків, а Пилип Шпартак, Григорій Бунь та Іван Веливченко – на дияконів. Завдяки Православному Козацькому Свя-

то-Покровському Братству на чолі з о. Петром Білоном та з фінансовою допомогою українського мецената Євгена Бачинського виходив неперіодичний журнал «Релігійно-Науковий Вісник». В часописі «Тризуб» (ч. 2, 1925 рік) було написано про цей журнал, що він «стояв на ґрунті автокефалії нашої Церкви та визнавав національний єпископат у Києві з митрополитом Василем Липківським на чолі». Тоді ж заснувалося і благодійне видавництво «До світла», яке видало (у співпраці з волинським духовенством) п'ять книжок. Було надруковано також книжки для Служби Божої в Братстві св. Покрови в таборі Щипіорно. З інтернуванням перед військовими священиками постало питання про підпорядкування ієрархії Православної Церкви в Польщі. УАПЦ на чолі з митрополитом Василем Липківським визнав о. Петро Білон. Переважна більшість українських духівників перейшла під юрисдикцію митрополита Варшавського і Волинського і всієї Польщі Діонісія, отримавши парафії на Волині та Поліссі. Серед них: о. Павло Пащевський, Петро П'ятаченко, Василь Варварів та інші[12].

Протопресвітер Павло Пащевський був настоятелем парафій на Горохівщині, в селі Жидичин Луцького повіту і Чесно-Хресного храму міста Луцька. Завдяки отцеві в цій церкві Служба Божа почала провадитись українською мовою, незважаючи на опір з боку польської окупаційної влади та промосковських церковних кіл Православної Церкви в Польщі. Тут же відслужив о. Пащевський вперше Панахиди по гетьману Іванові Мазепі, Тарасові Шевченку і Симонові Петлюрі. В часі першої більшовицької окупації (1939-1941 рр.) о. Павло Пащевський виїхав до Польщі. Там у 1940 році він призначений настоятелем митрополичого собору св. Марії Маґдалини у Варшаві з возведенням в сан архипресвітера, де службу правив українською мовою. Спочив у Бозі о. Павло у 1944 році.

Отця П'ятаченка церковна влада призначила настоятелем парафії у Хотині на Костопільщині, а від 31 березня 1927 року його перевели в село Жидичин коло Луцька. За жертовну працю в Божому Винограднику парафіяни називали свого панотця «кришталевим українським священиком». Закінчив життя о. П'ятаченко мученицькою смертю від руки вбивці в селі Піддубці Луцького повіту, де покійний створив чудовий український хор[13].

Не менш тернистою виявилась життєва дорога військового священика о. Василя Варваріва. Цей високоосвічений український душпастир після виконання обов'язків капеляна в таборах інтернованих у кінці 1922 року повертається на рідну

Блаженніший митрополит Іларіон, у мирі проф. Іван Огієнко

Волинь як настоятель парафії с. Битень. За спробу відправ Богослужень українською мовою поляки заарештували отця Василя і відправили назад до табору в Каліш. Через два роки після настійливих домагань української громадськости йому дозволено приїхати на Волинь. Обіймаючи парафії в селах Повурськ та Озденіж, о. Варварів зумів прихилити до себе вірних, завоювати авторитет. Прихід радянської влади у 1939 році не віщував нічого доброго для українського патріота. Після двох арештів отець вирішив рятуватися втечею. До 1942 року о. Василь працював у Холмі. Навесні того ж року він приїжджає до Рівного і стає настоятелем собору та працює в Консисторії при Рівненському єпископові Платонові (Артем'юку). Життєвий шлях о. протопресвітер закінчив на чужині, у Вашінґтоні, залишивши по собі збудовану «власну церковицю»[14].

Отже, колишні військові пастирі, опинившись на Волині, проводили винятково важливу церковну і громадську роботу. Вони вибудовували підмурівок нового відродження УАПЦ, а пізніше були активними його учасниками.

Потрібно зазначити, що в тому ж часі, зважаючи на значну кількість православних українців у війську, існував інститут православного військового духівництва у Другій Речі Посполитій. На чолі військових священиків стояв протопресвітер Василь Мартиш. У 1939 році по цілій митрополії було 32 військових душпастирі. По єпархіях вони розподілялися так: Варшавська – 11; Волинська – 9; Віленська – 4; Гродненська – 3 і Поліська – 5[15]. Польська влада тримала під контролею призначення на становища військових священиків, тому не варто шукати серед них українських патріотів, а українська мова не звучала на Богослужіннях для жовнірів-українців. Про це виразно свідчить циркуляр від 23 лютого 1927 року, направлений командантом Луцького ґарнізону підполковником Калабінським до о. Благочинного міської округи П. Павлюковського у справі мови відправ для православних жовнірів. «Керівництво ґарнізону вважає, – знаходимо в документі, – що відправи в церкві для жовнірів місцевого ґарнізону православного визнання повинні здійснюватись мовою слов'янською».

Православне військове духовенство міжвоєнної Польщі використовувалось як знаряддя денаціоналізації українців і зміцнення Польської держави.

Українські збройні формування періоду Другої світової війни, продовжуючи давню традицію, мали у своїх рядах військових духовників. Один з прикладів такого служіння подає у своїх спогадах «Армія без держави» отаман Тарас Бульба-Боровець. Він яскраво описав святкування Різдва Христового в січні 1943 року в розташуванні «Поліської Січі». Головний військовий священик, отець Даміян був ініціятором цих урочистих святкувань. Українська Повстанська Армія для духовної опіки своїх вояків користувалася послугами свідомих парафіяльних священиків з тих місцевостей, де розташовувались її підрозділи. В рідкісні моменти перепочинку від боїв з німецькими військами, більшовицькою та польською партизанкою вояки мали насичені духовно та фізично дні. Кожен з них обов'язково розпочинався загальною збіркою з молитвою[16]. На великі свята всі підрозділи, по можливості, відбували храмові Богослуження або польові відправи. В групі УПА «Північ» у 1943 році військовим священиком був отець Іларіон, настоятель храму села Обгів на Рівненщині. На урочистих дефілядах і в сумні хвилини з вояками УПА перебували українські душпастирі. На початку 1944 року, коли в результаті одного з боїв з німецькими відділами на Волині загинув командир «Вовчак», його похоронив за православним обрядом отець Михайло Мисечко у селі Жашковичі на Горохівщині. Українське військове духовенство залишалося духовною підтримкою повстанцям і в період боротьби з радянськими окупантами в другій половині сорокових років. В тій жертовній народній боротьбі, приблизно у 1946-1947 роках, загинув від більшовицької кулі військовий священик УПА, волинянин отець Полієвкт Скрипник[17].

Окремої уваги заслуговує діяльність військових капелянів в Українському Леґіоні – отців Іова Скакальського та Палладія Дубицького. Їх життєві шляхи в дечому подібні: обидва родом з Волині, навчались у Волинській духовній семінарії. Своє пастирське служіння Богові й Україні Владика Іов виконував на еміґрації аж до смерти, будучи архиєпископом Української Православної Церкви в країнах південної Америки й одночасно капеляном Українського Вільного Козацтва. Еміґрував до чужих країв і архипресвітер Палладій Дубицький.

Розповідь про українських військових священиків Другої світової війни буде неповною, якщо не згадати про капелянів дивізії «Галичина» (згодом Перша Дивізія Української Національної Армії). Пастирський обов'язок військових священиків у різний час у ній виконували: греко-католицькі отці Василь Лаба, Емануїл Кордуба, Олександер Бабій і православні – Іов Скакальський, Олександер Новицький та інші[18].

Священики зміцнювали релігійну і національну свідомість дивізійників, були їхніми духовними наставниками.

Діяльність українських військових духівників становить окремий розділ в історії нашої Церкви.

---

1. Філарет, Патріярх. Українська Армія і Церква // Православний Вісник – 1996. – ч.7-8. – липень. – серпень. – стор. 34.
2. Дзира Ярослав. Автопортрет Нації // Літературна Україна – 1997. – ч. 3(4721). – 23 січня. – стор. 7.
3. Іларіон, Митрополит. Українська Церква за Богдана Хмельницького – Вінніпеґ, 1956. – стор. 42-43.
4. Там же: стор. 43.
5. Апанович Олена. Розповіді про запорізьких козаків – Київ. «Дніпро», 1991. – стор. 213.
6. Там же: стор. 212.
7. Положення про керівництво церквами і духовенством військового і морського відомств // Церковні Відомості – 1890. – ч. 27. – 30 червня. – стор. 285.
8. Пащевський Павло, протопресвітер. Участь Українського військового духовенства в боротьбі за визволення України // Церква і Нарід – 1936. – ч. 10. – 15 травня. – стор. 327.
9. Бородиєвич Євген. В чотирикутнику смерти – Львів: Видання української накладні «Нове Життя», 1921. – стор. 67.
10. В. К. В. Отець протопресвітер Василь Варварів.

В 20-річчя смерти // Українське Православне Слово. – 1980. – ч. 10. – жовтень. – стор. 9.
11. Білон Петро, о. прот. Спогади. Частина перша. – Пітсбурґ, 1952. – стор. 57.
12. Там же: стор. 128.
13. Протоієрей о. Павло П'ятаченко // Церква і Нарід – 1935. – ч. 8. – 1 липня. – стор. 232-234.
14. В. К. В. Отець протопресвітер Василь Варварів // Українське Православне Слово. – 1980. – ч. 10. – жовтень. – стор. 10.
15. Kosciol Prawoslawny w Polsce Dawniej i Dzis – Warszawa, 1993. – s. 87.
16. Новак В. («Крилатий»). Північно-Західна Округа «Турів» // Літопис УПА – Торонто: Видавництво «Літопис УПА», 1984. – Т. 5. – стор. 124.
17. Борщевич Володимир. Доля священиків УАПЦ Волині у 1944-1950 рр. – Луцьк, 1997. – стор. 16.
18. Кречковський Юрій. Капеляни Дивізії «Галичина» // Волинь – 1995. – Ч. 24. – 28 лютого. стор. 3.

Д-р Ігор СРІБНЯК
Київ

ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗУ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ СЕРЕД ПОЛОНЕНИХ ОФІЦЕРІВ РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ В АВСТРО-УГОРЩИНІ (1914-1918 рр.)

Вибух Першої світової війни призвів до значного пожвавлення діяльности українських політичних еміґрантів з Наддніпрянської України, значна кількість яких у цей час перебувала в Галичині. Дії царської російської армії, яка після тимчасового захоплення Галичини у другій половині 1914 року, вдалась до цілковитого «...нищення всяких ознак українського національного життя... просто з дивовижним завзяттям і жорстокістю»[1]*, остаточно переконали їх у необхідності рішучої боротьби проти Російської імперії. Ці переконання зміцнювали і військові невдачі царської Росії у двобої з арміями держав Потрійного союзу, які стали своєрідним каталізатором боротьби еміґрантів-українців за відродження нації, за утворення національної Української держави.*

Війна давала можливість привернути до цих питань увагу широких кіл европейської громадськости і тісно пов'язати їх з міжнародною політикою. Кінцева поразка Російської імперії, на думку українських діячів різного політичного спрямування, давала реальний шанс для національного самовизначення України та повної її самореалізації. Наслідком цих сподівань стало створення 4 серпня 1914 р. у Львові «Союзу визволення України» (СВУ), за визначенням Д. Дорошенка, – «безпартійної політичної організації російських українців... для пропаґанди ідеї самостійности України».

Після перенесення осідку СВУ до Відня (внаслідок захоплення Львова російською армією), до нього приєдналися українці-наддніпрянці: В. Козловський, М. Троцький, І. Бочковський, Є. Голицинський, Є. Бачинський, П. Дятлів, О. Семенів, П. Бензя, М. Гаврилко та ін. Свою культурно-просвітню та видавничу працю Союз провадив значною мірою силами західно-української інтеліґенції, що тоді також перебувала на еміґрації. З галичан у СВУ співпрацювали: С. і Р. Смаль-Стоцькі, В. Сімович, В. Темницький, Б. Лепкий, Е. Левицький, М. Кордуба, І. Крип'якевич, О. Назарук, С. Томашівський та ін. Всією діяльністю СВУ керувала президія (централя) у складі О. Скорописа-Йолтуховського, В. Дорошенка, А. Жука і М. Меленевського.

Проводові СВУ вдалося переконати впливові німецькі й австро-угорські кола у необхідності проведення комплексу політичних заходів, спрямованих на зміцнення національної самосвідомости українського народу і його звільнення з-під московської «опіки». Для здійснення цього Союзові вдалося отримати значні кошти спочатку від державних інституцій Німеччини та Австро-Угорщини, а згодом від неурядових німецьких організацій. За наполяганням проводу СВУ фінансування здійснювалося за умов обов'язкового повернення позички, яку, як державний борг, мав повернути уряд майбутньої самостійної Української держави.

Найбільш ефективною була діяльність Союзу серед військовополонених українців царської армії, загальна чисельність яких на початку Першої світової війни становила понад 200 тис. осіб. Заходами президії СВУ в 1914-1915 рр. в Австро-Угорщині (Фрайштадт) та в Німеччині (Раштат, Вецляр і Зальцведель) були створені спеціяльні табори, в яких було зосереджено 30-40 тис. полонених українців. Справа налагодження національно-культурної роботи в цих таборах була покладена на спеціяльно створені «Просвітні Відділи СВУ», до складу яких увійшли кращі представники української інтеліґенції. Маючи на меті у майбутньому розпочати формування частин і з'єднань національних збройних сил з числа полонених, СВУ провадив культурно-освітню та національно-патріотичну роботу і серед полонених старшин-українців колишньої царської армії. З цією ціллю СВУ здійснив цілу низку заходів для виокремлення з числа полонених офіцерів царської армії українців, яких також було скупчено в українському старшинському таборі в Йозефштадті.

Робота у цьому напрямку розпочалася ще у 1915 р., коли окремі старшини-українці заходами СВУ почали (за їх згодою) відряджатися до вже існуючих українських (козацьких) таборів. Процес українізації таборів полонених офіцерів царської армії у 1915-1916 рр. не набув такого розмаху, як у Фрайштадті й Раштаті внаслідок кастовости та консерватизму офіцерського корпусу російської армії. Впродовж цього періоду до української справи приєдналися лише кілька офіцерів царської армії – українців за походженням й переконаннями. Проте повалення царату в Росії дало відчутний поштовх процесові виникнення українських гуртків та організацій у багатьох таборах військовополонених у Німеччині та Австро-Угорщині, який поширився й на офіцерські табори. Один з перших українських гуртків виник у таборі Терезін (Австро-Угорщина).

Терезін був штрафним табором і містився в казематах великої двоповерхової будови, що була відгороджена від міста високою мурованою стіною. Це була т. зв. «тюрьма семисот» для офіцерів, які не виявили належної льояльности до австрійської влади та робили спроби втечі з інших таборів. Внаслідок цього в таборі дотримувався відповідний режим, але у внутрішнє життя офіцерів адміністрація не втручалась.

Незважаючи на домінування у таборі проросійських настроїв, група молодших офіцерів українського походження взяла участь у заснуванні кількох гуртків (серед них: драматичний, хорового співу, бібліотечний, руханково-спортивний «Сокіл», кооперативний тощо). Біля джерел культурно-просвітницької діяльности в Терезіні стояв прапорщик К. Курило, який увійшов у зносини з А. Жуком і почав поширювати серед полонених українську літературу та «Вістник СВУ». За його ініціятивою був заснований «Кружок членов Малорусской библиотеки», що став діяльним осередком національного відродження та сприяв організації у таборі незалежних від росіян організацій – «Українського хору» на чолі з диригентом хорунжим Сергієм Калитенком та «Українського драматичного гуртка» під керівництвом артиста Харківського театру хорунжого Костенка.

Головою «Кружка членов Малорусской библиотеки» був обраний хорунжий Кедриновський, бібліотекарем – К. Курило, секретарем – В. Прохода. Відомості про успішну діяльність полонених-українців у Фрайштадті, про які таборяни довідалися зі сторінок «Вістника СВУ» та часопису «Розвага», вплинули на активізацію культурно-просвітньої роботи й у Терезіні. Число членів українського гуртка збільшилося з 12 до 50 осіб[2].

Значний вплив на пожвавлення процесу українізації табору мала Лютнева революція 1917 року та створення Української Центральної Ради. Офіцери-українці за порадою Президії СВУ звернулися до австрійського військового міністерства з проханням перевести їх до українського табору Фрайштадт. Однак міністерство відповіло, що офіцерам не дозволено перебувати в солдатських таборах. Тоді заходами СВУ був українізований старшинський відділ табору полонених у Йозефові (Йозефштадт) із заміною в ньому російських офіцерів українцями.

18 травня 1917 р. СВУ оприлюднила своє «Звернення до українських офіцерів-полонених», у якому сповіщала про створення окремої української старшинської станиці у таборі Йозефштадт. Централя СВУ вважала, що в ньому мали бути зібрані не лише свідомі українці, але й «...усі офіцери, уроджені в Україні, які не порвали своїх зв'язків з нашим краєм і думають після війни жити далі в Україні, без різниці, чи вони почувають себе українцями, чи ні». На думку діячів СВУ це «...мало б велике значення для будучої практичної громадської праці в Україні, дало спомогу б взаємно ознайомитися більшому числу людей... і зговоритись про будучу спільну, нову громадську роботу після повороту додому»[3].

На початку червня 1917 р. до Йозефштадту прибули 20 офіцерів-українців з табору Терезін, а через місяць – ще стільки ж[4]. Також почали прибувати українці з офіцерських таборів Гарт, Браунав, Мархтренк, Кляйн-Мюнхен, Мюлінґ,

Мост (Брюкс), Ліберець (Райхенберґ), Візенбурґ. З офіцерських таборів на терені Австро-Угорщини Йозефштадт був найменший (120 офіцерів), через що в ньому було досить просто сконцентрувати офіцерів-українців замість вивезених в інші табори росіян.

Слід відзначити, що початки процесу українізації в Йозефштадті можна віднести ще до 1915 р., коли в таборі нелеґально діяв український гурток, до складу якого входили хорунжі Яків Сич, Микола Букшований, підпоручник Малевич, капітан Петро Ганжа та підполковник Іван Перлик. Четвертого (17) червня 1917 р. відбулися установчі збори товариства «Український гурток табору Йозефштадт». За статутом, який уклав прапорщик Д. Скарженовський, «Український гурток» мав на меті «ширити національну, політичну та економічну свідомість між земляками в таборі, гуртувати своїх членів задля докладного пізнання потреб рідного краю в його минулому й сучасному; вияснювати наші домагання в будучині і цим самим виховувати свідомих громадян Вільної України»[5].

Для втілення цієї мети члени гуртка зобов'язувалися: 1) провадити виклади з різних галузей українознавства та світової політики; 2) організувати курси вивчення української мови, літератури, історії та географії; 3) влаштовувати публічні сходини, віча, дискусії, а також вистави і концерти. Членом «Українського гуртка» міг бути кожен, хто вважав необхідним заведення національно-територіяльної автономії України та перебудову всієї Росії в демократичну республіку на федеративних засадах.

На чолі гуртка стояла Рада, яка складалася з 5 членів (голови, заступника, скарбника, бібліотекаря та писаря), які обиралися Загальними зборами на 2 місяці. Крім того, існувала й т. зв. «Надзорча комісія» з трьох членів, головним завданням якої було здійснення контролі над господарською діяльністю Ради[6].

На установчих зборах «Українського гуртка» були присутні 26 його членів-засновників, які обрали Раду гуртка у складі: голова – П. Ганжа, заступник голови – Д. Скарженовський, скарбник – М. Букшований, книгар – Я. Сич, писар – В. Прохода[7]. Члени «Українського гуртка» почали активно працювати над підвищенням культурного рівня полонених старшин та об'єднання їх навколо ідеї національної самобутности України.

Після того, як 12 серпня 1917 р. було завершено процес перетворення Йозефштадту на табір українських полонених старшин, відбулася реорганізація «Українського гуртка» в «Культурно-просвітній гурток». До складу останнього міг вступити кожний полонений, хто бажав взяти активну участь у культульно-просвітній праці в таборі. За статутом гурток поділявся на дві секції: шкільну та лекційно-інформаційну[8]. Шкільна секція складалася з осіб, у функції яких входило навчання полонених української мови.

Обов'язки членів лекційно-інформаційної секції полягали в організації та проведенні публічних лекцій з різних проблем українознавства, міжнародної політики, економіки тощо. Теми рефератів визначалися за такими розділами: 1) Українознавство (історія України, географія й етнографія, історія літератури, історія театру й музики, Галичина й галичани-українці, мова народна й літературна, останні світові події і українське питання, відносини між Московщиною і Україною в минулому, сьогодденні та майбутньому та ін.); 2) Світова політика; 3) Сільське господарство і кооперація; 4) Біжучі події. У Програмній відозві від 21 серпня 1917 р. члени лекційно-інформаційної секції таким чином визначали своє основне завдання: «З огляду на те, що ми, українці, як і взагалі вся наша інтеліґенція, виховувались під гнітом русифікації й про свою націю і її завдання завше і скрізь чули тільки казьонне: „Не было, нет и быть не может", а тепер нам треба повернутись в Україну не тільки вільними громадянами, а й свідомим українцями-інтеліґентами, котрих чекає народ і край як своїх провідників – ми повинні зайнятися найширшою, можливою в неволі, підготовкою до цього»[9]. Таким чином, українські офіцери, перебуваючи у полоні, усвідомлювали свою історичну місію і готувалися не тільки до захисту рідного краю, але й до розбудови незалежної Української держави.

Всіма справами гуртка завідувала Управа, що обиралася Загальними зборами. Управа складалася з трьох членів: голови, писаря й скарбника. Голова Управи виступав як представник «Культурно-просвітнього гуртка» в зносинах з усіма організаціями табору та австрійською адміністрацією. Під його проводами відбувалися Загальні збори гуртка. Фонд гуртка складали добровільні внески його членів і різних інституцій. У серпні 1917 р. Управа табору звернулася до всіх старшин-українців з відозвою, в якій закликала офіцерів звертатися до комендатур таборів з рапортами про їх переведення до Йозефштадту.

На Загальних зборах «КПГ» 31 серпня 1917 р. було обрано білліотекарем Доленка, а В. Проході було доручено справу випуску таборового часопису. На наступних зборах, які відбулися 25 вересня, було ухвалено проєкт видання під назвою «Вінок кайданам» і рекомендовано членам гуртка підтримувати часопис своєю співпрацею в ньому[10]. А 22 жовтня 1917 р. було прийнято рі-

Культурні діячі Союзу Визволення України в таборі полонених офіцерів російської армії. Зліва направо – Зенон Кузеля, М. Паращук, Г. Сиротенко, Роман Смаль-Стоцький, Василь Сімович і Богдан Лепкий.

шення про заснування «Видавничої секції», на яку покладалося завдання випуску газети під назвою «Наш Голос». У рішенні загальних зборів «КПГ», зокрема, відзначалося:

«1. Часопись, як орган „Культурно-просвітнього гуртка", видає „Видавнича секція при КПГ".

2. Завдання часопису – ширити національну, політичну та економічну свідомість між товаришами докладним ознайомленням з потребами Рідного Краю в його минулому й сучасному, вияснювати наші домагання в будучині, знайомити з мировими подіями сучасного життя й освітлювати факти таборового життя, об'єднувати товаришів і цим самим виховувати свідомих громадян Вільної України.

3. Напрямок – орган позапартійний, демократично-поступовий, республіканський.

4. Редаґує часопись „Редакційний комітет" у складі 3 чол. (редактора, корестора, видавця).

5. Розділи: а) передовища; б) огляд політичних подій всього світу і в Україні та огляд воєнних подій; в) красне письменство й переклади; г) фельєтон; ґ) листи з рідного краю; д) хроніка таборового життя; е) рецензії. Кожним розділом відає окремий завідувач, котрий несе відповідальність за матеріял свого відділу.

6. Назва газети „Наш голос". Газета повинна виходити по можливості щотижня.

7. Часопись треба поставити так, щоб нею зацікавилась громада, щоб вона відбивала національно-демократичний настрій і об'єднувала полонених нашого табору»[11].

До Редакційного комітету було обрано Сича, Проходу й Доленка. Перший випуск часопису вийшов 28 жовтня 1917 р.[12] Через відсутність у «Гуртка» друкарської машинки (не кажучи вже про верстат та інші засоби для видання газети) часопис виходив у вигляді рукописного листка[13]. Газета реґулярно інформувала старшин про основні політичні події в Україні й Росії, зокрема у четвертому числі часопису у редакційній статті були розглянуті причини й наслідки більшовицького перевороту в Росії та можливий відгомін цього в Україні[14]. Ще одна стаття газети – «Іспит на політичну зрілість» – аналізувала ступінь розвитку суспільно-політичного життя в Україні восени 1917 р.[15] До кінця 1917 р. в Йозефштадті вийшли 10 чисел табірної газети старшин-українців[16].

Окрім видавничої, активну діяльність розгорнула й Шкільна секція «УПГ», яка вже у серпні 1917 р. організувала курси граматики (читали Букшований і Прохода), історії літератури і читання (Скарженовський і Сич), географії та історії (Кедриновський). Заняття відбувалися тричі на тиждень (у понеділок, вівторок і п'ятницю) з

9 до 10 години вечора. Курс української мови відвідували 74 особи (при загальній кількости офіцерів-полонених у таборі 113 осіб)[17].

Інформаційно-лекційна секція також активно приступила до роботи, розробивши «теми для відчитів» та організувавши їх систематичне читання. Перелік тем, які виносилися на обговорення таборової громади, свідчить про досить високий освітній ценз і рівень підготовки діячів «КПГ». «Теми для відчитів» були згруповані за шістьма основними розділами (історія; політика; політична економія і кооперація; сільське господарство; народна освіта; література), які поділялися на окремі підгрупи. Так, зокрема, розділ «Історія» передбачав висвітлення на зібраннях таких тем, як «Короткий огляд історії України», «Козаччина та її роля в історії України», «Культурні впливи сусідів на Україну в добу козаччини», «Запоріжжя та його демократичний устрій», «Народні рухи в Україні», «Переяславський трактат 1654 р. і нищення автономного устрою України», «Україна під московським пануванням», «Культурний вплив України на Московщину», «Російська Україна і Галичина та їх взаємні відносини», «Значення Галичини для відродження України». Розділ «Політика» включав теми: «Головні федерації сучасного світу», «Космополітизм і націоналізм», «Соціялізм і національне питання», «Автономія України з історичного погляду», «Ідея самостійної України», «Сучасні політичні партії в Україні», «Польща і Україна в наші часи», «Значення національної армії в боротьбі за автономію України»[18].

Таким чином, у центрі уваги полонених офіцерів були питання національно-визвольної боротьби українського народу за незалежність, включення українського питання в систему міжнародних відносин і розвитку українського суспільства на демократичних засадах.

До складу української організації у таборі Йозефштадт на вересень 1917 р. входили 72 старшини-українці. Головою управи організації було обрано хорунжого Д. Скаржевського, писарем Ф. Вакуленка[19]. 12 листопада 1917 р. Управа Громади поширила серед полонених заяву, в якій підкреслювалося, що «наш табір не є звичайним табором полонених, а має особливі завдання: на першому пляні в його житті стоять не господарські потреби, а потреби культурно-просвітнього й національно-політичного характеру»[20].

Підвищенню культурного рівня та національної свідомости полонених сприяла також добре організована робота табірної бібліотеки, в якій вони мали можливість ознайомитися з українськими часописами («Червона Калина», «Дзвін», «Вільна Україна», «Воля», «Вістник СВУ», «Літературно-Науковий Вісник» тощо), а також творами клясиків не тільки української, але й світової літератури (зокрема, у бібліотеці були книжки англійських авторів у кількості 33 примірників, книжки італійською мовою нараховували 103 назви)[21].

В залі читальні, що мала сцену для театральних вистав і концертів, постійно відбувалися відчити на українознавчі теми та щотижня – політичні віча. Полонені з піднесенням зустріли постанови Всеукраїнських військових з'їздів та Перший Універсал Української Центральної Ради про національно-територіяльну автономію України.

Старшини-українці – члени «Гуртка» зібрали на Український національний фонд добровільні пожертви у сумі 120 австрійських корон, які були передані УЦР у Києві. Звертаючись з «Привітанням» до Української Центральної Ради, полонені старшини зазначили, що «...велика армія полонених українців незабаром повернеться додому, дасть великі кадри робітників і буде боронити нашу волю!». Це привітання підписав голова «Гуртка» капітан П. Ганжа[22].

В грудні 1917 р. президію Управи «Культурно-просвітнього гуртка» в Йозефштадті очолював підполковник І. Перлик, його заступником був прапорщик Я. Сич, писарем – М. Бушкований. Саме ці старшини від імені всіх українців, згуртованих у «Культурно-просвітньому гуртку», підписали звернення до Української Центральної Ради, в якому заявили про свою підтримку Третього Універсалу та створення Української Народної Республіки[23]. «Ми, полонені офіцери й солдати українського табору Йозефштадт (у Чехах), – йшлося у зверненні, – як вірні сини дорогої нам України, вважаємо своїм обов'язком належати тільки до української національної армії, а тому, приймаючи на себе відповідні права й обов'язки, просимо признати нас такими. На випадок зав'язання миру просимо повернути нас якнайскоріше й безпосередньо в Україну й дати нам можливість у найближчім часі стати до оборони ладу й вільности Рідного Краю»[24].

Після того, як до табору Йозефштадт дійшла вістка про проголошення України Четвертим Універсалом суверенною державою, полонені старшини-українці 5 лютого 1918 р. звернулися до комендатури табору із заявою, в якій вони наполягали на офіційному визнанні їх громадянами цієї держави і вимагали визнати їх приналежними до українського війська: «З огляду на доконаний факт признання України незалежною вільною і суверенною державою, ми, нижчепідписані офіцери-українці і приналежні до сеї станції солдати,

заявляємо, що від сього моменту бачимо себе офіцерами й солдатами української національної армії і прохаємо Ц[ісарську] і К[оролівську] Команду станції поробити негайно по телеграфу заходи перед компетентними властями, щоби нас, по порозумінню з правительством Української Республіки – офіціяльно було признано приналежними до українського війська»[25].

Українські громади були створені також і в інших австрійських таборах полонених офіцерів російської армії. Так, зокрема, у таборі Райхенберґ (Чехія) було створено українське земляцтво «Громада полонених офіцерів у Райхенберґу», яке нараховувало 30 членів. Усією діяльністю земляцтва керувала управа, обрана членами «Громади». Товариство мало власну читальню й бібліотеку (що були створені завдяки допомозі СВУ), кілька разів на тиждень влаштовувало історико-літературні виклади і читання. Його члени навчали всіх бажаючих українського правопису, готували театральні вистави, організовували дискусії на суспільно-політичні теми[26].

Проголошення незалежности УНР Четвертим Універсалом Української Центральної Ради та підписання мирної угоди між Україною та центральними державами відкрило старшинам-українцям реальну можливість взяти участь у розбудові національних збройних сил. На заклик УЦР старшин з Йозефштадту було відряджено до табору Фрайштадт для формування з полонених українців однієї з перших національних військових частин – Першої Стрілецько-Козацької української дивізії (дивізії «Сірожупанників»). Бойова управа табору Фрайштадт (до складу якої і ввійшли українські старшини) зуміла в короткий термін сформувати з добровольців кілька транспортів полонених і передати їх у тимчасове підпорядкування австрійському військовому командуванню для дальшої реорганізації та вишколу. Ця реорганізація, що здійснювалася фаховими старшинами-українцями генеральних штабів армій центральних держав, дозволила згуртувати особовий склад «Сірожупанної» дивізії, об'єднавши його під гаслами боротьби за самостійну Україну. Дивізія під командуванням підполковника І. Перлика (у складі 4 піхотних і одного гарматного полків та інженерної сотні)[27] навесні 1918 р. дислокувалася в окупованому австрійськими військами Володимирі-Волинському, а потім її було перебазовано до Києва. 26 серпня 1918 р. на основі особливої угоди відбулася церемонія передачі дивізії під командування генерала Сокири-Яхонтова, призначеного на цю посаду урядом України. Наступного дня дивізія присягнула на вірність Українській державі і гетьманові[28].

«Сірі» до кінця виконали свій обов'язок перед Україною, збройно виборюючи впродовж 1918-1920 років її соборність і суверенність. Дивізія «Сірожупанників» (у вигляді корпусу, бриґади, полку) до кінця 1920 р. брала участь в українських визвольних змаганнях, а в листопаді 1920 р. разом з іншими частинами Армії УНР була інтернована в таборах Польщі.

---

1. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1920). – Мюнхен, 1969. – С. 22, 25.
2. Прохода В. Вплив «Фрайштадської Республіки» і СВУ на українську чинність у старшинських таборах у Березіні та Йозефові // Союз визволення України (1914-1918) у Відні. – Нью-Йорк, 1979. – С.54.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3533, оп. 1, спр. 5. арк. 1-1 зв.
4. ЦДАВО України. – Ф. 3533, оп. 1, спр. 4, арк. 2.
5. Там само. – Спр. 7, арк.2.
6. Там само. – Арк. 2 зв.
7. Там само. – Арк.5-5 зв. (поіменний список членів «Українського гуртка»); арк. 4 зв.
8. Там само. – Спр. 7, арк. 10; спр. 5, арк.2.
9. Там само. – Спр. 5, арк. 5.
10. Там само. – Арк. 7 зв., 8.
11. Там само. – Арк. 8 зв., 9.
12. Там само. – Ф. 3533, оп. 1, спр. 10 (Рукописний журнал офіцерів табору «Наш Голос»).
13. Центральний державний кінофотофоноархів України (далі ЦДУФФА України). – Альбом № 80, світлина № п-492.
14. Небезпека од водокруті в Росії // Наш Голос. – 1917. – 18 листопада. – Ч. 4.
15. Наш Голос. – 1917. – 4 листопада. – Ч. 2.
16. ЦДКФФА України. – Альбом № 80, світлина № п-492.
17. ЦДАВО України. – Ф. 3533, оп. 1, спр. 6, арк. 11, 38; спр. 12, арк. 3-5 зв.
18. Там само. – Спр. 6, арк. 43.
19. Вістник СВУ. – 1917. – 7 жовтня. – Ч. 41(171). – С. 654.:
20. ЦДАВО України. – Ф. 3533, оп. 1, спр. 1, арк. 22.
21. Там само. – Спр. 13, арк. 6-11.
22. Вісник СВУ. – 1917. – 19 серпня. – Ч. 34 (164). – С. 164.
23. Офіцери-Українці табору Йозефштадт у Чехах // Вістник політики, літератури й життя. – 1918. – 11 січня. – Ч. 1-2 (184). – С. 17-18.
24. ЦДАВО України. – Ф. 3533, оп. 1, спр. 6, арк. 28.
25. Там само. – Арк. 26.
26. Українське земляцтво «Громада полонених офіцерів у Райхенберґу» (Чехи) // Вістник політики, літератури й житя. – 1918. – 9 лютого. – Ч. 5-6 (188-189). – С. 79.
27. Шанковський Л. Українська Армія в боротьбі за державність. – Мюнхен, 1958. – С. 26.
28. ЦДАВО України. – Ф. 3766, оп. 1, спр. 45, арк. 22.

ВАСИЛЬ КУК – ПОЛКОВНИК УПА

Друкуємо автобіографічну розповідь полковника Василя Кука-Коваля, останнього Головного Командира Української Повстанської Армії після геройської смерти сл. пам. генерал-хорунжого Романа Шухевича – Тараса Чупринки. Його розповідь – це нелегкий шлях українського патріота, борця, революціонера, який вже з юних років свого життя став членом Організації Українських Націоналістів і з цією Організацією пов'язав усе своє життя, займаючи в ній різні провідні пости, зокрема у воєнних роках, у яких після смерти Головного Командира УПА ген.-хор. Романа Шухевича – Тараса Чупринки він у 1950-1954 рр. керував національно-визвольною боротьбою в Україні.

Редакція

Народився я, – розповідає полковник Василь КУК, – 11 січня 1913 року в селі Красне, Золочівського повіту Тернопільщина (нині Буського району Львівська область) у селянській родині. Мій батько Степан Кук (1879-1958 рр.) працював робітником («візером») на краснянській залізничній станції ще до Першої світової війни (1914 р.), коли Галичина була ще в складі Австро-Угорської імперії, а за польської окупації був «маґазінером» (завідуючим складом) залізничних будівельно-ремонтних матеріялів. Моя мама Парасковія, з дому Постолюк (1888-1976 рр.), вела невеличке сільське господарство, у якому було всього два з половиною морги поля (1 морг дорівнював 0.6 га). Але завдяки великій працьовитості та ощадності під кінець 1930 років мої батьки збільшили своє госпводарство до 8 моргів, побудували власну хату, мали корову, коня, невеличкий садок і пасіку в ньому. Все це в 1949 році більшовики сконфіскували, а маму й тата засудили до 10-річного тюремного ув'язнення за те, що прийняли на виховання свого внука, мого сина Юрка, тоді двохрічну дитину.

У батьків було нас восьмеро дітей: Филимон – помер немовлям у 1919 р., Ганя (1911-1919 рр.), померла від запалення легенів; Василь, 1913 р. народження; Ілярій (1915-1938 рр.) – страчений польськими окупантами, член ОУН; Єва (1917-1946 рр.), член ОУН, жила нелеґально у Львові, померла на хворобу серця; Ілько (1919-1939 рр.) розстріляний польськими окупантами під час війни у вересні 1939 р. на Волині в околиці м. Дубна, член ОУН, підпільник; Филимон (1920 р. народження), член ОУН, політв'язань з 1940 року, відбув 8 років тюремного ув'язнення і заслання; Іван (1924-1984 рр.) політв'язень, арештований у 1940 р., засуджений до 8-річного ув'язнення за приналежність до ОУН, вдруге арештований у 1949 р. і засуджений на 10 років тюрми за те, що прийняв мого сина Юрка на виховання, член ОУН.

Мої дитячі роки співпали з подіями Першої світової війни. У 1914-1920 роках наше село знаходилось у районі воєнних дій. Тут у 1914-1916 рр. проходив фронт. За селом були вириті шанці, людей з села виселили, частину села спалили, в тому числі панській фільварок і гуральню. У селі квартирували війська: австрійські, мадярські, російські. У 1918-1919 роках чергова війна: українсько-польська. Українська Галицька Армія вела війну проти польських загарбників. Багато краснян воювали в лавах УГА. Там був і мій рідний дядько Аксентій Постолюк, молодший брат моєї мами, якого у 1943 році і його 20-річного сина Ярослава замордувала польська шовіністична боївка. З села Красного пішла в УГА вся оркестра пожежного товариства «Сокіл». Польське військо насильно забирало у людей коней, худобу, харчові продукти, масово побивало людей, обзивало «кабанами». У даному випадку польські шовіністи перенесли на наш народ свою кличку, якою обзивали їх німецькі шовіністи: «польніше швайне» (польська свиня). У 1920 році село пережило ще одну війну – польсько-радянську. І знову були чергові грабунки селян, зокрема забирали коней. У нашій хаті тоді було повно більшовицьких поранених, мама годувала їх молоком і хлібом. Ми, діти, вперше почули російські пісні («Канарейку»), російську мову і російську брудну лайку. Лише у 1921 році у селі настав відносний спокій. Вплив війни на дітей і молодь позначився у тому, що всі воювали: діти бавились у війни, а старші хлопці влаштовували постійні «війни» між вулицями. Майже не було весілля без кривавої бійки парубоцьких партій. Меані йшов уже восьмий рік. Я був пастухом, пас корову та коня, або, як тоді говорили, «гонив пасти».

У тому ж 1921 році вперше пішов я до школи. У селі ще з австрійських часів була початкова 4-клясна школа. Вчили в ній читати, писати і рахувати, а священик навчав ще й катехизису. Порядок і дисципліна в школі підтримувалася тяганням учнів за вуха, ставленням на коліна, биттям по долонях лінійкою або прутом, а за більші провини – покаранням різками. Директором школи був поляк, учителька також полька, але навчання велось українською мовою, бо ніхто польської не знав. Ходив я до нашої сільської школи два

роки її то лише тоді, коли не «гонив пасти».

Оскільки у родині землі було дуже мало, батько у спадок своїм дітям постановив дати «науку», тобто навчити їх якогось ремесла, рахівника, писаря і в нейкращому вже випадку вивчити на «ксьондза», тобто священика. Тому й послав мене на навчання до приватного вчителя, щоб підготував мене до вступу в гімназію у Золочеві. Новий мій учитель, односельчанин, вихованець старої австрійської школи Іван Лада навчав мене латинської мови, вчив також методами биття. Такі методи навчання і виховання панували тоді у 1920 роках у всіх навчальних закладах як у селах, так і в містах.

У 1923 році, коли мені вже були 10 років, я поступив на навчання до Золочівської приватної клясичної гімназії Українського педагогічного товариства «Рідна школа». Дуже важко давалося мені це навчання, бо необхідно було добиратися до школи приміським поїздом. А це понад 20 кілометрів від Красного. Вставати треба було біля шостої ранку, а вертати до дому о третій-четвертій після обіду. У клясі я був і наймолодший, і найменший. Так що перший рік мого навчання був підготовчим, фактичне ж навчання у гімназії почалось у мене з 1924 року (так записано в документах) і тривало до 1932 року.

Директором гімназії був священик о. Микола Хмельовський. Людина високо моральна, авторитетна, колишній капелян УГА, щирий український патріот. Учителі – також майже всі учасники українських визвольних армій: УСС, УГА, УНР. Вони й виховали в учнів любов до свого народу, до його культури, історичного минулого. З вихованців Золочівської гімназії вийшли багато майбутніх учасників національно-визвольної боротьби 1920-30 років і наступних 1940-50, членів УВО, УПА, УГВР. А сам директор гімназії о. Микола Хмельовський у 1940 роках очолив підпільну українську греко-католицьку Церкву у Галичині, а в 1948 році став членом УГВР. Особливо великий вплив на виховання національно-патріотичної свідомости учнів мали такі вчителі, як Микола Величко, викладач історії; Іван Винар, вчитель латинської мови, господар нашої кляси; Дмитро Бурко, вчитель німецької мови й літератури; Михайло Гева, історик; Михайло Логінський, викладач української мови й літератури; о. Федір Побігушка, катехит, та інші.

З 1927 року я належав до молодіжної організації Пласту і вже читав нелеґальну газету УВО «Сурма». У 1928-29 шкільному році я став членом юнацтва ОУН, наступного року – провідником юнацтва ОУН у Золочівській гімназії та у повіті. З 1930 року був членом Золочівської повітової Екзекутиви (Проводу) ОУН. Провідником

Василь Кук. Рік 1941.

повітової Екзекутиви був у тому часі студент Львівського університету Богдан Гошовський, ідеологічним референтом – студент Варшавського університету Орест Чемеринський, бойовим – студент Зенон Тарнавський, військовим – студент Іван Коропецький. Я був референтом юнацтва й одночасно організаційним, бо через юнацтво була зорганізована підпільна мережа в селах повіту. У 1931-32 рр. я мав прямий зв'язок у Львові з членами Крайової Екзекутиви (КЕ): Дмитром Мироном, Ярославом Стецьком, Ярославом Старухом, Іваном Малюцою, згодом, Михайлом Коржаном та іншими. За дорученнями КЕ ОУН я часто виконував кур'єрські завдання: перевозив зброю та вибухові матеріяли з Кракова до Львова (з краківської ляборaторії Карпинця-Климишина). Доставляв нелеґальну літературу на Волинь, на пункт зв'язку, що находився на хуторі в Оржеві до родини Робітницьких. У тому часі, бувши ще гімназистом, мене декілька разів затримувала польська поліція, але після двох діб мене звільняли за браком доказів.

Після закінчення гімназії у 1932 році я посту-

У підпільній квартирі в 1938-1939 рр. у с. Лиса, Підгаєччина. Власниця хати – Пшенична Катерина та її дочка.

пив на правничі студії у Люблинський католицький університет. Тут зорганізував і очолив студентську групу членів ОУН, до якої, зокрема, належали Зенон Тершаковець – згодом Крайовий Провідник Львівського краю, Яків Чорній – Провідник Перемиської Округи ОУН. У хаті, де я жив у Люблині з Яковом Чорнієм, у 1934 р. сховався від погоні польської поліції Гриць Мацейко після атентату у Варшаві на польського міністра внутрішніх справ Броніслава Пєрацького. У 1933 р. мене вже другий раз ув'язнено на півроку у золочівську тюрму за поширювання летючок ОУН.

У вересні мене звільнили, а в жовтні того ж року поляки знову мене арештували й у 1934 році разом з братом Ілярієм засудили за саботажні протипольські акції на два роки тюрми. Боронив нас адвокат Степан Шухевич. Відбував я тюремне ув'язнення у Золочеві та у м. Радомі. Звільнили мене в 1936 році у зв'язку з амнестією після смерти Юзефа Підсудського, голови польської держави.

У 1936 році я знову очолив ОУН у Золочівщині. Тоді в повіті було багато арештованих членів ОУН. Заново необхідно було розбудувати організаційну мережу. Потрібна була видавнича техніка, зброя, і на все це, звичайно, потрібні були значні кошти, яких Організація тоді не мала. Щоб їх роздобути, окремі члени почали відкривати різні торгівельні підприємства, крамниці тощо. Я, щоб конспірувати свої організаційні зв'язки зі станицями ОУН у повіті, став продавцем у крамниці членів ОУН Романа і Стефанії Квасовських у Золочеві. Петро Сорока і Петро Ципа, обидва члени ОУН, відкрили в Золочеві свою шкіряну крамницю.

Для здобуття необхідних для підпільно-революційної діяльности фондів Повітовий Провід ОУН постановив конфіскувати награбовані у наших селян гроші у польських поміщиків Ясінських у селі Белзець. Акція була заплянована не як політична, а була замаскована під вигляд офіційного обшуку польського повітового уряду безпеки з санкцією повітового прокурора. Після закінчення обшуку поміщики вперто вимагали їхати в Золочів разом з «поліцією», яка провадила обшук. У дорозі вони зорієнтувалися, що мають справу не з польською поліцією, почалася сутичка і в результаті поміщики загинули. Бойовики відійшли і біля села Красного розійшлися в різні напрямки.

Тут знову трапився непередбачений випадок. Під самим селом на польовій стежці бойовик Іван Майба з села Острова зустрівся з поліційною стежею і в перестрілці був убитий. Поліції стало відомо, що акцію в с. Белзець виконали члени ОУН. Хоч я безпосередньо участи в акції не брав, але знав, що буду арештований. Тому в травні 1937 р. перейшов у підпілля.

З того часу став професійним революціонером-підпільником, озброєним револьвером і ґранатами. Було мені тоді 24 роки. Жив нелеґально в підпільних хатах у Львові, втримуючи організаційні зв'язки з членами КЕ ОУН Ярославом Старухом, Степаном Галамасм і провідними членами Львівської міської мережі ОУН. У тому часі я проводив масові нічні ідеологічно-політичні вишколи робітників і ремісників на околицях Львова.

З осени 1937 року моя підпільна діяльність проходила на землях Підгаєччини. Повітовий Провід ОУН очолювала тут дуже енерґійна випускниця Львівської учительської семінарії Філя Бзова – «Ґава», а організаційним референтом тут був тоді селянин, муляр-будівельник Михайло Хома – «Обух» з села Рудники. Організаційні станиці були майже в усіх селах Підгаєцького повіту. Політичний рівень кадрів був невисокий. Тому одним з головних моїх завдань була організація вишколів кадрів. У неділі та свята відбувалися систематичні вишкільні курси: ідеологічні, політичні, пропаґандивні, військові. А наступного 1938 року відбувалися вже масові нічні збори членів і симпатиків на лісовій галявині для вшанування пам'яти наших національних героїв чи відзначення важливих національних свят. Дуже велично було відзначено трагічну загибель сл. п. полк. Євгена Коновальця. У яру Завалівського лісу восени 1938 року зібрались до 500 людей. На сцені висів портрет Вождя, освічений електричними лямпочками. Стояла почесна військова варта. Відспівано національний гимн. І на закінчення пролунало трикратне «Слава» і загриміли три вибухи саморобних мін. Враження від цього було дуже сильне. Портрет полк. Євгена Коновальця намалював підпільний різьбар Іван Пушка з с. Носова, а міни виготовив Петро Шав'як, муляр з с. Носова.

Та головним моїм завданням було зорганізувати тут підпільну друкарню Крайового Проводу ОУН. І така друкарня була заснована у селі Угринові, на хуторі під лісом, у хаті родини Теодора і Катерини Вирстів. Її кодова назва була «Мандоліна». Тут друкувалися відозви Крайового Проводу ОУН, вишкільні матеріяли, брошури тощо. Тут була надрукована моя праця про конспірацію під заголовком: «Інж. аґроном Лука Лемішка. Пашні буряки». Головним друкарем і художником-ґравером був юнак з села Носова Іван Пушка – «Соловій». Була на Підгаєччині зорганізована мною теж спеціяльна хемічна ляборaторія, де виготовлялись ручні ґранати, міни і часові самазапалювачі «пакети». Знаходилася вона за селом Лиса в одинокій хатині під горою, напроти мосту. Великим знавцем мінерської справи, спеціялістом у розбиранні гарматних набоїв був Петро Шав'як, муляр з села Носова. Він і «Обух» сконструювали вхід до підпільної друкарні в Угринові, який відкривався і закривався без сторонньої допомоги.

Василь Кук у військовій формі. Рік 1946.

На базі набутої підпільної практики було організовано у Підгаєччині спеціяльну школу для підготовки кадрів професійних революціонерів. Тепер розконспіровані члени ОУН, замість потрапляти в тюрму, йшли у підпілля. Відомий я тобі був під такими псевдами: Юрко, Медвідь, Леміш, Ле. Справжнє моє прізвище знали лише окремі члени Крайової Екзекутиви ОУН.

У 1939 році, у зв'язку з можливістю вибуху війни, стала дуже актуальною справа військових вишколів. У друкарні видано написану мною книжку «ґранатний вишкіл». До військових вишколів залучено багатьох наших прихильників, які служили у польському війську, зокрема підстаршин. Я зорганізував кілька таких підстаршинських і стрілецьких вишколів. А коли у вересні 1939 р. почалась війна, то у Слав'ятинських лісах діяла вже повстанська сотня. Пов-

станці роззброювали окремі військові польські частини, ліквідували поліційні станиці, маґазинували зброю і готувалися до боротьби проти нових окупантів.

На наказ КЕ ОУН восени 1939 р. я від'їхав до Львова, склав звіт зі своєї діяльности і був направлений до Сянока, що тоді вже був під німецькою окупацією. У 1939-40 рр. я організував нелеґальні переходи через більшовицькі кордони для кур'єрів ОУН, приймав звіти від підпільників, які прибували з України, збирав інформацію про становище в Україні, технічно забезпечував підпільників, які відходили до праці в Україну. Для керівництва справами зв'язків з Україною я мав досить численний апарат кур'єрів, зв'язкових, радистів та інших необхідних допоміжних служб. У 1940 р. я двічі нелеґально побував на Закарпатті, зустрічався там з юнацтвом ОУН, перевіряв діяльність зв'язкових пунктів, проводив вишколи.

Був учасником II Великого Збору ОУН, що відбувся у квітні 1941 року, виступав на ньому. Провідник ОУН Степан Бандера призначив мене членом Проводу ОУН. У Проводі я очолив організаційну референтуру, якою фактично я вже керував і до того часу. У 1940-41 рр. я брав активну участь у праці Військового штабу, проходив військові старшинські вишколи і сам викладав на них методику партизанської боротьби.

Навесні 1941 року я організував і очолив Центральний Штаб Похідних груп для висилання у східні області України членів ОУН і симпатиків з метою організації державного апарату на звільненій від більшовицьких окупантів території та створення мережі ОУН. Було організовано три такі групи: Північну – провідник Микола Климишин, Середню – провідник Микола Лемик, Південну – провідник Зиновій Матла. У Похідних групах було понад п'ять тисяч осіб, їх діяльність поширилась на всі області України, включно з Кубанню та Кримом.

Крім вищеназваних Похідних груп, була створена ще окрема Львівська група, завданням якої було якнайшвидше добратися до Львова і тут організувати проголошення відновлення Української держави. У цю групу входили до 20 провідних членів ОУН. Політичним керівником групи був Ярослав Стецько, а я відповідав за організаційно-технічні справи, зв'язки з місцевими клітинами ОУН та за переїзд групи до Львова. Прибула група до Львова вже 28 червня після обіду, а не 30 червня, як про це пишуть.

Брав я активну участь у скликанні Народних Зборів і в самих Зборах, які відбулися 30 червня, і на яких проголошено відновлення Української держави та сформовано уряд – Державне Правління, яке очолив Ярослав Стецько.

Василь Кук у своєму помешканні в Києві. Рік 1996.

У липні того року я організував і очолив Київську групу провідних членів ОУН та прихильників, біля 30 осіб, переважно зі східних областей, з метою повторити у Києві проголошення відновлення Української держави. Група добралася до м. Василькова і тут затрималася, бо бої за Київ тривали до вересня. Німецькій розвідці з допомогою українських коляборантів вдалося нарешті натрапити на слід групи у Василькові, й 31 серпня 1941 року німці арештували частину її членів. Арештували тоді також і мене. Арештованих транспортували через Білу Церкву, Житомир, Рівне, Луцьк до Львова. Під час затримки транспорту у Луцьку мені, Дмитрові Мирону і Тарасові Онишкевичу пощастило втекти з-під варти і через Волинь добратися до Львова.

Восени та взимку 1941-42 рр. я, як оргреферент Проводу, спільно з тодішним Крайовим Провідником Леґендою, займався перебудовою Організації на підпільні методи боротьби проти німецьких окупантів. А з весни 1942 року очолив ще й Провід ОУН на Південно-Східних землях України, до якого входили південні області,

Донбас, Крим, Кубань, Одеса і Придністровські терени, окуповані румунами. В усіх областях були зорганізовані обласні та окружні проводи й ряд районних. У зв'язку з арештами у Києві та загибелю крайових провідників сл. п. Дмитра Мирона та Пантелеймона Сака, з 1943 року Провід ПдСУЗ керував також усіми областями на ОСУЗ.

У Дніпропетровську в 1943 році була організована окрема група провідних членів ОУН, яка під моїм і Омеляна Логуша керівництвом опрацювала розгорнутий проєкт нової програми ОУН, який після всебічного обговорення був прийнятий на III НВЗ ОУН у серпні 1943 року.

Навесні 1943 року я очолив утворену тоді УПА-Південь. Тереном дій УПА-Південь були лісиста територія Правобережної України та південно-східні райони Рівенської области (Суразько-Кременецький лісовий масив).

Взимку 1943-44 рр. я перебрався з відділом УПА через німецько-радянський фронт і організував підпільну і повстанську боротьбу відповідно до нових умов. У квітні 1944 року я безпосередньо керував одним з найбільших боїв УПА у Кременецьких лісах, відомим як бій під Гурбами.

Влітку 1944 року я організував і очолив націоналістичну українську антиімперіялістичну організацію «Національно-визвольна революційна організація» (НВРО), яка мала діяти і поза межами України. Але вона Проводом ОУН не була апробована і свою діяльність під такою назвою припинила. Розроблена НВРО програма діяльности була схвалена Проводом і з незначними змінами була видана як інструкція Проводу ОУН.

З 1945 року я безпосередньо керував діяльністю ОУН на СУЗ, у Подільському краю, а після смерти Провідника ПЗУЗ Клима Савура у лютому 1945 р. також і на ПЗУЗ і весь час постійно перебував у тих теренах. У тому часі написав дві брошури під псевдом Василь Лиманич «Про що говорить нам бюджет СРСР на 1945-46 рр.» та «Колгоспне рабство».

У 1947 році на пропозицію Голови Проводу ОУН Романа Шухевича я був одноголосно обраний його заступником, а після його смерти 5 березня 1950 року був обраний і обняв усі його становища: Голови Проводу ОУН, Головного Командира УПА та Голови Генерального Секретаріяту УГВР. З 1950 до 1954 року я керував національно-визвольною боротьбою в Україні.

23 травня 1954 року підступом у лісі на північ від с. Кругів Підкам'янецького району через провокаторів, під час переходу на Волинь, я був захоплений спецвідділом КҐБ у полон. Перебував у тюрмах КҐБ у Києві та Москві в цілковитій ізоляції від зовнішнього світу. Після смерти Сталіна і з приходом до влади Хрущова та з новим курсом хрущовської національної політики (хоч і була це чисто пропаґандивна затія) мене на підставі постанови ВР СРСР від 21 липня 1960 року звільнили з ув'язнення. У тому часі, крім мене й арештованих разом зі мною дружини Уляни Крюченко (1920-1972) та двох зв'язкових, звільнено й багатьох інших. Звільнили тоді також і митрополита Йосифа Сліпого й навіть дозволили йому виїхати за кордон. Приписали мене на проживання у Києві. Жив я тут під постійним наглядом КҐБ.

У 1961-69 рр. працював у Центральному Державному історичному архіві у відділах каталогізації та давніх актів.

У 1961-64 рр. закінчив екстерном історично-філософський факультет Київського державного університету. У 1965 р. склав усі кандидатські екзамени і приготував до захисту дисертацію «Роля Селянського Поземельного банку в проведенні Столипінської аґрарної реформи в Україні». Та коли захотів цю дисертацію захищати, мені документів не видали і захищатися не дозволили.

У 1969-72 рр. я працював в Інституті історії АН України у відділі історіографії та джерелознавства виконуючим обов'язки старшого наукового співпрацівника. Тут готував працю про історію українських політичних партій на західних українських землях у XX столітті. Після написання вступного розділу «Марксизм-ленінізм про українське національне питання», у якому я документально доводив неґативне ставлення вождів пролетаріяту до утворення української незалежної і суверенної держави, мене 17 жовтня 1972 року з праці в інституті звільнено і заборонено приймати на працю в наукові та виховно-шкільні установи. Тому з кінця 1972 року я з великими труднощами влаштувався на посаду рядового працівника у відділі постачання в комбінаті «Побутреклама», де працював до звільнення на пенсію 8 травня 1986 року.

У 1980 роках збирав архівні матеріяли і готував працю про українську музику кінця XVIII ст., зокрема про композитора Артема Веделя-Ведельського. З 1990 р. збирав архівні матеріяли з історії національно-визвольної боротьби 1930-50 років для публікації збірників документів. Тісно співпрацюю з редакцією «Літопис УПА», а також працюю позаштатним працівником Інституту історіографії НАНУ. Крім того, беру активну участь у працях Головної Булави Всеукраїнського Братства ОУН-УПА та Київської організації Братства ОУН-УПА. Часто виступаю з лекціями і статтями про національно-визвольну боротьбу, зокрема про УВО, ОУН, УПА, УГВР, член методичної ради Товариства політв'язнів.

З ДІЯЛЬНОСТИ ГАЛИЦЬКОГО БРАТСТВА КОЛИШНІХ ВОЇНІВ 1 УД УНА

Протягом минулого і нинішнього року Крайова Управа Галицького Братства, крім поточної праці, присвячувала особливу увагу побудові каплиці, стилобату, терасних сходів – що було в першому пляні влаштування меморіяльного цвинтаря. Теперішні могили там тимчасові. Наш проєкт передбачає оформлення їх на зразок стрілецьких на Личаківському і Янівському цвинтарях у Львові. Тепер проєктується огорожа, металева опалубка для виготовлення хрестів мальтійського зразка.

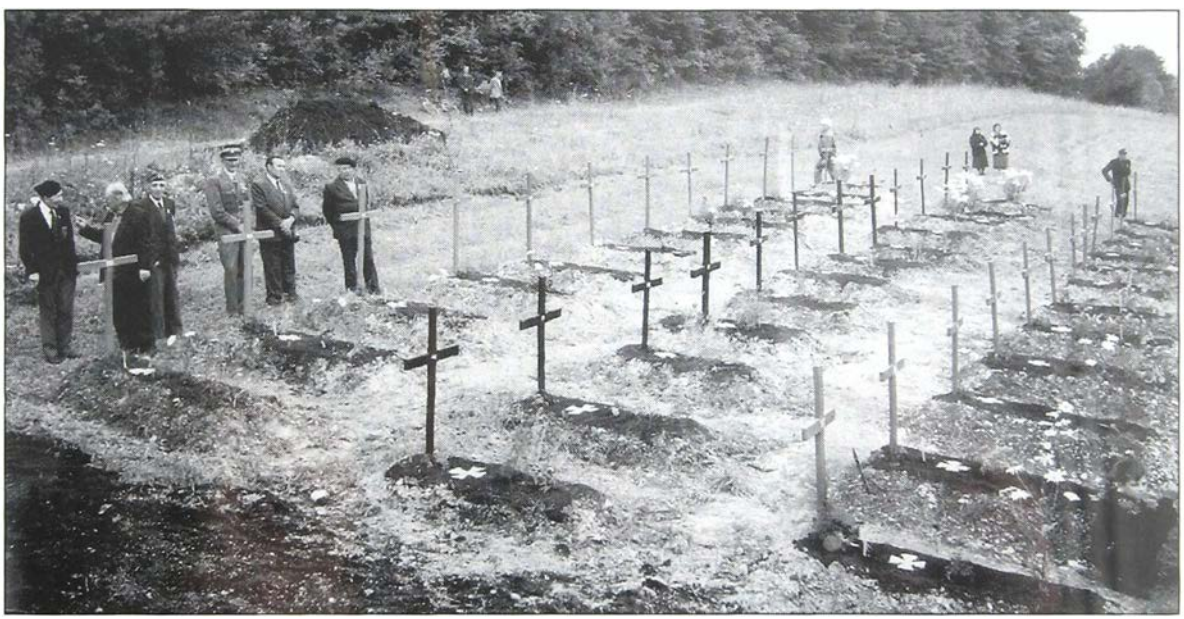

Воєнний цвинтар – меморіял біля села Червоне, Золочівщина.

Будуть проводитися дальші перепоховання. Такий у принципі, плян робіт на меморіяльному комплексі, які схвалені основним замовником і спонсором – Братством «Броди – Лев», а повне закінчення робіт на об'єкті, при Божій на це помочі, плянується на 22 липня 1999 р.

Деякі статистичні дані про виконані роботи на 1 вересня цього року:

– затрати на будівельні роботи (без затрат на художнє оформлення задньої стіни внутрішнього інтер'єру каплиці) становлять 175 тис. гривень. Збільшення затрат на будівництво пояснюється заміною дерев'яних конструкцій, передбачених проєктом, на металеві, встановлені з протипожежних міркувань;

– проведено всього перепоховань 246 останків (у т. ч. 187 українців і 59 німців). Згідно свідчень очевидців – приблизно 30% з них були розстріляні раненими, при взятті в полон.

По місцях перепоховань (до часу влаштування мем. цинтаря):

– с. Підгірці – 20 останків (братська могила: 14 дивізійників, 6 вояків УПА);

– м. Олесько – 11 (на міському цвинтарі);

– с. Княже – 7 (на сільському цвинтарі);

– с. Бонишин – 13 (на сільському цвинтарі).

На нашому цвинтарі – 195 останків, серед них 147 українців, 48 німців.

При розкопках за весь час їх проведення виявлено всього 92 ЕМ, з на них 43 на сьогоднішний день знаходяться в Берліні на ідентифікації. Одержано по кищо 18 прізвищ. Такий низький відсоток ідентифікації бюро ВАСт пояснює тим, що більшовики забрали до Москви архів СС.

Значну допомогу при перепохованнях нам надають управи Івано-Франківської і Дрогобицької станиць. Їхні області, багаті на ліси і деревообробні комбінати, постачають для перепоховань на пільгових умовах, а часом і безплатно, домовини.

Спеціяльною важливою ділянкою діяльности всіх наших станиць є праця з музеями – акцентується справа комплектації дивізійної експозиції в місцевих музеях. До цієї акції залучені станиці з діяспори.

Івано-Франківська станиця проводить активну видавничу діяльність, веде роз'яснювальну роботу з молодіжними організаціями про фактичні мотиви створення нашої Дивізії, бойові дії на фронтах Другої світової війни, полон, звільнення з полону, створення Братства колишніх вояків 1 УД УНА, його боротьба із зазіханнями комуністів, особливо зі сторони КҐБ і його підспівувачів, на чесне ім'я українського вояка. Тією ж справою активно займаємося в усіх наших станицях.

Члени нашого Братства ведуть активну політичну діяльність, співпрацюючи з усіма організаціями національно-патріотичного спрямування. Голови станиць, голова КУ є членами Координаційних Рад в областях.

Зважаючи на поважний вік членів нашого Братства (не менше 70 років кожному з нас), є між нами багато інвалідів війни, тяжко хворих після таборів ҐУЛаґу; окремою ділянкою нашої діяльности є надання посильної матеріяльної і моральної допомоги нашим побратимам, хто її найбільше потребує. Все частіше доводиться надавати останню вояцьку послугу тим нашим побратимам, які відлітають в останній вирій.

Спомини з минулого

Підпор. Михайло ***РЕВІЛЯК***

В ДИВІЗІОНІ ЗЕНІТНОЇ АРТИЛЕРІЇ ДИВІЗІЇ «ГАЛИЧИНА»

На початку червня 1943 року нас, 9 студентів учительської семінарії у Криниці, які були зголошені до Дивізії «Галичина» і пройшли медичну комісію, було переміщено до Коломийської гімназії для здачі там іспиту зрілости. Туди були також переміщені ще інші студенти і студентки. До нашої дев'ятки входили Борис Петрюк, Орест Габик, Володимир Домашовець, Петро Тиханський, Михайло Ревіляк, Андрій Вуйцяк, Іван Ріствей, Петро Кусик і Семен Габура. Керівником матуральних курсів був професор Зиновій Цісик – директор учительської семінарії в Криниці. Після трьох місяців посиленого навчання ми склали іспити зрілости і десь на початку вересня 1943 року виїхали до Львова. У Львові ми пробули кілька днів у військових казармах на Клепарівській вулиці. Коли зібрався вже цілий транспорт (біля 700 осіб), тоді ми виїхали до вишкільного військового табору в Гайдельберґу.

У цьому таборі нас примістили в бараках, споруджених на четвертій дільниці табору – т. зв. четвертий «рінґ» (перстень). Там ми були приділені до другої сотні й проходили основний піхотинський вишкіл. Наша сотня мала 220 вояків, не враховуючи вишкільників. Вишкіл був твердий і давався всім нам добре взнаки. На четвертій дільниці проходили тоді вишкіл ще інші три сотні, а також сотні латвійців. Проходили в нашій сотні також вишкіл дивізійні оркестранти. Оскільки в нашій сотні були майже всі з закінченою середньою освітою, нам була признана окрема категорія ЦБФ – тобто сотня для особливих призначень. З цієї сотні вийшли багато офіцерів Дивізії «Галичина». Коли закінчився наш доволі дошкульний піхотинський вишкіл. і ми склали військову присягу, нас перейменували на 11 сотню і перемістили до інших бараків. Там і почався наш підофіцерський вишкіл. Але десь у половині грудня того ж року нас несподівано перемістили з Гайдельберґу до Мюнхену. В тому місті ми жили в казармах на Фраймані й проходили вишкіл зенітної артилерії. Я був приділений до другої батареї 3.7 см. З моїх товаришів, що були на тому вишколі, пригадую собі Романа Данилюка, Р. Гаєцького, Л. Барабаша, Я. Луціва, Лотоцького, Яремка, М. Пазія, Б. Небожука, Я. Бабуняка, В. Портка, О. Габика, П. Тиханського, А. Буйцяка, Гаврилка, Стахіва, Гуменюка, Горака, Бучка, Я. Гуньку, В. Бурбелу та багатьох інших.

Навесні 1944 року мене та вісьмох інших гармашів вислано на вишкіл до військової школи німецьких повітряних збройних сил (люфтваффе) в місцевості Шонґав. Там ми навчалися визначати віддаль, висоту польотів літаків, вивчали літаки тощо. Заняття проходили днями і ночами. Всіх нас було на вишколі понад 120 осіб. Були з

нами і болгари. Вишкіл тривав три місяці. Після того я повернувся до Мюнхену. На закінчення вишколу наша батарея їздила на гостру стрільбу над озеро Хіммінґ Зее неподалік Транштайну. Незабаром після того всі ми виїхали до вишкільного табору в Нойгамері, де вже формувалася Дивізія «Галичина».

Дивізіон зенітної артилерії у Нойгамері складався з чотирьох гармат 8.8 см – перша батерея, дев'ятьох гармат 3.7 см. – друга батарея і 12 гармат 2 см – третя батарея. Дивізіон налічував 1200 вояків, сюди також входили водії, відділ зв'язку, постачання та ін. Наша зенітна батарея мала в Нойгамері дуже суворого коменданта і такого ж бунчужного. За найменшу провину вони гостро карали новобранців, що ними поповнили наш дивізіон. На початку комендантом другої батареї був сотник Фрайт, а допомогали йому офіцери-українці – хор. Кочержук і хор. Назаркевич. Було між нами багато таких, що вже були кандидати на офіцерів, між ними і я. У Нойгамері перед виїздом під Броди ми часто проходили гостру стрільбу, також і протипанцерну. Від вибуху снарядів часто горів ліс, і нелегко було погасити пожежу. Нераз вона бушувала і кілька днів. Вся артилерія була моторизована, тому на гостру стрільбу ми їздили доволі далеко нашими спеціяльними автомашинами-тягачами.

Перед виїздом на фронт одна чота нашої сотні охороняла залізничну станцію в Нойгамері. Ми виїхали на фронт чи не останні. Після прибуття до Ожилова у Галичині ми охороняли залізничну станцію від налетів більшовицьких літаків, бо на цю станцію весь час прибували транспорти з Німеччини, головно з вояками Дивізії «Галичина», зброєю, амуніцією. По другій стороні наших шанців розкинулась Підлисецька гора, на якій височів хрест-пам'ятник о. Маркіянові Шашкевичу. Далі поза нами вела дорога до Олеська. Ще перед від'їздом з Нойгамеру наші гармати були закріплені на рухомі ляфети, спереду опанцирені. Кабіни водіїв були також опанцирені, що й охороняло водіїв від бортової зброї. Невигода була лише в тому, що обслуга гармат (сім осіб), мусіла рити дуже глибокі шанці, щоб з них не було видно ані автомашини-тягача, ані самої гармати. Це була мозольна праця. Гармата, що підстрелила ворожого літака, діставала відзначення – намальований білий перстень на своєму дулі. Ще в Нойгамері ми одержали чорні короткі військові блюзи та маскувальні куртки (тарняки). Після кількох днів перебування в Ожилові ми дістали наказ переміститися до Підгірець. Там і почалися наші фронтові будні. Щодня налітали радянські літаки. Вночі теж не було спокою від «кукурудзяників» – так ми називали радянські літаки Рата. Як відомо, Радянський Союз діставав увесь час величезну допомогу від Америки та Англії. В Україні на летовищах стояли цілі екскадрильї американських воєнних літаків. У Підгірцях ми збили 8 радянських літаків «Міґ». Проте виявилося, що хоч наші набої потрапляли у ворожі літаки, вони залишились неушкодженими. Тоді ми почали стріляти до них протипанцерними набоями. Це допомогло. Виявилося, що декотрі частини радянських літаків були опанцирені.

Коло Висоцька стояла на позиціях дивізійна важка польова артилерія. Це були, мабуть, 18 см. Артилерія мала свій власний обсерваційний бальон. Але як лише артилеристи запускали цей бальон угору, так негайно налітали більшовицькі літаки й вели обстріл. Одного разу гармаші звернулись до нас з проханням, щоб допомогти їм прогнати впертих нападників. Тоді ми їх привітали протипанцерними набоями і збили знову кілька літаків. Це вже більшовиків насторожило, і вони почали рідше налітати на позиції артилерії. Однієї неділі нам наспів наказ переїхати до Бродів для охорони тамтешньої залізничної станції. Там нас уперше обстріляли ворожі «катюші». Обійшлося без людських втрат. З Бродів ми знову повернулися до Підгірець на старі свої становища. Три гармати нашої батареї були вислані в тому часі до місцевости Верхобужа на допомогу нашим частинам, котрі вели там завзяті бої з наступаючими радянськими військами. Ще перед оточенням нашої дивізії надійшов був наказ, щоб ми відступили в сторону містечка Сасів. На жаль, командир нашої другої батареї не поспішав з переміщенням, а пізніше вже було запізно. Тоді нам наказано було відступати в напрямку Золочева, де був ще вільний проїзд шириною яких 10-12 кілометрів. Почався наш відступ під командою хор. Назаркевича. Коли ми виїхали на шлях до Білого Каменя і Золочева, то побачили, що дорога захаращений автами і підводами. Це було, якщо не помиляюся, 20 липня. Вже вранці налетіли більшовицькі літаки і почали обстрілювати й бомбувати колони на шляху. Вони прямо масакрували людей і коней. Приблизно десятої години дня після налету з'явилась ціла ескадра літаків, яка летіла в нашу сторону. Коли літаки наблизилися, тоді викинули багато парашутів. Наші вояки почали стрільбу по парашутах. Але це були німецькі літаки, які скинули на парашутах харчі та бензину. Увечері того дня наші три гармати відлучилися від головної колони. Ми не хотіли потрапити під ворожий бортовий обстріл і бомбування наступного дня. Але перстень оточення замикався, і нас уже почали обстрілювати танки Т-34. Вдалося нам їх відігнати,

підбивши кілька з них прямою стрільбою протипанцерними набоями. Наступного дня ми були весь час під обстрілом ворожої артилерії, літаків і танків. Під вечір ми від'їхали до Почапів. Там відбулася нарада наших офіцерів і німецьких. На нараді вирішено, що треба рятуватися проривом, а завданням нашої зенітної артилерії було вести стрільбу по ворожих літаках, протипанцерних гарматах і танках. Узгіднено, що пролом буде між селами Ясенівщина та Княжим. Наші гармати ще мали багато набоїв. У п'ятницю 22 липня вранці о год. 4.00 ми залишаємо Почапи і наближаємося до Княжого. Між Почапами і Княжим рівнина. У Княжому багато садів, далі – сіножаті, тягнеться дорога, а далі розкинувся ліс. Хоч і рано, а всюди справжнє пекло. Жахлива канонада та стрілянина з усіх сторін. Куди не глянеш, повно трупів і поранених. Нас обстріляли ворожі танки. Загинув водій нашого тягача. Були пошкоджені також тягачі інших наших гармат, так, що ми їх покинули, а самі побігли в напрямку залізничного шляху. Тепер була найгірша небезпека, бо треба було під жахливим ворожим обстрілом перебігти залізничну колію і відкриту сіножать до лісу. Якось нам пощастило перебігти шлях і ми опинились уже по другій стороні шляху. Весь час гриміла жахлива ворожа стрільба з усіх родів зброї. Всюди лежать убиті вояки. Поранені пробують повзти до лісу. Дехто з поранених вчиняє самогубство. Якось мені Бог допоміг добратися до лісу. Але виявилося, що ми й далі оточені ще одним ворожим перстенем, що його треба була прорвати. По другій стороні лісу почали формуватися пробоєві групи, щоб розширити оточення і дати змогу прорватися нашим частинам, котрі ще залишились у Почапах і Княжому.

Всі, кому пощастило прорватися 22 липня з оточення, попрямували до Залісся та Перемишлян. Зі мною прорвався хор. Кочержук, хор. Назаркевич, Іван Ковальський та Петришин. Іван Ковальський був поранений. Ми зробили йому перев'язку і передали його німецькому Червоному Хрестові. Він виздоровів, як мені відомо, але пізніше в Дивізії я його вже не зустрічав. Наступного дня ми заїхали до якогось села, не пам'ятаю його назви, і там одна господиня пригостила нас холодцем і хлібом. Їдучи в напрямку Перемишлян, ми зустрічали німецькі військові частини. Вищі ранґом офіцери хотіли організувати пробоєві групи, але це не вдавалося. Ми, дивізійники, що вирвалися з пекла оточення, просто не звертали на них уваги. Ми проминули Перемишляни і продовжували нашу подорож у сторону Ходорова і Жидачева. Пізніше ми попрямували на Стрий. У Стрию одержали харчові пайки і трохи відпочили. Зі Стрия попрямували до Сколього. Зі Сколього вже курсував потяг на Закарпаття, так що нам пощастило ним доїхати до Мукачева. Там нам сказали в міській військовій комендатурі, що збірне місце нашої Дивізії «Галичина» є на Закарпатті. Нам сказано, щоб ми поїхали до містечка Середнє і там зголосилися до військової команди, а вона нам скаже, де знаходиться збірний пункт зенітної артилерії. Так ми і зробили. В Середньому нас поінформували, що треба їхати до місцевости Норд Ґайдош, де й збираються залишки нашої зенітної артилерії. Приїхавши туди, ми й справді зустріли наших артилеристів. Негайно ми зорганізували нашу канцелярію. Норд Ґайдош – це місцевість, заселена українцями-руснаками та угорцями. Всі вони селяни. В селі великі й гарні сади і виноградники. На початку нашого перебування ми спали в клунях, пізніше примістилися по хатах. У Норд Ґайдоші ми одержали першу нашу виплату в угорських грошах – пенґах. Одержували ми 75 пенґів тижнево. За ці гроші можна було купити добірне угорське вино «Токай». За деякий час зібралося нас на Закарпатті біля 76 артилеристів. Нагадаю при тому, що наш дивізіон налічував понад 1200 вояків. Смерть зібрала жахливе жниво в нашому дивізіоні. Багато потрапило в полон. Наші артилеристи пішли також в УПА. На фронті ми мали зв'язок з УПА і передавали повстанцям зброю, амуніцію та різне військове спорядження.

Пробувши кілька тижнів на відпочинку в Закарпатті, ми дістали наказ виїхати до Нойгамеру. Поїхали ми на Будапешт, а звідтіля до Праги і Відня. У Відні ми перебули кілька днів, побували і в Празі. Харчувались і жили у військових перехідних центрах. Після довгої подорожі добралися ми до Нойгамеру. Зібралося нас з колишнього дивізіону зенітної артилерії заледве 75 осіб. Щодня прибували до Нойгамеру вояки з розбитих різних частин нашої дивізії, котрі вирвалися з оточення. Наїхало дуже багато чоловіків з Галичини, забраних німцями, а також утікачів, котрі не хотіли залишатися під більшовиками. З них почали поповнювати Дивізію. Вище командування вирішило, що відтепер у Дивізії буде лише одна батарея – 3.7 см, яка й була приділена до панцерного дивізіону (Паку), що ним командував майор Кагнер. Побули ми в Нойгамері не більше двох тижнів і виїхали до Мюнхену на вишкіл протилетунської артилерії. У Мюнхені мене приділили до вишкільних юнаків, і я був там вишкільником аж до часу мого виїзду в Словаччину до місцевості Турчанського Св. Мартина. Там, у Словаччині, й почався черговий етап військової служби, вояків зенітної артилерії нашої Дивізії.

Хорунжий Петро ДЮК

П'ЯТДЕСЯТ РОКІВ ТОМУ

9 травня 1947 року в нашому таборі в Ріміні, Італія, після ранішнього провідного обліку четвертий і п'ятий наші полки забрали свої речі і вийшли на табірну площу. Приїхали військові автомашини і перевезли майже 1500 вояків на залізничну станцію у Ріміні, а там уже чекав нас довжелезний потяг, що ним ми поїхали до Венеції. Там перейшли на корабель «Індія Вікторі». Це був транспортовий корабель, призначений для військового транспортування. У просторих кабінах було багато двоярусних ліжок. О год. 3.00 пополудні корабель вийшов у море.

Ми плили Адріятикою до Середземного моря. Час від часу в далині можна було побачити береги Юґославії, і це наганяло нам страх, що корабель може повернути в сторону Чорного моря. Нагадаю, що в тому часі більшовицькі політики рішуче домагалися від західних союзників видачі нашої Дивізії. В Україні не вгавала боротьба ОУН-УПА проти більшовицького окупанта. Щойно через 11 років я довідався, що саме того дня, 9 травня 1947 року, на узбіччі лісу Солова недалеко від мого села Мужилова, що на Підгаєччині, військо НКВД наскочило на групу підпільників, які вийшли з криївки. В бою загинули чотири підпільники, а між ними і мій брат Михайло – «Боян», який у тому часі був обласним провідником ОУН у Тернопільщині. Їхні тіла забрали до Підгаєць і десь поховали. На місці, де відбувся бій, тепер насипана символічна могила. Врятувався тоді лише один підпільник, мій сусід Михайло Тягнибіда. Він ще прожив два роки і 14 лютого 1949 року загинув разом з двома підпільниками, коли на їхню криївку напали енкаведисти. Підпільники розірвали себе ґранатою.

Після двох годин плавання корабель змінив курс і поплив поміж Сіцілією та Італією. Всі легше віддихнули. Значить, таки пливемо до Англії. Середземне море спокійне, і наші вояки вигрівалися на покладі. Комендантом нашого п'ятого полку був сотник Іван Гуня, а комендантом четвертого – поручник Степан Тищенко. Моїм сотенним був хорунжий В. Харамбура. Їхав з нами також підполковник Євген Нікітин. Це був офіцер колишньої царської армії. Походив з дворянства. Він сказав нам, що якщо хтось з нас має горілку, хай її дуже береже, бо вона незабаром дуже знадобиться. Ми думали, що підполковник пожартував собі, але у Біскайській затоці море бурхливо залютувало, і наші вояки похворіли. Тоді горілка пригодилася. У їдальні багатий сніданок, а вояки ледве стоять на ногах. Куди їм до сніданку. Якось мене не звалила морська недуга. Наша подорож тривала, і 15 травня увечері наш корабель причалив до пристані Ґлязґо в Шотляндії. Ми ще переночували на кораблі, а наступного дня після сніданку пересіли до поїзду. Це вже був пасажирський вигідний поїзд. Їхали ми майже цілий день і прибули у надвечір'я до Шеффілду. На станції вже нас чекали двоярусні автобуси – це була новина для багатьох з нас. Нам наказали заходити в ті автобуси. Підполковник Нікітин не хотів іти на горішній поверх автобусу. Хотів їхати внизу. Тоді англійський вояк брутально заштовхав його до автобуса. Це створило неприємний інцидент, і наші офіцери пізніше подали скаргу до бриганського командування за таку поведінку британського простого рядовика супроти нашого офіцера вищого ранґу.

У таборі ном. 85 Вікторія, неподалік Мілденголу, Саффолк. Зправа наліво – Петро Дюк, В. Гунька, М. Криворучка і М. Бачинський.Рік 1947.

Табір воєннополонених біля Шеффілду був обведений високим колючим дротом і зробив на нас прикре враження. Але бодай добре й те, що нам, зголоднілим, дали добру вечерю. Наступного дня ми вже знайомилися з німецькими вояками-

Що залишилось з табору...

полоненими. Вони навіть перекидали нам хліб з їхньої частини табору. Цей табір ще існував з часів Першої світової війни. Були випадки, що до нього потрапляли вдруге старші німці-вояки, котрі воювали ще в Першій світовій війні й там перебували в полоні, а в Другій світовій війні вони, потрапивши в англійський полон, знову помандрували до Шеффільдського табору, часто навіть до тих самих бараків.

Охороняли табір англійські рядовики-штрафники. Це були брутальні типи. Відомо ж, що такі й потрапляли у штрафний табір. Перебували ми в тому таборі два тижні, а тоді нас перевезли потягом до міста Ілі, а звідтіль автами до табору воєннополонених «Вікторія кемп» число 85 у Саффолку, неподалік місцевості Мілденгал.

Табір був розташований на полі під ліском. Дерев'яні бараки – житлові, а далі кухня, лазня, маґазини, канцелярії, капличка. Весь цей комплекс обведений невисокою дротягою огорожею. Робив навіть приємне враження своїм виглядом і розміщенням.

Привітав нас на табірному майдані комендант табору капітан П. Гілл. Перекладачем був майор польського другого корпусу Роловіч. Він відразу запитав нас, якою мовою йому говорити з нами – польською чи російською. Ми хором відповіли, що – українською. Тоді майор попросив пробачити йому, бо він погано знає українську мову і буде говорити по-польськи. Він розповів нам про табірний порядок, правила, привілеї і наші обов'язки. Тоді нас призначили до бараків. У них були двоярусні ліжка. Я потрапив до третього бараку з моїм односельцем Михайлом Криворучкою. Українським командантом табору був призначений Ілько Дем'ян. Він був у воєнних роках командантом української поліції в якомусь містечку в Україні, заки ще потрапив до Дивізії. Пізніше його змінив Володимир Савчук. Нагадаю, що всі наші офіцери залишились далі у Шеффілді. Табірним лікарем був д-р Роман Цурковський. Ми скоро в таборі зорганізували непоганий хор під дириґуванням Сухинського і танцювальний колектив під керуванням Горбаля (не пам'ятаю сьогодні їхніх імен).

Усі ми працювали в сільському господарстві. Я працював деякий час з Іваном Гнатишаком у канцелярії зі справ праці, а пізніше з Петром Цимбалістим у канцелярії перекладачів, адже до нашого табору ще належали дванадцять підрядних таборів. Розвинули ми наше культурно-освітнє життя і навіть видавали табірну газету «Відгук».

У серпні 1948 року наш табір був переведений на цивільний статус. Багато наших вояків виїхали до різних місцевостей Великої Британії. В таборі ще залишились деякий час сільськогосподарські робітники, але й ті скоро покинули його. Сьогодні на місці того табору стоять лише два будинки з цегли, що їх використовує фермер для своїх потреб.

І тільки вітер прогулюється на місці табору, в якому кипіло життя 50 років тому.

М. А. АНДРІЇВ

З НАШОГО МИНУЛОГО

Гортаючи сторінки нашого записаного і не записаного військового життя в 1 УД УНА, нераз згадуємо наших офіцерів. Були вони різні – добрі й лихі. Такі, що викликали до себе любов і довіру рядових вояків, або такі, що викликали до себе приховану ненависть рядового вояцтва. Одним з таких добрих офіцерів у нашій Дивізії був уже бл. пам. підполковник Армії УНР, тобто ще з часів визвольних змагань 1917-1920 років, Роман Долинський. У Дивізії він був командиром відділення постачання. Перебуваючи під Бродами, він передав чимало амуніції, зброї та іншого військового спорядження частинам УПА, звичайно, діючи в глибокій конспірації, адже за це грозила смерть. Іншим таким офіцером, що втішався популярністю серед нашого вояцтва, був поручник Ігор Р., колишній в'язень Берези Картузької, досвідчений вояк і великий український патріот. З ним було дуже приємно розмовляти після занять, чи це ще на вишколі в Нойгамері, чи вже в часі нашого перебування ув Словаччині в чудових мальовничих селах, що так нам нагадували українські підгірські села.

Після військового вступного вишколу нас призначили до різних полків і підрозділів нашої Дивізії. Мене приділено до обозного відділення 11 вересня 1944 року. Нам представлено нашого командира – був це підполковник Роман Долинський, який нас поінформував про це військове відділення, що називалося по-німецькому перший швадрон. Був також і другий швадрон та дві мотосотні з великими вантажними автомашинами для перевезення військового та бойового спорядження. Разом усе це творило один курінь (батальйон), що його командиром був полковник Н. Маділь.

Під кінець вересня ми вже знали, що кудись виїдемо, але куди – невідомо, це була військова таємниця. Аж напередодні виїзду прийшов офіцер і сказав нам, що їдемо у Словаччину.

І справді, наш транспорт скоро вибрався в дорогу. Нам було цікаво якнайскоріше побачити

Друга чота на вишколі в Нойгамері влітку 1944 року.
Посередині офіцери підполк. Роман Долинський і пор. В. Поляків

Поїздка до словацького села Сведерік восени 1944 року. Зліва направо – пор. М. Данилко, Д. Левицький, Трохим П. Маланюк і Михайло Андріїв.

Словаччину та словаків, про яких так багато розповідали наші батьки – учасники Першої світової війни, що їм довелось побувати в цій гарній гірській країні. Вони дуже прихильно говорили про словаків.

Приїхали ми до словацького міста Жіліна 7 жовтня 1944 року року. Зараз же транспортний офіцер розпорядив збірку й поінформував про становище в цій країні, де оперували сильні з'єднання партизан. Тоді Москва робила спробу захопити цю країну під свій вплив. Виявилося, що комуністичні гасла та прогаґанда знайшли пригожий ґрунт серед словацького населення, якому хотілось змін. Запах їм комунізм, якого вони не знали, а повірили брехливим гаслам і пропаґанді більшовиків.

Дуже скоро наша сотня виїхала до місця свого постою. В дорозі ми оглядали чудові гірські краєвиди. Мешканці села, до якого ми прибули, поставилися до нас спочатку дуже холодно. Виявилося, що тут раніше більшовицькі пропаґандисти добре «прополікували мозги» населенню, втовкмачуючи йому, який це «добробут і щасливе життя» в СРСР. Лише за деякий час встановились добрі й дружні взаємини між нами і словаками. Партизани на нас не нападали, хоч вони частенько навідувалися до сусіднього села, яке вже було в глибині гір, і куди вела вузька дорога, як ми її називали «глухою дорогою». У тому селі ми перебували від 7 жовтня до половини грудня 1944 року, а потім перемістились у глибину гір, у село, де частенько хазяйнували партизани, які завдавали великі збитків мешканцям і селові. Правда, в селі була поліційна станиця, але вона була безсилою проти партизан, тому з радістю привітала наш прихід. Ми заквартирували в просторому шкільному будинку, який зразу ж забезпечили шанцями та кулеметними гніздами. Партизани не наважувалися на нас нападати, і ми пробули в тому селі до 27 січня 1945 року і вирушили в лютий мороз у похід на Юґославію.

Ігор ГУРГУЛА

«Я ВИКОНАВ ТВОЄ ПРОХАННЯ, ПОБРАТИМЕ»

З Михайлом Бендиною легко, просто і приємно спілкуватися. Пригадую перше враження від нашого знайомства: до кабінету завітав високий і таки ще стрункий чоловік з орлиним носом, з гордовито піднятою головою: «Я Михайло Бендина – голова Львівської станиці Братства колишніх вояків дивізії „Галичина“».

«Ну й ну, – подумалось тоді, – оце був вояк. От, коли б нинішнім хлопцям таку статуру.

Та зовнішність оманлива. Пан Михайло виявився доброзичливою і подекуди м'якою за вдачею людиною. Я жодного разу не допитувався, що саме його – селянського сина, особисто спонукало до такого вибору, коли в квітні 1943 року десятки тисяч українських хлопців добровільно записувалися до дивізії «Галичина». Надто багато «за» і «проти» було тоді і тепер. Не варто чіплятися цієї теми. То таки була спроба повторити варіянт Січового Стрілецтва. Не більше і не менше. Про холуйство, вислужування перед фашистами не було й мови. Існує з цього приводу чимало документів, колишніх дивізійників, що їх ретельно, перед ти як надати їм притулок, перевіряли вчорашні союзники. Там «халява» не проходила. Усіх фашистських помічників тут же видавали кому слід. А дивізійники живуть по закордонах і понині. Але ж чужа уніформа, німецька зброя? Так. То був хитрий розрахунок: отримати своє і на своєму наполягти.

А тепер колишні дивізійники не гають часу. Для них немає нині важливішого «поля бою», ніж відшукати і перепоховати тлінні останки побратимів. Нелегка то справа. Відступ, як і сам бій, ніколи не назвеш ідеально організованими. Хтось поліг на лінії вогню, а когось наздогнали кулі у полі, у виярку, на узліссі. Розповів п. Бендина і таке. Вісімнадцятого липня 1944 року він, молодий стрілець Михайло Бендина, що чудом уцілів у бродівському пеклі, пораненим потрапив до більшовицького полону. Конвоїри перепровадили хлопця до села Ясенів, де вже було зібрано 40 дивізійників. Вояків заперли у стодолі, як згодом з'ясувалося, господаря Йосипа Кізика. Наступного дня, 19 липня, ближче до полудня, привели босого офіцера. Командир звернувся до воїнів: «Хлопці! Мене розстріляють. Я, Дмитро Данилишин, поручник 29 полку, 1912 року народження, колишній учитель з Трускавця. Прошу вас, якщо хтось виживе – передайте вістку родині, що я згинув смертю вояка». Лише встиг він це промовити, як відчинилися двері й до стодоли зайшли майор у супроводі двох автоматників. Поручникові наказали стати на тоці під задніми дверима стодоли. Коли Данилишин зробив це, пролунав наказ: «По ізменніку родіни – огонь». Двома довгими чергами з автоматів упав підкошений воїн, який нічим не зрадив Батьківщини. Його ж судила чужа і жорстока «родіна», громадянином якої він себе не вважав.

Відбув Михайло Бендина свої сибірські «університети», повернувся 1956 року додому і найперше поїхав до Трускавця. Там його чекало гірке розчарування. Не признавалася відшукана родина. «Не знаємо такого – і край». Люди відмовилися з остраху за власне життя. Минали роки, а заповіт командира не давав спокою, бентежив душу, вкорочував сни. «Я все думав про зобов'язання перед розстріляним побратимом». І сталося.

Чотири роки (з 1991 по 1995) тривали марні пошуки останків Дмитра Данилишина. Надто багато часу минуло, село розбудувалось і все ніяк не вдавалося відшукати ні стодоли, ні пам'ятної садиби. Аж нарешті – еврика! У листопаді 1996 року під час Панахиди до Михайла Бендини підійшла жінка і стиха промовила: «Сотник, якого ви розшукуєте, похований на нашому подвір'ї. Моє прізвище – Ганна Кізик». Разом з бойовим побратимом Яремою Бачинським поспішив Михайло Бендина на обійстя Ганни Кізик. Жінка вказала на місце в саду, де похований відважний командир. До гурту долучилася ще одна з Кізиків – Міля, сестра Ганни. Розпочалася розповідь: «Коли вас забрали зі стодоли і погнали на Броди, то червоноармійці викинули тіло розстріляного до ями з водою. Ввечері військові покинули село». Наступної днини господар Йосип Кізик з доньками потайки витягнули з ями тіло. Поховали по-людськи. На могилі невідомого для Кізиків воїна через деякий час виріс кущ калини.

Понад 10 кубічних метрів землі довелося ви-

кинути, аби докопатися до останків поручника. Відтепер Дмитро Данилишин навічно упокоївся на меморіяльному цвинтарі у селі Ляцькому Золочівського району. Михайло Бендина напише: «Я виконав Твоє прохання, побратиме. Твоя остання воля вдоволена. Ти будеш спочивати між своїми стрільцями».

Так народився ще один військовий цвинтар. На одногектарній площі під лісом між селами Червоне (Ляцьке) та Ясенівці вже видніється каплиця, тут же прокладено терасові сходи, височить могила Невідомого вояка, впорядковано цвинтар зі 167 поховань. З розповіді голови крайової управи Галицького братства колишніх вояків 1 УД УНА побратима Левка Войташа зріє щось містичне: лише розпочали копати траншею під каплицю, місце було вибрано навмання, отже – чисто випадково, і натрапили на останки відразу п'ятьох розстріляних вояків Дивізії. Здогадалися, що саме росстріляних вояків Дивізії. Здогадалися, що саме розстріляні, по зв'язаних колючим дротом руках. З червня 1992 року триває нелегка пошукова робота. Колишні дивізійники добровільно оголосили себе справжніми пошуківцями. Вирушають у села, де в липні 1944 р. точилися найважчі для Дивізії бої, вивідують у старожилів, звертаються за допомогою та підтримкою до священиків, учителів, голів сільрад. Збирають дані, звіряють за картою. Так відшукано вже 167. А ще щонайменше п'ять тисяч притоптано землею, нікими не пошановані. На сьогодні встановлено майже тридцять місць, де лежать останки. Треба копати. Кілька вже відомих братських могил порушуватись не будуть. Вони впорядковані, освячені. Решта вичікує у потойбіччі на належну християнську шану. І дивізійники роблять усе, щоб увічнити побратимів. Кошти надає діяспора, відшукуються і місцеві жертводавці. Роботи – непочатий край. Багато чого ще не встановлено, не з'ясовано.

Тому попросили ветерани подати адресу: Україна, 290034, м. Львів, вул. Литвиненка, 9/31: Тел. 74-23-49, 42-54-86. Може, комусь щось відомо про загиблого спекотного липня 1944 року бійця із золотими левиками у петлицях, може, десь на задвірках, у бур'янах тліють його кості. Відгукніться. Напишіть. Зателефонуйте. Спорудили дивізійники пам'ятник і на славному Крутянському полі. Вийшло так: крутяни – під Києвом, дивізійники – під Львовом. І там, і там – український цвіт. І це найперше слід усвідомлювати. Вони боронили свою Батьківщину від зайд.

Добре, що на нашій землі поменшає хаотичних поховань. І спочинуть у християнському обряді полеглі в бою за незалежну Україну вісімнадцятилітні. Добре було б, коли меморіял між Ляцьким та Ясенівом став останнім військовим цвинтарем.

Ярослав КУРДИДИК

НАПИШИ

Напиши, які тут завжди задума і тиша,
Ні слів, ні шептань, ні молитви до Бога –
Журавлями летять хрести, що й нишком
Не проказують більше нічого...

Напиши чимскоріш решткою олівця...
Не маєш, мій друже? – то пиши кров'ю:
Тут лежать ті – ні початку їм, ні кінця –
Безіменні вояки людського безголов'я;

Тут лежать вояки, що любили степи,
Що ганяли дітьми босоніж по городах,
На хрещатій леваді, звідки видко хати
І покруччя лози, і замислені води...

Простягнути б веселкою руку в мету,
Просто в ліс, що росте, як свідок,
Коли вийшла чота на дорогу круту,
Просто в налет – в п'янкий пообідень...

Розкажи, білий дне, не зривайся увиш! –
Як від болю заплакав могутній Славута,
Розкажи, як чота залягла у комиш,
Як у зелень хотіла вона обернутись;

Як підвівсь командир, як сурміли вітри,
І як смерти промчала скривавлена тінь...
Напиши, друже мій: «Тут вони полягли,
Щоби жити навіки. Амінь».

ОКРУЖНА КОНФЕРЕНЦІЯ ОбВУ

У суботу відбулась у м. Челтенгамі в домі місцевого Відділу СУБ Окружна конференція Округи ОбВУ – Захід з участю першого заступника голови ОбВУ пор. Петра Кіщука і членів Управ Відділів тієї Округи. Окружну конференцію відкрив о год. 1.00 пополудні пор. Петро Кіщук (він тимчасово виконує обов'язки голови Округи) і привітав усіх присутніх та запропонував порядок ділових нарад, що був прийнятий одноголосно. З черги було зачитане письмове привітання від голови ОбВУ майора д-ра Святомира М. Фостуна. Однохвилинною мовчанкою вшановано пам'ять членів ОбВУ Округи – Захід, що відійшли у вічність протягом 1996 року.

Після звідомлень з діяльности Відділів Округи в 1996 році пор. Петро Кіщук доповідав про загальну діяльність нашої ветеранської організації та подав напрямні праці на 1997 рік. Після запитань і дискусії відбулась офіційна передача Округи новому її голові підх. Павлові Костюку, якому пор. Петро Кіщук побажав доброго здоров'я та успіхів у його новій праці. Пхор. Павло Костюк подав пропонований плян праці Округи в нинішньому році, закликав Управи Відділів до дружньої співпраці та висловив подяку пор. Петрові Кіщуку за прибуття на конференцію, а також подякував за участь усім присутнім.

Окружну конференцію закрив у надвечірніх годинах пхор. Павло Костюк. Закінчено її проспіванням українського національного гимну.

пхор. Павло Костюк

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ВІДДІЛУ ОбВУ В БРАДФОРДІ

У неділю 2 лютого нинішнього року в Брадфорді в залі місцевого Відділу СУБ відбулися річні Загальні Збори Відділу ОбВУ, що їх відкрив уступаючий голова Відділу пхор. Адріян Матківський, вітаючи всіх присутніх, і попросив однохвилинною мовчанкою вшанувати пам'ять померлих у звітному році членів Відділу. Зборами провадила ділова президія: ппор. Михайло Ревіляк – голова, ст. дес. М. Харук – заступник голови і ст. дес. Т. Олеськів – секретар. До Почесної президії запрошено представника Централі ОбВУ пор. Петра Кіщука та представників місцевих громадських організацій. Усі вони привітали Загальні Збори. За згодою учасників Зборів протоколу з минулорічних Загальних Зборів не було зачитано, а комісія його перевірила і запропонувала Зборам прийняти й затвердити цей протокол, що й було зроблено.

В ході ділових нарад учасники Зборів заслухали звіти уступаючої Управи (голови, секретаря і скарбника), а також звіт Контрольної комісії Відділу, що його подав ппор. Михайло Ревіляк. Після обговорення звітів Збори уділили абсолюторію уступаючій Управі Відділу та переобрали Управу без змін на черговий діловий рік. Головою Відділу був переобраний пхор. Адріян Матківський. Голова Контрольної комісії Відділу – ппор. Михайло Ревіляк, члени – бул. І. Лайщук і ст. бул. М. Олеськів. Далі учасники Зборів заслухали слово представника Централі ОбВУ пор. Петра Кіщука, який теж подав напрямні праці ОбВУ в 1997 році та побажав Управі Відділу успіхів у її праці.

В закінчення ділових нарад Загальних Зборів голова ділової президії ппор. Михайло Ревіляк подякував представникові Централі ОбВУ, діловій президії та всім учасникам за ділову участь у Зборах, що їх закінчено проспіванням українського національного гимну.

Учасник Зборів

ОКРУЖНА КОНФЕРЕНЦІЯ ОБВУ В БЕДФОРДІ

У суботу 8 лютого нинішнього року в Бедфорді в залі місцевого Відділу СУБ на 170 Бовер Стріт відбулась Окружна конференція Округи ОбВУ – Південь, з участю членів Президії Головної Управи Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії, голови Округи та членів Управ Відділів тієї Округи.

Конференцію відкрив і нею провадив голова Округи хор. Василь Гуменюк, який на початку позвітував голові ОбВУ майорові д-ру Святомирові М. Фостуну, а опісля привітав усіх присутніх. Секретарював мґр Василь Варцаба. Після вшанування пам'яти померлих протягом 1996 року членів ОбВУ в Окрузі учасники конференції прийняли запропонований порядок ділових нарад. Представники Відділів звітували про працю їхніх клітин у 1996 році. Звіт про діяльність Округи у звітному році подав її голова хор. Василь Гуменюк. Продовжуючи ділові наради, голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун інформував учасників конференції про працю нашої ветеранської організації протягом 1996 року та подав напрямні її праці в 1997 році. Про фінансові справи доповідав сотник Маріян Д. Гайва, фінансовий референт Головної Управи ОбВУ. Після цього були запитання і дискусія. З черги сотник Маріян Д. Гайва доповідав про ситуацію в Україні та відповів на запитання. Плян праці Округи в нинішньому році подав хор. Василь Гуменюк, і цей плян був прийнятий без змін.

Підсумки нарад цієї Окружної конференції, яка пройшла успішно і ділово, підбив у надвечірніх годинах голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун, закликаючи всіх до дальшої активної праці, та побажав усім представникам Відділів багато успіхів у діяльності їхніх клітин. Окружну конференцію закінчено проспіванням українського національного гимну, а після того пані – члени місцевого Гуртка ОУЖ пригостили всіх смачною вечерею.

пхор. Василь Крамар

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ВІДДІЛУ ОбВУ В БЕДФОРДІ

У суботу 1 березня нинішнього року в Бедфорді відбулися Загальні Збори місцевого Відділу Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії. Збори відкрив о год. 4.30 пополудні уступаючий голова Відділу хор. Василь Гуменюк. Він привітав усіх присутніх, повідомляючи водночас, що в залі є потрібний кворум, а тому Збори можуть відбутися. Хор. Василь Гуменюк зачитав дозвіл Головної Управи на відбуття Зборів. Ділову президію Зборів обрано у такому складі: голова – пхор. Василь Крамар, секретар – побр. Ярослав Ткачук. Збори привітали хор. Василь Гуменюк (він же голова Округи ОбВУ – Південь), пхор. Василь Крамар, голова Відділу СУБ у Бедфорді.

Протокол з попередніх Загальних Зборів Відділу зачитав секретар Відділу дес. М. Слободян, і Збори прийняли та затвердили цей протокол. Добре опрацьований і вичерпний звіт з діяльности Відділу протягом минулого звітного року подав голова Відділу хор. Василь Гуменюк, відзначивши успіхи у праці Відділу, а водночас і труднощі та висловив подяку голові Відділу СУБ пхор. В. Крамареві за дружню співпрацю і підтримку Відділу ОбВУ в його діяльності. Він також висловив подяку членам Управи Відділу та всім членам Відділу за дружню співпрацю в звітному часі.

Голова Контрольної комісії Відділу пхор. Василь Крамар подав звіт цієї Комісії, стверджуючи, що все касове книговедення Відділу було дбайливо проваджено, і запропонував уділити абсолюторію уступаючій Управі Відділу, що й було зроблено.

Загальні Збори Відділу переобрали Управу Відділу в такому складі: голова – хор. Василь Гуменюк, члени – побратими М. Слободян, О. Романишин, Я. Ткачук, І. Ковальчук, В. Петришин. Контрольна комісія: голова – пхор. Василь Крамар, члени – В. Матвіїв, І. Турилик, заступник – побр. П. Кулик.

Після обрання керівних органів Відділу учас-

Управа і Контрольна комісія Відділу ОбВУ в Бедфорді. Третій зліва направо – хор. Василь Гуменюк, довголітній голова Відділу і член Головної Управи ОбВУ.

ники Зборів заслухали проєкт пляну праці Відділу в 1997 році, що його подав хор. Василь Гуменюк, обговорили його та прийняли.

Закриваючи Загальні Збори, пхор. Василь Крамар подякував усім учасникам за ділову участь у Зборах, а переобраній Управі побажав добрих успіхів у її дальшій праці цього року. Загальні Збори закінчено проспіванням українського національного гимну.

Учасник Зборів

ПАНАХИДА В ПАМ'ЯТЬ ГОЛОВНОМУ КОМАНДИРОВІ УПА

У неділю 2 березня нинішнього року в Ковентрі в місцевій українській католицькій церкві св. Володимира була відправлена Панахида в пам'ять Головному Командирові УПА ген.-хор. Романові Шухевичу – Тарасові Чупринці в 47-річчя його геройської смерти. Панахиду відслужив о. Михайло Бедрій з України, який духовно обслуговує українську католицьку парафію в Ковентрі.

В часі Панахиди стояла жалобна стійка членів місцевого Відділу ОбВУ в одностроях і з прапором під командою голови Відділу бул. Семена Меуша. Шанувальну проповідь у пам'ять Головному Командирові сказав о. М. Бедрій.

5 березня члени Відділу ОбВУ з Ковентрі та громадяни (18 осіб) були учасниками соборної Панахиди в Тарасівці. Разом з ними прибув і автор цих рядків, служив з отцями соборну Панахиду і сказав проповідь у пошану і пам'ять Великому Синові України.

о. Михайло Бедрій

ОКРУЖНА КОНФЕРЕНЦІЯ ОбВУ

У суботу 8 березня нинішнього року в Лестері в залі місцевого Відділу СУБ пройшла Окружна конференція Округи ОбВУ – Середня Англія з участю голови Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії майора д-ра Святомира М. Фостуна, голови Округи пор. Петра Кіщука, членів Головної Управи ОбВУ – голови Суду Чести хор. Петра Дюка, хор. Володимира Нагайла і хор. Теодора Данковича, голів і членів Відділів тієї Округи та почесного гостя – секретаря Крайової Управи Галицького Братства колишніх вояків 1 УД УНА в Україні побратима Михайла Бендини.

Окружна конференція почалась о год. 1.30 пополудні звітом пор. Петра Кіщука голові ОбВУ. Після відкриття конференції і покликання ділової та почесної президії учасники вшанували однохвилинною мовчанкою пам'ять померлих в 1996 році і в перших двох місяцях цього року членів Округи. Привітали учасників конференції голова ОбВУ і побр. Михайло Бендина. З черги голови Відділів подали короткі звідомлення про діяльність своїх Відділів у минулому році та їхній фінансовий стан. Секретарював у часі конференції хор. Володимир Нагайло. Про діяльність Округи звітував її голова пор. Петро Кіщук.

Продовжуючи ділові наради, голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун доповів про діяльність нашої ветеранської організації протягом минулого року і в перших двох місяцях 1997 року, а також подав напрямні праці ОбВУ в нинішньому році. Про організаційні та фінансові справи і питання доповідав пор. Петро Кіщук. Опісля була проведена дискусія і обговорення зреферованих питань і справ.

Ділова президія Окружної конференції ОбВУ.

Шановний гість зі Львова побратим Михайло Бендина виступив з доповідним словом про діяльність Галицького Братства колишніх вояків 1 УД УНА, що викликало живе зацікавлення учасни-

ків, які ставили йому запитання. Після його доповіді голова конференції пор. Петро Кіщук розпорядив перерву на спільний обід, що його приготували пані – члени місцевого Гуртка ОУЖ. У пообідній частині ділових нарад конференції учасники попрощали побратима М. Бендину, який від'їхав до Ковентрі, де виступав із доповіддю увечері того дня та заслухали доповідь голови ОбВУ майора д-ра Святомира М. Фостуна про політичне становище у світі. Плян праці Округи на 1997 рік подав голова Округи пор. Петро Кіщук, і цей плян був прийнятий без змін.

Підсумки ділових нарад конференції підбив у вечірніх годинах голова Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії майор д-р Святомир М. Фостун. Він висловив подяку господареві конференції пор. П. Кіщуку, членам почесної і ділової президії, всім учасникам і паням за приготування обіду та побажав усім доброго здоров'я, сил і витривалости в дальшій праці. Окружну конференцію закінчено проспіванням українського національного гимну. Була також зроблена спільна знімка.

М. В. – учасник конференції

У ПАМ'ЯТЬ ГОЛОВНОМУ КОМАНДИРОВІ УПА

Старанням Головної Управи Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії в середу 5 березня ц. р. в Тарасівці було відправлено соборну Панахиду в пам'ять Головного Командира УПА генерал-хорунжого Романа Шухевича – Тараса Чупринки, який поляг геройською смертю 5 березня 1950 року.

До Тарасівки цього дня численно прибуло членство ОбВУ і громадянство з українських громад Середньої Англії і з дальших місцевостей, щоб вшанувати пам'ять Великого Сина України. Всі збиралися біля пам'ятника полеглим за волю України, який з цієї нагоди був відповідно прибраний. По обох його боках на щоглах розгортались два великі прапори: національний і революційний. Про це подбав член ГУ хор. Михайло Татарчук. Біля пам'ятника організовано стали двома рядами прапороносні почти Відділів ОбВУ та прапороносці з прапорами: національним – ст. дес. М. Гаврилко, ОУН – ст. бул. Я. Венґер, ГУ ОбВУ – ст. дес. П. Смейко, ОУЖ – п-ні М. Карапата і п-ні В. Андрусишин, СУМ – друг С. Матешко і Пласт – пл. сен. Р. Михайлюк. Майдан навколо пам'ятника заповнило членство ОбВУ і громадянство. Попереду стали члени ГУ ОбВУ на чолі з головою ОбВУ майором д-ром Святомиром М. Фостуном. Поруч стали представники політичних середовищ, громадських установ і організацій, товариств і молодечих організацій, між ними й представник Посольства України у Великій Британії, заступник військового аташе підполк. Олег Капштик і побр. Михайло Бендина зі Львова, секретар Крайової Управи Галицького Братства колишніх вояків 1 УД УНА в Україні.

О годині 1.00 о. прот. Григорій Гусак, о. Йосафат Лещишин, о. Михайло Бедрій та о. Микола Корчаґін увійшли центральним проходом до пам'ятника, біля якого відслужили соборну Панахиду при співі дяків з різних парафій під проводом побр. Павла Сеника з Ноттінґгаму. По закінченні Панахиди о. М. Бедрій, який нещодавно прибув з України, виголосив високопатріотичне проповідне слово, яке закінчив поетичними рядками:

«Ідім до тих могил,
Що сплять у них борці,
Що полягли колись
Із крісом у руці...

Ідімо ми до них
З молитвою в устах,
І покладім вінки
на березових їх хрестах».

Змістовне шанувальне слово у пам'ять Головному Командирові УПА сказав голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун, характеризуючи Романа Шухевича як великого й незламного українського патріота, взірцевого організатора, незрівнянного знавця підпільної боротьби, досвідченого Головного Командира УПА і керівника усією збройною боротьбою за українську державність.

З коротким словом виступив побр. Михайло

В підготовці до соборної Панахиди.

Учасники соборної Панахиди в сумівській оселі Тарасівці, Велика Британія, 5 березня нинішнього року в пам'ять Головному Командирові УПА. Зліва направо – Голова Об'єднання бувших Вояків Українців у Вел. Британії майор д-р Святомир М. Фостун, побр. Михайло Бендина, секретар Галицького Братства кол. вояків 1 УД УНА в Україні, хор. Маркіян Шептицький, хор. Василь Гуменюк – члени Головної Управи ОбВУ. За ними (посередині) підполковник Олег Капштик, заст. військового аташе Посольства України у Вел. Британії, члени ОбВУ і прапороносні почти.

Бендина зі Львова, який від імені Крайової Управи Галицького Братства колишніх вояків 1 УД УНА в Україні привітав усіх та віддав поклін Головному Командирові УПА. Останнім промовцем був заступник військового аташе Посольства України у Великій Британії підполк. Олег Капштик. Він привітав організаторів цієї шанувальної урочистості й усіх писутніх і сказав, що разом з усіма віддає поклін пам'яті Головного Командира УПА. По закінченні шанувальних промов під тихий слів «Вічна пам'ять» до пам'ятника полеглим за волю України поклали вінки: від ОбВУ – побр. Михайло Бендина, від Посольства України у Великій Британії – пполк. Олег Капштик в супроводі хор. інж. М. Щупляка і пор. В. Янківського, від ОУН – пор. М. Гринюк у супроводі хор. М. Татарчука і радника А. Тисячного.

Після покладення вінків пор. Петро Кіщук, головний організатор цього поминального відзначення, від імені Головної Управи ОбВУ висловив сердечну подяку всеч. духовним отцям за відслуження Панахиди, доповідачам, зокрема гостям підполк. О. Капштику і побр. М. Бендині, представникам установ, організацій і товариств, членству нашої ветеранської організації та громадянству, яке численно прибуло до Тарасівки.

Поминальну урочистість закінчено проспіванням «Видиш, брате мій» і українського державного гимну «Ще не вмерла Україна».

По закінченні відзначення всі перейшли до залі «Хортиця», де після короткої перерви голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун під гучні оплески присутніх привітав шановних гостей – підполк. Олега Капштика і побратима Михайла Бендину і попросив їх до президії. З доповіддю виступив підполк. Олег Капштик. Свою цікаву доповідь він присвятив найновішим важливим подіям, які матимуть вплив на взаємовідносини України з Европейським Союзом, зокрема з НАТО. Україна від часу проголошення незалежности була позабльоковою, невтральною державою. Ситуація на міжнародній арені міняється. Престиж України, великої держави на Сході Европи, зростає, і Україна привертає до себе щораз більшу увагу держав ЕС і НАТО. Нещодавні візити в Україну таких високопоставлених у структурах европейської безпеки особистостей, як Майкел Портілло (міністер оборони Великої Британії) та Хав'єр Соляна (генеральний секретар НАТО), свідчать про те, що НАТО серйозно розглядає питання допомоги у модернізації Збройних Сил України та знайдення способу співпраці НАТО з Україною в утвердженні стабільности в південносхідній Европі. НАТО заявляє, що з поширенням кордонів ЕС на схід (через вступ до ЕС, можливо, ще до кінця цього століття, Чехії, Польщі та Угорщини) НАТО спеціяльним договором ґарантуватиме безпеку західних кордонів України. Присутні з великою увагою вислухали доповідь.

Після цієї доповіді голова ОбВУ попросив до слова гостя зі Львова, побратима Михайла Бендину. Шановний гість передав присутнім привіт від Крайової Управи Галицького Братства колишніх вояків 1 УД УНА та від імені Братства сердечно подякував ОбВУ за його всесторонню моральну і матеріяльну допомогу для Братства. Відтак шановний побратим розповів про діяльність Братства від початків його заснування. Вони були нелегкі, відчувалася неприхильність і часто навіть вороже ставлення до Братства урядових чиновників. Однак наполегливою працею ці труднощі було подолано та досягнено намічену мети. Братство тісно співпрацює з ветеранами УПА. Сьогодні праця Братства зосереджена на спорудженні цвинтаря-меморіялу воїнам 1 УД УНА в селі Червоне, Золочівщина. У липні ц. р. має відбутися врочисте відкриття і посвячення цього меморіялу, і Крайова Управа Братства докладає всіх зусиль, щоб усе було зроблено на час урочистостей. Присутні мали нагоду оглянути плян імпозантної каплиці, яка будується на цвинтарі. Було немало запитань, на які шановний побратим дав вичерпні відповіді. При цій нагоді хор. В. Нагайло подав детальні інформації про групову поїздку в Україну в липні ц. р. Поїздка, що її організує Головна Управа ОбВУ, пов'язана з кількома подіями в Україні, головною з яких є участь у відкритті та посвяченні цвинтаря-меморіялу у пам'ять воїнам 1 УД УНА.

Наприкінці голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун сердечно порякував побр. Михайлові Бендині, підполк. Олегові Капштику та всім, хто прибув до Тарасівки, щоб вшанувати пам'ять Головного Командира УПА.

Проспіванням державного гимну «Ще це вмерла Україна» закінчено сходини в залі «Хортиця».

Павло Ґошко

ДОПОВІДЬ У ЛОНДОНСЬКОМУ ВІДДІЛІ ОбВУ

У вівторок 25 березня нинішнього року в лондонському Відділі ОбВУ відбулася доповідь гостя з України побр. Михайла Бендини, секретаря Галицького Братства колишніх Вояків 1 УД УНА. Доповідь зібрала численно українців з Лондону та з околиці. Відкрив зустріч з шановним гостем побр. Михайло Климчук, він привітав гостя і попросив його до слова. Шановний доповідач розповів коротко, але при тому дуже цікаво, майже хронологічно, про полон бід Бродами, куди він потрапив тяжко пораненим, про свої важкі поневіряння в радянських таборах...

Він був несправді одним з перших і головних організаторів Галицького Братства дивізійників, і широко розповів про діяльність цього Братства, яке нараховує понад 600 членів. Головне завдання Братства сьогодні – це докінчення спорудження каплиці на цвинтарі, де перепохоронені полеглі дивізійники, та розбудова цього пам'ятного воєнного цвинтаря. Братство висипало могилу і встановило пам'ятник на місці Крутянського бою, і тепер там у січні служаться Панахиди при участі тисяч людей з різних областей України. Управа Братства також опікується своїми немічними членами і бере активну участь у громадському житті України.

Після доповіді гість відповів на запитання, а на закінчення зустрічі голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун подякував йому за те, що він відвідав понад 20 Відділів ОбВУ з доповіддю, передав вітання Крайовій Управі Галицького Братства і побажав гостеві доброго здоров'я, сил і наснаги до дальшої праці. Зустріч закрив побр. Михайло Климчук, висловивши подяку всім присутнім за їхню участь, а опісля була проведена збірка добровільних пожертв на кошти спорудження воєнного цвинтаря.

Учасник зустрічі

ОКРУЖНА КОНФЕРЕНЦІЯ В ЕДІНБУРЗІ

В суботу 15 березня 1997 року в Едінбурзі в субівському домі відбулася Окружна конференція ОбВУ Округи – Шотляндія. Окружну конференцію відкрив вступним словом голова Округи ОбВУ підх. Олекса Дем'янчук, привітавши о. Любомира Підлуського, організаційного референта Головної Управи ОбВУ пор. Петра Кіщука і представників Відділів Округи ОбВУ. Отець Л. Підлуський відмовив Отченаш і привітав учасників Окружної конференції. Підх. О. Дем'янчук відчитав порядок нарад Конференції та лист-привітання від голови ОбВУ майор д-р. Святомира М. Фостуна. Під час конференції вшановано однохвилинною мовчанкою померлих членів ОбВУ нашої Округи.

Опісля відбулося звітування. Звіт з діяльности Відділу ОбВУ в Карлайлі відчитав побр. В. Панкевич; звіт Відділу ОбВУ в Аннан відчитав побр. М. Кормило і звіт з діяльности Відділу ОбВУ в Едінбурзі подав побр. Е. Стешин. Голова Округи ОбВУ підх. О. Дем'янчук подав короткий звіт з діяльности Округи, і після того відбулася дискусія над звітами.

Відтак промовляв пор. П. Кіщук. Він схвалив діяльність Відділів ОбВУ Округи – Шотляндія і широко зреферував діяльність у Великій Британії з 1996 року, а також накреслив напрямні діяльности ОбВУ в 1997 році. Це групова поїздка ОбВУ в Україну для посвячення таблиці на ратуші у Львові; відзначення 50-ліття нашого прибуття до Великої Британії; концерти хору «Бурлака» з Канади, а також згадав про інші справи, пов'язані з діяльністю ОбВУ. Після того пор. П. Кіщук нагородив грамотами ОбВУ за співпрацю з ОбВУ пані Христину Дем'янчук, Джанет Довгань з Едінбурґу і Морик Данчак з Аннан.

Підчас Окружної конференції члени ОбВУ взяли участь у дискусії, подаючи свої зауваги і напрямні для праці нашої ветеранської організації. Отець Л. Підлуський сказав, що хоч ми і в старшому віці, але ми активні, та побажав успіхів у нашій праці на громадському і церковному відтинках, а також згадав про наших людей в Україні, котрі після довгого переслідування комуністами тепер повертаються до нашої Церкви.

Пор. П. Кіщук підбив підсумки Окружної конференції і побажав присутнім успішно працювати в наших відділах ОбВУ. Наприкінці підх. О. Дем'янчук подякував о. Л. Підлуському, пор. П. Кіщуку та всім представникам Відділів за участь в Окружній конференції. Конференцію закінчено відспіванням національного гимну. Опісля пані з місцевого Гуртка ОУЖ пригостили всіх учасників Окружної конференції обідом.

Е. Стешин

ВІДДІЛ ОБВУ В СТОКПОРТІ

На день Загальних Зборів, що відбулись 13 квітня 1997 року, наш Відділ налічував 17 членів. Незважаючи на нечисленність, Управа Відділу проводила свою працю безперебійно, згідно напрямних Головної Управи та власного пляну праці. Управа Відділу відбула три засідання та одне інформативне засідання. Наш Відділ узяв участь у соборній Панахиді в Тарасівці 5 березня в пам'ять Головному Командирові УПА генерал-хорунжому Романові Шухевичу – Тарасові Чупринці. Члени нашого Відділу їздили до Тарасівки разом з представниками нашого місцевого Осередку Спілки Української Молоді.

Річні Загальні Збори нашого Відділу відбулися ділово. Президія Зборів працювала у складі: побр. Михайло Коропіш – голова, посестра Віра Роман – заступник голови Зборів, секретарював хор. Микола Яцків, який водночас і був представником Головної Управи нашої ветеранської організації. Він привітав Збори від імені Головної Управи, а також передав вітання від пор. Богдана Головатого – голови Округи ОбВУ – Лянкашір.

Протягом звітного року Управа Відділу працювала у складі: побр. М. Ґайда – голова, побр. М. Гооянський – секретар, побр. І. Поляниця – скарбник, хор. Микола Яцків – культурно-освітній референт, побр. В. Терещук – референт суспільної опіки, побр. В. Цимбалістий – член Управи Відділу. Учасники Загальних Зборів заслухали звідомлення з діяльности Відділу в звітному часі та касовий звіт. Загально Управа Відділу працювала задовільно, а також дружньо співпрацювала з місцевими громадськими організаціями. На день Загальних Зборів побр. В. Терещук опрацював листу померлих членів Відділу в минулих роках – 63 особи. Ця листа була зачитана. Але в обговоренні виявилося, що ще не всі померлі члени були подані на листі, а тому й була пропозиція до новообраної управи Відділу доповнити її. Президія Зборів відзначила грамотою ОбВУ і спеціяльно графічно оформленою подякою Відділу побратима Івана Поляницю, який 23 роки працював скарбником Відділу і дбайливо та прикладно виконував свої обов'язки. Грамоту і по-

Члени Відділу ОбВУ в Стокпорті – учасники Загальних Зборів.

дяку вручив побр. Поляниці хор. Микола Яцків, член Головної Управи ОБВУ.

Загальні Збори Відділу обрали Управу Відділу на черговий діловий рік у складі: побр. Михайло Ґайда – голова, побр. Микола Горянський – секретар, побр. Петро Мадич – скарбник, хор. Микола Яцків – культурно-освітній референт, побр. Володимир Цимбалістий – референт суспільної опіки. Побр. Іван Поляниця подякував за нагороду і пожертвував £20.00 на прес-фонд «Сурмача», £10.00 на діяльність ОбВУ і £10.00 на прес-фонд «Української Думки». Учасники Зборів тепло подякували побр. Іванові Поляниці за його довголітню працю і побажали йому з нагоди відходу на заслужений відпочинок доброго здоров'я та всіх Божих ласк. Загальні Збори закінчено проспіванням українського національного гимну. Після закінчення Загальних Зборів зроблено спільну знімку для чергового Альманаху ОбВУ.

хор. Микола Яцків

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ВІДДІЛУ ОбВУ В РЕДІНҐУ

У неділю 20 квітня нинішнього року в м. Редінґу пройшли річні Загальні Збори місцевого Відділу Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії. Збори відкрив уступаючий голова Відділу ст. дес. М. Гладківський і привітав усіх присутніх, а між ними і представника Централі ОбВУ та голову Округи хор. Михайла Ткачука, який прибув з Лондону разом з побр. Г. Ксьондзиком – скарбником Відділу. Голова також привітав представників місцевих українських громадських організацій, членів Відділу та гостей. Зборами провадила ділова президія: Голова – ст. дес. Т. Гибала, секретарював ст. дес. Я. Панас.

Після обрання ділової президії вшановано пам'ять померлих у звітному часі членів Відділу. Збори привітали голова Округи хор. Михайло Ткачук, п. О. Цимбалюк – Відділ СУБ, п-ні Ю. Навроцька – Гурток ОУЖ, ст. дес. Я. Панас – Відділ УКПО, ст. дес. Т. Гибала – місцевий Український товариський клюб. Був зачитаний привіт від Головної Управи ОбВУ.

Про діяльність Відділу в 1996 році звітували голова і скарбник, а також голова Контрольної комісії. Годиться відмітити виступ у дискусії ст. дес. Михайла Веркальця, який завжди дбає про фінансові засоби на діяльність Відділу. Він відзначив прикладну жертвенність побр. Кручка. Збори висловили йому особливу подяку і признання. В ході ділових нарад була переобрана Управа Відділу і Контрольна комісія, до якої обрано нового члена – побр. В. Слободяна. Після обрання Управи Відділу та Контрольної комісії хор. Михайло Ткачук доповідав про загальну діяльність нашої ветеранської організації, подав напрямні праці Округи в 1997 році, які й зобов'язують Відділ у Редінґу, та відмітив з признанням задовільну діяльність цього Відділу та його дружню співпрацю в системі округи ОбВУ – Південь.

У закінчення ділово проведених річних Загальних Зборів Відділу голова Зборів ст. дес. Т. Гибала подякував усім за участь у Зборах, що їх закінчено проспіванням українського національного гимну. Після того ст. дес. М. Веркалець та п-ні – члени Гуртка ОУЖ пригостили всіх перекускою.

Хор. Михайло Ткачук

ОКРУЖНА КОНФЕРЕНЦІЯ ОбВУ

У суботу 3 травня нинішнього року в приміщенні брадфордського Відділу СУБ о год. 1.00 дня розпочалась Окружна конференція Округи ОбВУ – Йоркшір з учасню членів Президії Головної Управи Об'єднання бувших Вояків Українців, капеляна о. протопресвітера Михайла Хуторного, голови Округи та членів Управ Відділів Округи.

Конференцію відкрив та нею провадив голова Округи підхорунжий І. Федечко. Він позвітував голові Головної Управи ОбВУ майору д-рові Святомиру М. Фостунові, відтак запросив до Президії о. протопросвітера Михайла Хуторного, капеляна ОбВУ, та старшого десятника Михайла Олеськіва – голову місцевого відділу УКПО, а опісля привітав усіх присутніх. Секретарював підпор. М. Ревіляк. Після вшанування пам'яти померлих протягом 1996 року в Окрузі членів ОбВУ

учасники конференції прийняли запропонований порядок ділових нарад, поданий головою Округи. Далі представники Відділів звітували про працю їхніх клітин за 1996 діловий рік, а звіт про діяльність Округи у звітному році подав її голова підхорунжий І. Федечко. На конференції звітували про діяльність Відділів ОбВУ: Брадфорд – побр. М. Попович, Годдерсфілд – побр. Фрищин, Галіфакс – побр. В. Лопушняк, Кіхлей – побр. П. Щур, Тодморден – побр. Т. Паращак, Лідс – побр. Марко. Після звідомлення про діяльність своїх Відділів та про їхній фінансовий стан відбулася дискусія.

Учасники Окружної конференції ОбВУ в Брадфорді.

Продовжуючи ділові наради, голова округи попросив голову ОбВУ майора д-ра Святомира М. Фостуна до слова. Шановний голова ОбВУ говорив про загальну діяльність ОбВУ, інформуючи учасників конференції про працю нашої ветеранської організації протягом 1996 року, а також подав напрямні її праці в 1997 році. Голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун виголосив доповідь на тему «Україна – політичне і внутрішнє становище», в якій на основі документальних матеріялів ґрунтовно проаналізував сьогоднішню ситуацію в Україні.

На закінчення конференції голова Округи ОбВУ підхорунжий І. Федечко, сердечно подякував голові ОбВУ майору докторові Святомирові М. Фостунові за прибуття на конференцію, за його цікаву доповідь і сказав, що без участі голови ОбВУ конференція не була б такою успішною. Він також подякував пор. Петрові Кіщукові за його прибуття на конференцію. Подякував всеч. о. протопресвітерові М. Хуторному, головам і членам Управ Відділів Округи Йоркшір за участь у конференції, а також паням Ірені Федечко та Михайліні Ревіляк за приготування перекуски господарям конференції на чолі з побратимом А. Матківським та за дбайливе приготування конференції, що її закінчено співанням національного гимну. Була зроблена спільна знімка.

ппор. М. Ревіляк

ПОБРАТИМСЬКА ЮВІЛЕЙНА ЗУСТРІЧ ОбВУ

У суботу 24 травня цього року в Лестері в домі місцевого Відділу СУБ було проведено побратимську ювілейну зустріч ОбВУ з нагоди 50-річчя прибуття українців-вояків 1 УД УНА з Італії до Англії.

Ювілейну зустріч попередила Служба Божа у місцевій українській католицькій церкві, що її відслужив Преосвященний Владика Михаїл Кучмяк, ЧНІ (він же і капелян Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії), у сослуженні о. Михайла Бедрія та о. М. Онацька, і сказав проповідне слово.

Ювілейну зустріч у залі місцевого Відділу СУБ відкрив о год. 5.30 пополудні її господар, організаційний референт Головної Управи ОбВУ пор. Петро Кіщук. Він привітав Преосв. Владику, голову ОбВУ майора д-ра Святомира М. Фостуна та всіх учасників і передав керування зустріччю хор. Володимирові Нагайлові, культурно-освітньому референтові Головної Управи ОбВУ. Після вшанування пам'яти померлих дивізійників ведучий зустріччю представив присутнім гостей, які прибули на цю зустріч. Це – Преосв. Владика Михаїл Кучмяк, ЧНІ, обидва названі отці, військовий аташе Посольства України, полковник Микола Нетяга, голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун, голова Контрольної комісії пор. Михайло Гринюк з дружиною, члени Головної Управи ОбВУ – пор. Володимир Лесюк, хор. Василь Гуменюк, хор. Михайло Татарчук, хор. Теодор Данкович, голова Суду Чести хор. Петро Дюк, хор. Михайло Ткачук, члени Контрольної комісії і Суду Чести – пхор. Павло Ґошко і пхор. Василь Ґудзь, голови Відділів і члени Управ Відділів з різних місцевостей Англії, голова англійської ветеранської організації учасників нормандського десанту п. Р. Робінсон та гості з України. Приємно відмітити, що на цю побратимську зустріч численно прибули з Відділів члени ОбВУ з дружинами та громадяни.

Після зачитання привітального листа всч. о. протопресвітера Михайла Хуторного, голови Єпархіяльного Управління УАПЦ у Великій Британії і капеляна ОбВУ, учасників зустрічі тепло привітав полковник Микола Нетяга від імені посла і всього Посольства України у Великій Британії. Він наголосив вагому ролю дивізійників у розбудові українського організованого життя у Великій Британії.

Святкове слово сказав голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун. Він розповів про шлях дивізійників від їхнього виходу з табору в Ріміні на волю у Великій Британії, нелегкі початки цивільного життя в чужій, маловідомій їм країні, в якій вони поклали тривкі основи українського організованого життя. Їхня невтомна праця дала у висліді одну з найкраще зорганізованих українських громад у західній діяспорі. Голова ОбВУ наголосив, що українське вояцтво завжди залишалося вірним вояцькій присязі, завжди непохитно стояло на вояцькій стійці й далі продовжує свою працю в користь української спільноти у Великій Британії, для добра українського народу й Української держави і не забуває, що добро української нації – це найвищий закон.

Святкове слово говорить майор д-р Святомир М. Фостун

На святковому обіді голова ОбВУ підняв тост за український народ в Україні й у діяспорах, ієрархію і духовенство українських Церков, капелянів ОбВУ – Преосв. Владику Михаїла Кучмяка ЧНІ, всч. о. протопресвітера Михайла Хуторного, Президента України, уряд, парлямент, Збройні Сили України, українських патріотів, які працюють для закріплення Української держави, дивізійників в Україні, Англії та в різних країнах світу, українську спільноту у Великій Британії, Посольство України у Великій Британії, Об'єднання бувших Вояків Українців, гостинну лестерську громаду, господаря зустрічі пор. Петра Кіщука, а всі присутні проспівали грімке многоліття.

Смачний обід приготували й подавали до столів пані, за що їм висловив подяку Голова ОбВУ.

Після святкового обіду була проведена церемонія нагородження орденами та грамотами. Голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун у супроводі Генерального секретаря ОбВУ хор. Маркіяна Шептицького, пор. Володимира Лесюка і хор. Василя Гуменюка нагородив Преосв. Владику Михаїла Кучмяка, ЧНІ, золотим хрестом з мечами – найвищим орденом ОбВУ; побратима Григорія Ксьондзика – пам'ятним хрестом ОбВУ; ст. десятника Федора Цінявського, дес. Стефана Юзьв'яка, ст. дес. Михайла Королевича, вістуна Миколу Зрая, побр. Йосифа Потічного – хрестами заслуги II кляси. Срібною медалею II кляси була нагороджена мґр Христина Кіллям-Кіщук, дириґент хору Гуртка ОУЖ «Барвінок» у Лестері за дружню співпрацю з ОбВУ. Почесні Грамоти за співпрацю з ОбВУ одержали п-ні Єлисавета Федак, п-ні Флоренц Юзьв'як (Діннінґтон), Віра Ткачук, Марія Кісак, Марія Коваль, Софія Костів, Анна Чубата (Лестер). Почесні Грамоти одержали також ст. булавний Стефан Бурляк (Діннінґтон), ст. дес. Михайло Батіг (Діннінґтон) дес. Іван Озьмінський (Раґбі) і п. Михайло Кравців (Донкастер).

В другій частині Ювілейної побратимської зустрічі була танцювальна забава. Грала оркестра «Новина» з Манчестеру. Всі весело забавлялися, а пані та господар зустрічі пор. Петро Кіщук пригощали всіх багатим буфетом.

Так гарно і по-дружньому було відзначено 50-річчя прибуття до Великої Британії дивізійників, яке пройшло під кличем: 1947 – Новий життєвий етап – 1997.

Хор. Маркіян Шептицький

СВЯТО ГЕРОЇВ У БОЛТОНСЬКІЙ ГРОМАДІ

Заходами українських громадських організацій Болтону в неділю 25 травня нинішнього року відзначено Свято Героїв. Того дня всч. о. Андрій Хома відслужив Службу Божу та сказав глибоко патріотичну проповідь, присвячену героям і борцям за волю України. Після Служби Божої він відслужив Парахиду за всіх полеглих, що життя своє поклали на жертовнику України.

О год. 5.00 пополудні в залі місцевого Відділу СУБ відбулась святкова академія. Сцена була гарно прикрашена портретами сл. пам. Головного Отамана Симона Петлюри, полк. Євгена Коновальця, ген.-хор. Романа Шухевича – Тараса Чупринки і Степана Бандери, національним прапором і прапорами братніх організацій, а також написом: «Вічна слава героям Української Національної Революції!»

Свято розпочав репрезентативний хор Союзу Українців у Великій Британії «Гомін» під дириґуванням сотника маестра Ярослава Бабуняка воскресною піснею «Христос Воскрес!». Після того голова Відділу СУБ у Болтоні пор. Богдан Головатий відкрив свято, вітаючи голову ОбВУ майора д-ра Святомира М. Фостуна, дириґента хору «Гомін» і хористів, всч. о. А. Хому та всіх гостей і присутніх. З черги хор «Гомін» проспівав «Зажурилась Україна», «Ми, українські партизани» і «Плече в плече». Деклямацію «Героям України» сказав учень Школи українознавства Маркіян Щур.

Святкове доповідне слово сказав гість – майор д-р С. М. Фостун. Він наголосив, що Свято Героїв – це вшанування пам'яти лицарів, воїнів, борців, державних мужів, духовників і всіх відданих патріотів, що поклали своє життя за волю України в усіх її історичних часах. Доповідач зосередився на відзначенні цього року 80-річчя Української Національної Революції (1917-1997 рр.), провів загальну аналізу історичних подій того часу. «У Свято Героїв, – мовив доповідач, – ми відчуваємо оту духовну нерозривну єдність між померлими, живими і майбутніми поколіннями. Ті, що в могилах, ті, що живуть, і ті, що ще народяться, – усі вони – це одна органічна духовна національна спільнота, в якій покоління передають одне одному естафету духа, що має сторожувати безперервність української духовности, героїзму, відданости і посвяти».

Після доповіді хор «Гомін» проспівав «Розпрягайте, хлопці, коні», «Там, на Маківці» (заспівував п. Василь Сверлюк), марш УПА «Вперед». Пісні заповідав радний СУБ і член хору п. Мирон Щербатюк.

Продовжив програму декляматор Петро Грицай,

який гарно прочитав поему Богдана Бори «Безсмертний лицар», а п. Григорій Болюбаш продеклямував «Петлюра в піснях народу» на слова членів Слобідської капелі бандуристів Павла Глущенка та Івана Кучугура. Під кінець програми хор «Гомін» знову проспівав «Наш рідний край», «Грай, бандуро, грай» і «Вставай, народе», вставай». Солісти – Василь Сверлюк та Іван Людкевич.

Перед закінченням програми голова відділу СУБ пор. Богдан Головатий сердечно подякував голові ОбВУ за його прибуття і святкове доповідне слово, подякував сердечно «Гомонові», його дириґентові, акомпаніяторові, декляматорам і всім присутнім. Релігійною піснею «Боже Великий, Єдиний» закінчено програму Свята Героїв при численній участі українського громадянства не лише з Болтону, але й околиці та сусідніх міст.

Григорій Болюбаш

ОКРУЖНА КОНФЕРЕНЦІЯ ОбВУ

У суботу 19 квітня цього року в Діннінґтоні відбулася Окружна конференція Округи ОбВУ – Лінколншір з участю членів Президії Головної Управи, голови Округи та членів Управ Відділів Округи.

Конференцію, проведену в домі місцевого Відділу СУБ, розпочав звіт голови Округи хор. Михайла Татарчука голові ОбВУ. Майор д-р Святомир М. Фостун відкрив конференцію та привітав членів Президії Головної Управи і всіх присутніх. Однохвилинною мовчанкою було вшановано померлих минулого року членів Округи.

Після прийняття порядку ділових нарад голови Відділів ОбВУ з Діннінґтону, Лінколну, Донкастеру і Скантopу подали звідомлення з праці своїх Відділів. Звідомлення з проведеної у 1996 році діяльности Округи подав її голова хор. Михайло Татарчук. Після короткого обговорення діяльности голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун доповідав про загальну діяльність нашої ветеранської організації та подав напрямні праці в нинішньому році. Про організаційні та фінансові справи доповідав організаційний референт Головної Управи ОбВУ пор. Петро Кіщук.

Голова Округи подав на розгляд плян загальної діяльности округи в 1997 році, що його присутні обговорили і прийняли. Після вичерпання всіх справ порядку ділових нарад підсумки Окружної конференції підбив голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун. Він побажав голові Округи та Управам усіх її Відділів успіхів у праці. Голова Округи хор. Михайло Татарчук висловив подяку голові ОбВУ й пор. Петрові Кіщуку за їхню участь у конференції, а також подякував усім учасникам конференції. Конференцію закінчено проспіванням українського національного гимну.

Після конференції всі стали до спільної знімки, а потім побр. М. Батіг пригостив усіх вечерею.

Учасник конференції

Члени ОбВУ в Лінколні. Перехідну чашу ОбВУ держить голова бул. М. Мілянич, заслужений гром. діяч.

ВЕЛИЧАВЕ СВЯТО ГЕРОЇВ У ТАРАСІВЦІ

Зелені Свята – Свято Героїв. Вже від давніх-давен з Зеленими Святами пов'язана наша тисячолітня традиція, обряди, звичаї і культ предків звеличувати духа посвяти. І коли надходили Зелені Свята між весною і літом, ще перед приходом християнства в Україну, тоді наші прапредки вшановували своїх померлих попередників і на Зелені Свята справляли їм урочисті тризни.

День Зелених Свят належить також героям. У ті дні українці вшановували та вшановують своїх національних героїв, що поклали своє життя на жертовник боротьби за волю і державність української нації.

Ми хоч живемо далеко від нашої рідної України, щороку віддаємо наш поклін і пошану всім нашим державним діячам, полководцям, лицарям і всім національним героям, воїнам і борцям, які своїм життям, посвятою і жертвою дали нам дороговказ нашого змагання і здобуття Української Самостійної Соборної Держави.

Як у минулих роках, так і цього року стараннями Головної Управи Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії і Підготовчого комітету на чолі з головою пор. Петром Кіщуком відбулося традиційне Свято Героїв у Зеленосвяточну неділю 15 червня. Ним гідно й достойно вшановано пам'ять всіх наших національних героїв, які протягом національного буття українського народу віддали своє життя на престіл Батьківщини – України.

Цьогорічне Свято Героїв відбулося, зокрема, у 80-річчя Української Національної Революції, і в пам'ять та пошану всім полеглим воїнам і борцям за волю України.

У сумівську оселю Тарасівку з'їхалися українське громадянство, члени ОбВУ, сумівська і пластова молодь, жіноцтво, представники українських центральних і крайових установ, організацій і товариств зі своїми прапорами, щоб сповнити свій національний обов'язок і помолитися за героїв, замучених у тюрмах і концтаборах Владик, священиків, монахів і монахинь та всіх українців, які творили величні й героїчні чини, боролися і віддали своє життя за рідну Церкву й любу Батьківщину. На свято громадянство прибуло 28 автобусами і автомобілями з різних місцевостей Великої Британії.

З великою приємністю належить відмітити, що на цьогорічному Святі Героїв були присутні радник з наукових питань Посольства України у Великій Британії проф. Володимир Коваль, консул України у Великій Британії п. Олександер Кулаков з дружинами, радний Союзу Українців у Великій Британії п. Стефан Терлецький, колишній депутат британського парляменту, а також багато гостей з України.

У Святі взяли також участь почесні гості – наші довголітні англійські приятелі: вельмишановна дружина вже покійного колишнього представника королівської родини лорда-лейтенанта полк. Петера Ґілтона з графства Дарбішір, і відділ Британського леґіону з Діннінґтон зі своїм головою п. Доном Кетоном. Комендантом Свята був пор. Володимир Лесюк.

Програма святочних урочистостей складалася з польову Архиєрейську Служби Божої, походу до пам'ятника, соборної Панахиди біля пам'ятника і покладання вінків та святкового концерту.

Перед початком польової Служби Божої біля пам'ятника сформувалась почесна сотня членів ОбВУ в одностроях з прапорами своїх Відділів. Також із прапорами стали представники та численні почти з вінками з багатьох наших громад.

Комендант сотні пор. Володимир Янківський зголосив сотню голові ОбВУ майорові д-рові Святомирові М. Фостуну.

Опісля всі організовано вмарширували на площу біля таборової каплиці святих княгині Ольги і Володимира Великого. Попереду почесної сотні з прапорами йшли головні прапороносці з прапорами: національним (Гаврило Ґерелюк), революційним (Тома Ґнип), військовим ОбВУ (Василь Панкевич), жіночим ОУЖ (Віра Андрусишин).

Велика площа навколо каплиці заповнилася громадянством.

Табірну каплицю по-святочному прибрали наші пані, члени Гуртка ОУЖ у Дарбі.

На площі перед каплицею почесна сотня членів ОбВУ, делеґації українських крайових установ, організацій і товариств зімкнули великий прямокутник, а посередині цього прямокутника стояв мирянин п. Дмитро Дідик з хрестом. Біля каплиці стояли члени ГУ ОбВУ та почесні гості.

Урочисте Свято Героїв почалося о год. 12.00 дня. Комендант здав звіт голові ОбВУ майорові д-рові Святомирові М. Фостуну. Під спів українського національного гимну почет у складі хор. Михайла Татарчука від ГУ ОбВУ в супроводі пластуна Андрія Скальського і дружинника СУМ Тараса Мельника підняв на щоглу національний прапор.

Урочисту польову Архиєрейську Службу Божу в наміренні українського народу, 80-річчя Української Національної Революції та в пам'ять і пошану всім полеглим воїнам і борцям за волю

Формується почесна сотня членів ОбВУ і прапороносних почтів.

України служив Преосвященний Владика Михаїл Кучмяк, ЧНІ, у сослуженні всечесніших отців – митрата Миколи Матичака, Йосафата Лещишина, Івана Білика, Андрія Хоми, Миколи Корчаґіна, Лева Ґолдейда, ЧСВВ, Михайла Якуб'яка і гостя з України о. Петра Коця, яким прислуговував при вівтарі церковний брат п. Гаврило Пайтра.

У часі Божественної Літургії співав хор «Гомін» під дириґуванням маестра Ярослава Бабуняка. «Апостола» читав молодий хорист п. Михайло Кривонос. Євангелію читав о. Йосафат Лещишин, а Владика привітав усіх учасників Свята і гостей з України та сказав змістовну святкову проповідь, наголошуючи культ українських національних героїв. Владика згадав про багатьох визначних провідників української визвольної боротьби, які боролися в різних періодах і обставинах і творили історію України. Наші відомі і безіменні герої поширювали українську національну ідею і високо піднесли свідомість українського народу.

В дусі довголітньої традиції звеличування культу наших предків і героїв Владика наголосив на тому, що український народ заплатив незліченними жертвами українських політичних в'язнів і катастрофічним голодом…

Гарне проповідне слово, нав'язане до зіслання Святого Духа і до Зеленосвяточних днів, сказав гість з України всч. о. Петро Коць. «Духи національних героїв – сказав він, – вітають над нами … і віра прадідівська й українська Церква збереже нас … Дух народу та українська національна ідея зберігають націю…».

В часі Богослуженні багато вірних прийняли Святе Причастя.

Службу Божу закінчено релігійним гимном «Боже Великий, Єдиний» і молитвою за Патріярха.

Опісля Владика сердечно привітав українсь-

ких батьків з нагоди дня батька (саме цього дня в Англії відзначають день Батька) та побажав усім батькам міцного здоров'я, щастя, а всі присутні відспівали їм грімке многоліття.

Після закінчення Святої Літургії сформувався похід, що пройшов до пам'ятника. На чолі колони несли церковний хрест, а за ним ішли прапороносці з прапорами, Владика, духовенство й дяки, члени ГУ ОбВУ і члени Підготовчого комітету, визначні громадські й політичні діячі з вінками, почесні гості, а далі колона Гуртків ОУЖ у вишиваних сорочках, сумівська і пластова молодь в одностроях, за ними гуцульська і бойківська громади у своєму кольоритному одязі, почесна сотня членів ОбВУ в одностроях і численне громадянство. Під час процесії дяки і жіноцтво співали релігійні пісні.

По обидва боки пам'ятника на щоглах розгорталися національний і революційний прапори, а прапороносні почти зі своїми прапорами, представники з вінками, почесна сотня ОбВУ в одностроях і численне громадянство творили разом величну картину.

Соборну Панахиду біля могили-пам'ятника служили преосв. Владика і вісім священиків з УКЦ і два священики з УАПЦ (о. Богдан Матвійчук і о. диякон Малколм Бірон). Кілька дяків співали під орудою п. Павла Сеника.

Урочисту проповідь виголосив всч. о. Богдан Матвійчук (УАПЦ). У своєму слові отець вказав на зіслання Святого Духа на Христових Апостолів, згадав про світлі постаті князів, королів, гетьманів, великих державних діячів і провідників, полководців, лицарів і церковних достойників від княжої доби аж по сьогоднішній час, про національних героїв, відомих і невідомих, відданих патріотів, які в боротьбі за волю і державну самостійність українського народу в невпинній боротьбі з усіма ворогами поклали своє життя за любу Матір-Україну. Отець наголосив, що Зелені Свята стали для українського народу всенаціональним Святом Героїв. Отець також наголосив культ символічних могил і вказав на незліченні жертви українського і катастрофічний голод в 1922, 1932-1933 і 1947 роках... Всечесніший отець закінчив свою проповідь словами «Слава Богові!» і «Слава Україні!».

Шанувальне слово, присвячене українським національним героям, які поклали своє життя в боротьбі за найвищий ідеал нації, сказав голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун.

З черги комендант свята привітав і представив радника Посольства України у Великій Британії проф. Володимира Коваля і попросив його до привітального слова. Достойний гість привітав від імені Надзвичайного і Повноважного Посла України у Великій Британії академіка Сергія Комісаренка, працівників Посольства та їхніх сімей і від себе особисто Владику, духовенство і всіх учасників свята і віддав честь і пошану полеглим українським воїнам і борцям, що поклали своє життя в боротьбі за волю України в роках Другої світової війни.

Шановний радник побажав добра, щастя і міцного здоров'я всім українцям в Україні й по всіх країнах нашого поселення.

Коротке, але палке слово сказав речник Організації Українських Націоналістів п. Микола Матвіївський. Він передав сердечний привіт від Проводу і членства ОУН та від себе особисто всім учасникам Зеленосвяточних врочистостей, наголошуючи подвиг українських героїв, які в різних часах і періодах боролися і віддали своє життя з любов'ю до рідної землі для добра нинішніх і прийдешніх поколінь. Доповідач вказав на болюче й гірке питання сьогодення нашого народу, бо український уряд в по сьогоднішній день – на шостому році нашої незалежности – не визнає героїв ОУН-УПА борцями за волю України.

Після соборної Панахиди під спів «Вічная пам'ять» представники політичних середовищ, громадських українських центральних установ, організацій, товариств, Відділів ОбВУ й українських громад поклали вінки до пам'ятника. Вінки з живих квітів, перев'язані синьо-жовтими і червоно-чорними стрічками з відповідними написами поклали представники у такому порядку: Голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун поклав великий вінок від членства ОбВУ; радник проф. Володимир Коваль – від українського Посольства; Микола Матвіївський – від Організації Українських Націоналістів; Генеральний секретар СУБ Федір Курляк – від Союзу Українців у Великій Британії; Роман Панас – Спілка Української Молоді; мґр Леся Дяківська – Організація Українських Жінок; пл. сен. Ярема Кучинський – Пласт; Вікторія Мулька – Товариство Українських Літераторів; мґр Надя Бахмат – Спілка Українських Учителів і Виховників; Маркіян Шаптицький – Українське Крайове Патріярхальне Об'єднання Мирян Помісної УК-Церкви; Дон Кітон – Британський Леґіон; Василь Потяк – товариство «Гуцульщина»; Роман Гринаш – товариство «Бойківщина»; Микола Кобрин – від колишніх українських вояків II корпусу ген. В. Андерса.

Опісля поклали вінки представники українських громад: радний СУБ п. Стефан Терлецький – Кардіфф; мґр Василь Варцаба – Нортгамптон; Ярослав Венґер – Аштон; М. Завгородний – Рочдейл. Багато громад замість квітів на могилу пожертвували гроші на діяльність ОбВУ.

Проповідне слово в часі Панахиди говорить о. Богдан Матвійчук, священик Української Автокефальної Православної Церкви у Великій Британії.

Після соборної Панахиди прапороносці віддали почесть прапорами, а сурмач англієць п. Річард Гамон відіграв зворушливий військовий апель.

Друга частина святкувань – святковий концерт – почалась у пополудневих годинах у сумівській залі «Хортиця». На передній стіні в залі виднів напис великими літерами: 1917 – 80-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ – 1997.

Сцена була по-святковому прибрана (за декорацію сцени відповідали побратими Відділу ОбВУ з Лестеру). Посередині сцени виднів гарний тризуб, а під ним напис: «Вічна Слава Героям», по боках стояли національний, революційний, військовий (ОбВУ), пластовий, сумівський і жіночий (ОУЖ) прапори, уквітчані зеленими гілками.

У програмі святкового концерту виступали українські мистецькі колективи: репрезентативний хор СУБ «Гомін» під дириґуванням сотника маестра Ярослава Бабуняка з Манчестеру і жіночий хор «Барвінок» Гуртка ОУЖ з Лестеру під дириґентурою мґра Христини Кіллям-Кіщук і троє декляматорів.

Програмою концерту провадив хор. Володимир Нагайло, член Головної Управи ОбВУ, а його заступником був хор. Маркіян Шептицький.

На сцену вийшов хор «Гомін», і на його фоні ведучий святковою програмою відкрив це святочне зібрання і привітав від імені ГУ ОбВУ і Підготовчого комітету отців душпастирів, достойних гостей, голів і представників братніх установ, організацій, товариств і всіх зібраних.

Свято урочисто розпочав хор «Гомін» піснями «Зажурилась Україна», «Ми, українські партизани» і «Плече в плече».

Після виступу «Гомону» на сцену вийшов голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун і виголосив святочну доповідь, присвячену світлій пам'яті полеглих героїв, українським патріотам, національним, державним, церковним, культурним, науковим діячам, членам Організації Укра-

їнських Націоналістів, членам українського збройного резистансу, чоловікам, жінкам, дівчатам і юнакам, які загинули в збройній боротьбі, були замучені в підвалах більшовицьких і нацистських в'язниць, загинули в концтаборах, розстріляним, повішеним і померлим на засланні.

Шановний доповідач сказав, що національні борці визвольної боротьби української нації боролися з твердою вірою і з великим ідеалом аж до 1991 року – до проголошення самостійности й державности України.

Після слова голови ОбВУ ведучий концертом представив консула України у Великій Британії Олександра Кулакова і попросив його до слова.

Достойний гість передав сердечний привіт від Посольства України всім учасникам Свята Героїв і вказав, що завдяки боротьбі українського народу, сотням тисяч жертв українських героїв ми маємо змогу відзначати сьогодні шосту річницю незалежности України.

Дбайливо опрацьоване святкове слово по-англійському сказав п. Мирослав Щербатюк. Шановний доповідач подав глибоку аналізу комуно-московської окупації України та народовбивчої політики російської імперії проти українського народу.

Далі у програмі виступив хор «Барвінок» і проспівав «А мати ходить на курган», «Де цвіли жита зелені», «Вона не прийде» і «Люблю я тебе, Україно».

Після цього пані П. Дуда добре продеклямувала вірш «Героїням Кінґіру», а пл. сен. Роман Михайлюк – «Напис на Стрілецьких гробах».

Відтак хор «Гомін» проспівав «Розпрягайте, хлопці, коні», «Маківка», повстанську пісню «Вперед, вперед», «Наш рідний край», «Грай, бандуро, грай» і «Вставай, народе».

В кінцевій точці святкової програми було проспівано англійський державний гимн.

На закінчення врочистостей ведучий святковою програмою хор. Володимир Нагайло висловив сердечну подяку від Головної Управи ОбВУ та Підготовчого комітету Владиці, всечеснішим отцям за їхню душпастирську працю, всім гостям, всім виконавцям святкової програми та всім учасникам свята.

Заключним акордом урочистого святкування став релігійний гимн «Боже Великий, Єдиний, нам Україну храни», що його проспівали всі учасники цього величного Свята в пошану й пам'ять усіх полеглих за волю України.

М. В. Гуменний

У ПАМ'ЯТЬ ГЕРОЇВ

Українське громадянство м. Брадфорду й околиці щороку врочисто відзначає Свято Героїв. Старанням Управи Відділу ОбВУ це Свято відбулось і цього року. В Зеленосвяточну неділю Управа нашого Відділу зорганізувала поїздку автобусом до Тарасівки на крайове Свято Героїв. Наш Відділ виступав на цьому Святі організовано зі своїм прапором.

У неділю 22 червня парох української католицької парафії м. Брадфорду о. А. Кузьма відслужив Службу Божу і Панахиду в місцевій церкві. В часі Панахиди почесну стійку тримали члени Управи Відділу ОбВУ з прапором.

О год. 6.15 увечері в залі місцевого Відділу СУБ українське громадянство численно зібралося на святкову імпрезу, присвячену пам'яті українських героїв. Свято розпочав жіночий хор під диригуванням п-ні М. Данильчук, піснею-молитвою «Боже Великий». Відтак голова Відділу ОбВУ привітав присутніх і після його вступного слова всі вшанували однохвилинною мовчанкою пам'ять усіх полеглих за волю України. Реферат виголосив підпоручник Михайло Ревіляк. Він розповів про героїчну і незламну боротьбу українського народу за свою волю і державність. Реферат почергувався деклямацією побр. М. Данилка «Українському воякові» М. Вереса.

Після цього жіночий хор проспівав «Заплакали карі очі», «Там у лісі» і «За лісом, за лугом». Пані Анна Годованюк продеклямувала вірш «Впавшим за волю України». Під кінець святкової програми хор проспівав «Ішли селом партизани», «Розпрощався стрілець» та «У темному лісі». Годиться відмітити, що сцена була гарно прибрана з написом «Вічна слава Героям!», були портрети полк. Євгена Коновальця, ген.-хор. Тараса Чупринки і стояли по обох сторонах прапори. В закінчення свята культурно-освітній референт Відділу ОбВУ побр. І. Здолини подякував виконавцям святкової програми і всім присутнім за численну участь у Святі, що його закінчено проспіванням українського національного гимну.

А. Матківський

У ПАМ'ЯТЬ ПОЛЕГЛИМ ПІД БРОДАМИ

У суботу 19 липня нинішнього року в Дарбі в українській католицькій церкві св. Михаїла о. Йосафат Лещишин відслужив Панахиду за полеглих під Бродами воїнів Дивізії «Галичина». Співом провадили побр. П. Сеник і побр. Г. Ґерелюк. Панахида зібрала багатьох членів ОбВУ з Округи Середня Англія, котрі стояли з прапорами своїх Відділів. У часі проспівання «Вічна пам'ять» пор. Михайло поклав вінок до пам'ятної таблиці, закріпленій у церкві.

Після Панахиди всі перейшли до прицерковної залі, де відбулася зустріч. Її відкрив молитвою о. Й. Лещишин. Зустріччю провадив побр. Петро Цісарський, який попросив до слова пор. Михайла Гринюка. Пор. М. Гринюк розказав про перебіг Брідської кампанії як її учасник. Виступали також зі своїми спогадами учасники тієї кампанії: побр. Г. Ґерелюк з Ковентрі, який служив при артилерії, і пхор. Василь Потяк, голова Відділу ОбВУ в Ноттінґгамі. Учасники зустрічі з увагою слухали ці виступи. Закінчуючи зустріч, побр. Петро Цісарський висловив подяку о. Йосафатові Лещишину за відслуження Панахиди, а також подякував усім членам ОбВУ і громадянству за те, що вони прибули на Панахиду вшанувати пам'ять воїнів Дивізії, полеглих під Бродами.

Ст. бул. Теодор Ґнип

ПІД СТЯГОМ ЄДНАННЯ

У Львові – за образним висловом одного з представників Наддніпрянщини – духовній столиці України, 19-23 липня відбулась Світова зустріч українських комбатантських організацій. Заходи були проведені з ініціятиви Всеукраїнського об'єднання ветеранів, підтриманої керівництвом місцевої адміністрації та спорідненими ветеранськими оганізаціями української західної діяспори. На неї гаряче відгукнулись і наші краяни, розкинені долею (точніше, волею жорстокого комуно-більшовицького режиму) по безмежних просторах колишнього СРСР.

Успішне проведення зборів відбулося завдяки дійовій підтримці владних структур Львова й области. Вони потурбувалися про розміщення і харчування учасників, забезпечення їх транспортом для поїздок до пам'ятних місць, надання приміщень для проведення попередніх нарад та інших масових заходів.

Перший день з'їзду (19 липня) проходив у сесійній залі міської Ради, де відбуласа нарада делеґатів українських комбатантських організацій за участю керівників области та міста. Головуючим на зборах був депутат ВРУ, академік Ігор Юхновський. Делеґати обмінялися думками про сучасний економічно-політичний стан в Україні та висловили рекомендації, які, на їх думку, змінили б на краще вельми невтішну ситуацію у нашій державі. Серед виступаючих були посланці з багатьох областей України і Криму, в т. ч. віцеадмірал Чорноморської фльоти Володимир Пилипенко.

У неділю 20 липня на майдані перед Академічним театром опери та балету ім. І. Франка була відправлена польова Служба Божа за участю священиків УГКЦ і УАПЦ.

Згодом відбувся марш військово-цивільної колони з участю сотень УКД, ЗСУ, Національної Ґвардії, СОУ, гостей і громадян міста й области. Маршрут руху пролягав від театру через проспект Свободи та іншими вулицями Львова до площі Ринок. Під час походу покладено квіти до пам'ятників Шевченкові, Франкові та Грушевському. На майдані біля міської Ради відбулося посвячення пропам'ятної таблиці, встановленої на будинку ратуші з написом такого змісту:

> «У пам'ять і пошану воїнам
> українських армій і військових формувань
> IX-XX століть, які боролись за незалежну
> Українську Державу».

Пропам'ятну таблицю відкрили мер Львова п. Василь Куйбіда і майор д-р Святомир М. Фостун, голова Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії.

Кошти на проєктування, виготовлення і монтаж таблиці були зібрані Об'єднанням бувших Вояків Українців у Великій Британії.

Після перерви організатори та інші члени активу, причетні до виготовлення меморіяльної таблиці, зібрались у сесійній залі міської Ради, де були вручені медалі організаторам і спонзорам згаданого дійства. Мер міста В. Куйбіда висловив щиру подяку всім, хто своєю жертовною і відда-

ною працею доклав чимало зусиль для успішного завершення наміченої мети і нагородив їх почесними грамотами. Серед них були представники Львівщини та Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії.

Голова Об'єднання бувших Вояків-Українців у Великій Британії майор д-р Святомир М. Фостун, висловивши подяку мерії та активістам Всеукраїнського об'єднання ветеранів за все, що вони зробили для успішного завершення запланованих діяспорою заходів, а також за проявлену ними позицію злагоди, нагородив хрестами заслуги і медалями мера Львова п. Василя Куйбіду, В. Білоуса, п. Павла Вівчара, полк. Василя Кука, пор. Лева Футалу, ген.-полк. Петра Шуляка, мистця Василя Ярича, п. Ярослава Лемика та ін.

Того ж дня о год. 5.00 пополудні в палаці культури ім. Г. Хоткевича відбувся концерт ансамблю Прикарпатської військової округи, де присутні мали змогу насолоджуватися народними, історично-патріотичні піснями танцями.

Головною подією зустрічі був з'їзд, у якому взяли участь делеґати з усіх областей України, а також представники західної та східної діяспор, зокрема з Австралії, Австрії, Великої Британії, Казахстану, Німеччини, Польщі, Росії, США, Канади, Франції, представники Скандінавії і Бенелюксу та інших країн. З'їзд відбувся 21 липня у приміщенні Академічного театру опери і балету ім. Івана Франка. Усього в залі було 1029 делеґатів. Серед учасників були поважні посадові особи міста, области і Прикарпатської військової округи, а також представники Криму, в тому числі від Чорноморської фльоти віце-адмірал Володимир Пилипенко.

Вів з'їзд голова Всеукраїнського об'єднання ветеранів, народний депутат України, академік Ігор Юхновський.

З доповіддю про створення Всеукраїнського об'єднання ветеранів та про підготовку до світового ветеранського з'їзду українців виступив заступник голови Об'єднання п. Павло Вівчар.

Він зазначив, що ідею національного примирення висунув академік Ігор Юхновський. Вона знайшла багато прихильників, і два роки тому таки дійшло до утворення першої в Україні громадської організації під гаслом єднання в ім'я спільної праці на користь молодої держави. І аж ніяк не слід применшувати цієї події як явища у суспільному житті.

Наші опоненти так звані «ґерасимівці», на жаль, не виявляють бажання об'єднатися з нами і спільно працювати на благо України. Вони сповідують маячні ідеї повернення до ненависного усім свідомим українцям більшовицького тоталітаризму. Зовсім невипадково у їх колонах видно червоні прапори і портрети керівників неіснуючої держави.

Отже утворення Всеукраїнського об'єднання ветеранів не було легким. Якщо на Львівщині і прилеглих до неї областях особливих проблем не спостерігалось, то у Східній, Південній і Центральній Україні Ігорю Юхновському і його послідовникам довелося перебороти шалений опір «інтернаціоналістів». Але попри всі явні і потаємні перешкоди нова організація день за днем множила свої ряди, створювала все нові й нові осередки. Його проста і благородна програма – єднання в ім'я України – здобуває все більше прихильників у ветеранському середовищі.

Зараз більші чи менші організації Об'єднання діють у всіх областях України. Одночасно докладаються зусилля для налагодження всебічних контактів з органами державної влади, правозахисними, профспілковими, культурними та іншими структурами.

Як наголосив у своїй доповіді П. Вівчар, підготовчий організаційний комітет працював також у тісному контакті з керівниками українських комбатантських організацій у діяспорі, з керівництвом Всеукраїнського Братства ОУН-УПА, товариства «Лемківщина» та Галицького Братства 1 УД УНА. На закінчення П. Вівчар сказав: «Наша емблема – меч, перекований на рало, і різні ворогуючі сторони подали одна одній руки».

З ґрунтовним оглядом «Політична ситуація в Україні та мета Всеукраїнського об'єднання ветеранів» виступив академік Ігор Юхновський. З властивими йому доступністю і лаконічністю він охарактеризував становище у пріоритетних галузях господарства України, виклав своє бачення проблем в енерґетиці, металюрґії, машинобудуванні, аґропромисловому комплексі. Це, зокрема, модернізація теплових електростанцій (частину їх бльоків можна вже зараз без шкоди для економіки зупинити, бо маємо великий надлишок потужностей), закриття окремих металюрґійних підприємств (нам стільки металу не потрібно) тощо, щоб забезпечити стабільну роботу всіх інших підприємств цієї галузі, пошук і цільове скерування інвестицій у ті галузі машинобудівної промисловости, які дають якнайшвидшу віддачу. На селі треба якнайшвидше перейти від безвідповідальної колгоспної форми власности до кооперативної, акціонерної, приватної.

Наголошуючи на завданнях, які стоять перед Всеукраїнським об'єднанням ветеранів, І. Юхновський зазначив, що ця організація має розгорнути потужну і всеохоплюючу кампанію на закупівлю і споживання української продукції. Ще один важливий напрям діяльности – пов-

Промовляє голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун на нараді делеґатів у суботу 19 липня.

Марширує почесна чота ОбВУ під проводом пор. Володимира Янківського.

сюдна і повсякчасна контроля за діяльністю підприємств торгівлі, виявлення фактів неправильного застосування електронних касових апаратів і товарно-касових книг. Активний вплив на стан справ економіки – патріотичний обов'язок членів об'єднання.

Після цікавого і жвавого обговорення доповідей делеґати затвердили запропоновані організаційним комітетом установчі документи реформованого Всеукраїнського об'єднання ветеранів, до якого тепер на правах асоційованих членів (за умови повного дотримання законодавства, чинного у країнах своїх поселень) увійшли українські комбатантські організації діяспори.

З'їзд віддав належне всім, хто самовідданою працею долучився до проведення Світової зустрічі українських комбатантських організацій і створення реформованого Всеукраїнського об'єднання ветеранів.

Делеґати і гості з'їзду бурхливими оплесками нагородили голову Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії майора д-ра Святомира М. Фостуна, ініціятора встановлення меморіяльної таблиці на львівській ратуші на честь українських армій і збройних формувань IX-XX ст., голову Світового Братства УПА пор. Лева Футалу, голову Всеукраїнського Братства ОУН-УПА хор. Михайла Зеленчука, представників обласних організацій Всеукраїнського об'єднання ветеранів Київщини, Харківщини, Полтавщини, Луганщини, Кіровоградщини, Херсонщини, Хмельниччини, Тернопільщини, діячів української діяспори в Австрії – Степана Кельнера, в Польщі – Степана Заброварного, у країнах Скандинавії – Петра Балицького та побратимів з інших країн.

І найяскравіше враження: засідання з'їзду відбулися в атмосфері повного взаєморозуміння делеґатів України і діяспори, гарячого бажання спільно будувати наш віками омріяний державний дім.

З'їзд повністю виконав свою мету: сконсолідувати зусилля ветеранів-українців і єдиним згуртованим фронтом долати перешкоди на шляху до утвердження і розбудови національної держави.

З'їзд звернувся до представників західної і східної діяспор із закликом:

Створюйте осередки Всеукраїнського об'єднання ветеранів у місцях своїх поселень та вступайте в Об'єднання асоційованими членами!

22 і 23 липня відбулися заходи, організовані колишніми вояками 1 Української Дивізії «Галичина», яка згодом переформувалась у 1 дивізію УНА. Усім нам відомо, що названа дивізія у липні 1944 року вступила у свій перший бій з радянською армією на території нинішніх Золочівського і Бродівського районів. Молоді українські хлопці, хоч в одностроях чужої армії, воювали з несхитною надією здобути кращу долю своєму народові, щоб на землі їхніх предків не панував жодний окупант. Багато з них полягли тоді, інші, кому пощастило вижити, продовжували збройну боротьбу в УПА. Десятки років могили полеглих дивізійників були відомі лише місцевим мешканцям, які таємно їх ховали, або ж і зовсім лишалися незнаними. Тепер завдяки зусиллям ентузіястів із Золочева і Тернополя чимало поховань віднайдено, за солдатськими медальйонами з'ясовуються імена загиблих у пекельному Бродівському казані.

Останки полеглих вояків дивізії «Галичина» з розшуканих могил були перепоховані на спеціяльно обладнаному військовому цвинтарі неподалік села Червоне Золочівського району. Тут же спорудили каплицю. 22 липня цього року відбулось урочисте відкриття й освячення цього меморіяльного комплексу, на якому були присутні ветерани дивізії «Галичина», що прибули у Львів на Світовий з'їзд українських комбатантських організацій.

Після поминальної Служби Божої перед присутніми з шанувальним святковим словом виступили голова Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії майор д-р Святомир М. Фостун, побр. Юрій Ференцевич із США, п. Ярослав Качай, голова Золочівської спілки ім. Л. Галицького п. Володимир Бойко. В Україні це перший такий меморіяльний комплекс у пам'ять полеглим воїнам дивізії «Галичина». В Австрії є 8 таких воєнних цвинтарів.

Вшанування пам'яти полеглих героїв того дня відбулося на могилі Борців за волю України біля села Підгірці Бродівського району.

Окремі учасники з'їзду у вільний час відвідали музеї та інші історичні місця Галичини. Екскурсії відбулися до музеїв Романа Шухевича в с. Білогороща, полковника Євгена Коновальця в селі Зашкові, на батьківщину митрополита Андрея Шептицького, до монастирів у Почаєві, Гошові та Угневі.

Цьогорічна світова зустріч українських комбатантських організацій укотре засвідчила волю нашого народу до єднання, що є чи не єдиним ґарантом збереження української нації як рівноправного суб'єкта в колі народів нашої плянети.

Велика Рада
Всеукраїнського Об'єднання Ветеранів

* * *

Майже півтора року зайняла справа реалізації задуму Головної Управи Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії – виготовити на кошти нашої ветеранської організації і вста-

Польова Служба Божа.

Марширує сотня Національної Ґвардії.

новити на стіні Львівської ратуші пропам'ятну таблицю в пошану воїнам українських армій і формацій від IX до XX століть, що боролися за волю України. Цей задум дуже прихильно підтримала мерія Львова, зокрема мер п. Василь Кубіда, а також Комісія у справах культури та її голова п. Ярослав Лемик. Члени ОбВУ, громадянство а також Відділи нашої ветеранської організації, Відділи СУБ, Українські Товариські Клюби щедро прийшли з щедрою фінансовою підтримкою цій справі. Пропам'ятну таблицю в бронзі виготовив за загальним ескізом голови ОбВУ майора д-ра Святомира М. Фостуна львівський скульптор Василь Ярич. Для підготовки урочистості відкриття і посвячення таблиці у Львові, що було намічено на неділю 20 липня 1997 року, працював у Львові окремий Підготовчий святковий комітет, що його очолював заступник мера міста п. В. Білоус, а представником ОбВУ в цьому Комітеті був інж. Роман Панкевич.

Саме в тому часі було теж заплянoвано провести Всесвітній з'їзд Всеукраїнського об'єднання ветеранів, а водночас Управа Галицького Братства колишніх воїнів 1 УД УНА вирішила посвятити новозбудовану каплицю на воєнному меморіяльному цвинтарі неподалік села Червоне Золочівського району. Таким чином заплянoвано всі врочистості в одному тижні. На них було запрошено представників уряду України, Збройних Сил України, українські ветеранські організації в Україні й у діяспорах та громадянство.

Для участи в цих урочистостях Головна Управа Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії зорганізувала групову поїздку, в якій взяли участь члени Головної Управи, члени нашої ветеранської організації та громадяни. Заходи для організування групи проводили голова ОбВУ, сотник Маріян Д. Гайва і пор. Петро Кіщук. Група відбула до Львова двома рейсами. Перша група в меншому складі відлетіла в середу 16 липня з аеропорту Гітров (Лондон) через Варшаву, а друга більша – в п'ятницю 18 липня з Манчестерського аеропорту. Група перебувала весь час у готелі «Львів». Команда групи була в такому складі: репрезентант групи – голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун, керівник – пор. Петро Кіщук, заступник – хор. Володимир Нагайло, комендант почесної чоти – пор. Володимир Янківський, референт окремих доручень – хор. Маркіян Шептицький, хронікар – хор. Петро Дюк. У Львові до групи приєдналися теж члени ОбВУ й громадяни, котрі гостювали в тому часі в Україні, так що група налічувала більше 35 осіб.

У суботу 19 липня члени Головної Управи взяли участь у нараді делеґатів українських комбатантських організацій, котра проходила в сесійній залі Львівської міської Ради. До почесної Президії був запрошений голова ОбВУ. Увечері вся група взяла участь у вечорі, присвяченому Головному Командирові УПА. Головна врочистість – відкриття і посвячення пропам'ятної таблиці – пройшла імпозантно в неділю 20 липня, хоч дощ падав цілий день. Перед оперним театром була відслужена польова Служба Божа, відтак відбувся похід до ратуші. Почесній чоті ОбВУ було відведено передове місце в похідній колоні зараз же за оркестрою Національної Ґвардії. Пропам'ятну таблицю на стіні ратуші відслонили під сальви Національної Ґвардії мер Львова і майор д-р Святомир М. Фостун. Вони обидва й сказали шанувальне святкове слово. В закінчення промовляв академік Ігор Юхновський. Після врочистості у сесійній залі міської Ради відбулася зустріч, під час якої мер Львова нагородив грамотами львів'ян і членів Головної Управи ОбВУ, а з боку ОбВУ голова Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії в супроводі пор. Петра Кіщука і хор. Володимира Нагайла нагородив хрестами заслуги і медалями ОбВУ мера Львова, його заступника, полк. Василя Кука, генерал-полк. Петра Шуляка, пор. Лева Футалу, д-ра О. Сокольського, офіцерів Національної Ґвардії, провідних діячів українських ветеранських організацій в Україні та визначних громадян.

У надвечірніх годинах наша група слухала захоплюючий концерт ансамблю Прикарпатської військової округи.

У понеділок 21 липня делеґати ОбВУ – голова, хор. Володимир Нагайло, хор. Михайло Татарчук, хор. Михайло Ткачук, хор. Маркіян Шептицький, сотник інж. Ярослав Гаврих, пор. Богдан Богач взяли участь у З'їзді Всеукраїнського об'єднання ветеранів, який проходив у залі академічного театру опери і балету ім. Івана Франка. У почесній президії цього з'їзду був голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун, який привітав З'їзд і нагородив голову Всеукраїнського об'єднання ветеранів академіка Ігоря Юхновського хрестом заслуги під бурхливі оплески присутніх. Уся наша група, крім названих делеґатів, їздила того дня до Зашкова і Білогорщі під проводом пор. Петра Кіщука. В тих місцевостях були відслужені Панахиди та покладені вінки до пам'ятників полк. Євгенові Коновальцю й Головному Командирові УПА Романові Шухевичу – Тарасові Чупринці.

Шанувальне слово сказав пор. Петро Кіщук.

У вівторок 22 липня група їздила на Брідщину і взяла участь у посвяченні каплиці на воєнному меморіяльному цвинтарі в с. Червоне. Ця вро-

Мер міста Львова п. Василь Куйбіда, члени мерії, офіцери, ветерани УПА, І УД УНА, члени Всеукраїнського об'єднання ветеранів і громадські діячі, нагороджені орденами Об'єднання бувших Вояків Українців у Вел. Британії. Разом з ними стали до знімки теж і члени Головної Управи ОбВУ.

Біля пам'ятника полк. Євгена Коновальця в с. Зашкові.

Біля будинку – кол. підпільної квартири сл. пам. Головного Командира УПА ген. хор. Романа Шухевича-Тараса Чупринки в с. Білогорща на Львівщині, де він і загинув 5 березня 1950 року.

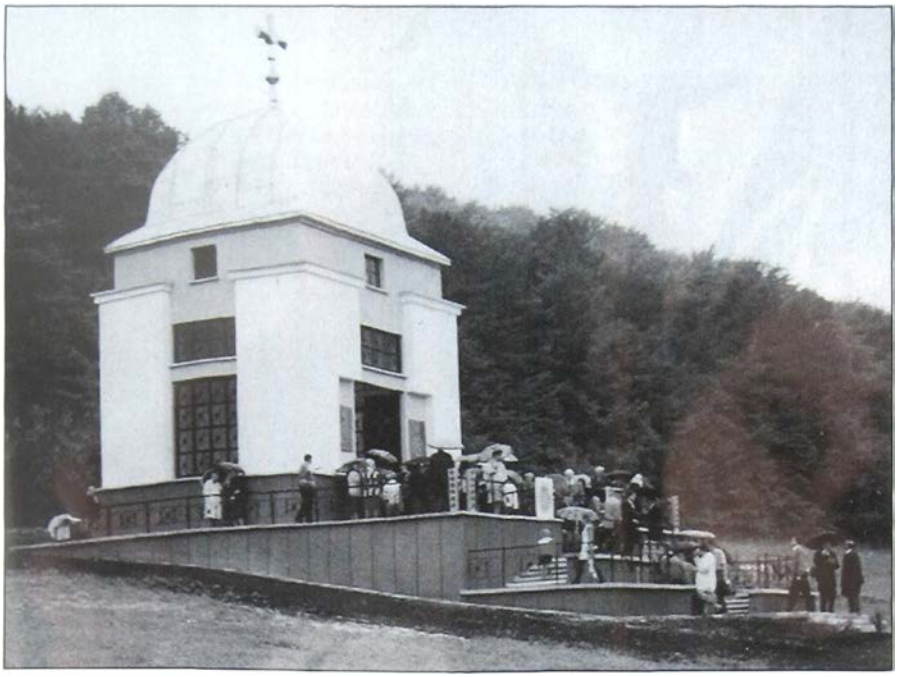

Каплиця-меморіял на воєнному цвинтарі біля с. Червоне, Золочівщина.

чистість зібрала дивізійників з України, США, Канади, упівців і численне громадянство. Після посвячення каплиці перший промовляв голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун. Від дивізійників у США шанувальне слово сказав пор. Юрій Ференцевич. Були теж інші промови. Після обіду група поїхала до Підгорець, де також була відслужена Панахида біля пам'ятника-хреста.

У середу 23 липня група під проводом пор. Петра Кішука їздила до Жовкви і Крехівського монастиря, оглянула там історичні місця. Групу сердечно вітала Жовківська міська Рада. В дополудневих годинах голова ОбВУ доповідав про українську громаду у Великій Британії на зустрічі з офіцерами Національної Ґвардії львівського ґарнізону.

В четвер увечері відбулася прощальна вечірка в ресторані «Колос» з участю членів мерії, офіцерів і видатних діячів Львова. Провадив зустріччю голова ОбВУ, який сердечно подякував львів'янам за їхню дружню співпрацю, сприяння і всебічну допомогу. Він висловив подяку інж. Романові Панкевичу за його дбайливу турботу нашою групою і кожночасну допомогу в усьому та подякував також особливо директорові львівського бровару «Колос» п. Степанові Гурі за його сприяння і підтримку нашій групі.

Другого дня всі учасники нашої групи відбули до своїх рідних, щоб з ними провести ще один тиждень в Україні.

Підбиваючи підсумки цієї успішної і вдалої поїздки нашої групи в Україну, годиться відмітити її активну участь у всіх урочистостях і культурну та прикладну поведінку, якою вона вирізнялася, та її соборницький підхід і розуміння всіх питань і проблем, що й було наголошене в інтерв'ю хор. Володимира Нагайла у львівській телепередачі. Наша сердечна подяка керівникам групи за дбайливе виконання їхніх обов'язків, а всім учасникам – за їхню активну участь у цій груповій поїздці.

За нашою ветеранською організацією ще одне велике діло – пропам'ятна таблиця в пошану і пам'ять воїнам українських армій і формацій XI-XX століть, перша така таблиця у сучасній Україні, встановлена на історичній ратуші Львова, на якій, за словами голови ОбВУ майора д-ра Святомира М. Фостуна в його святковій промові в часі відкриття і посвячення таблиці – піднімався український прапор 1918 року, вперше після століть чужої займанщини, піднімався він 1941 року і піднявся знову теж уперше в Україні 1991 року».

Головна Управа ОбВУ

XLIII КРАЙОВИЙ ВОЯЦЬКИЙ З'ЇЗД ОБВУ

Цьогорічний 43 Крайовий Вояцький З'їзд ОбВУ збігся з 50-річчям прибуття до Великої Британії воїнів 1 УД УНА з Італії, з табору воєнно-полонених у Ріміні. З'їзд дав нагоду зустрітися колишньому вояцтву й пригадати собі «старі часи».

З'їзд пройшов під кличем «На новому життєвому етапі – 1947-1997!» Програма З'їзду складалася з двох частин: офіційно-концертної і танцювальну забаву. В офіційно-концертній частині виступили заслужені ансамблі СУБ – репрезентативний хор «Гомін» і танцювальний ансамбль «Орлик».

О год. 4.00 пополудні поручник Петро Кіщук позвітував голові ОбВУ майорові д-рові Святомирові М. Фостуну на фоні вишикуваного на сцені почесного роя членів ОбВУ. Опісля голова привітав усіх присутніх, а зокрема достойного гостя з Києва – полковника Вячеслава Білоуса, голову Спілки офіцерів України й народного депутата України, та офіційно відкрив З'їзд. Першою частиною З'їзду провадив хорунжий Володимир Нагайло, культурно-освітній референт Головної Управи ОбВУ. Він запросив на сцену хор «Гомін» під диригуванням сотника маестра Ярослава Бабуняка. Хор проспівав дивізійний марш «Дивізіє, гей рідна мати», повстанські пісні «Ми українські партизани» і «Плече в плече».

Після виступу «гомону» письмові привітання З'їздові зачитав у скороченій формі ведучий програмою. Привітання надійшли від Преосв. Владики Михаїла Кучмяка, ЧНІ, Преосв. Владики Іоана, правлячого єпископа Лондонського УАПЦ, дост. посла України у Великій Британії академіка Сергія Комісаренка, військового аташе Посольства України у Великій Британії полк. Миколи Нетяги, радника Посольства з питань науки та технологій проф. Володимира Коваля, консула Посольства України Олександра Кулакова, Всеукраїнського об'єднання ветеранів в Україні, Всеукраїнського Братства ОУН-УПА, Спілки офіцерів України, Галицького Братства колишніх вояків 1 УД УНА в Україні, Музею Збройних Сил України, Світового Братства Воїнів УПА, Головної Управи Братства колишніх воїнів 1 УД УНА, Крайової Управи Братства колишніх воїнів 1 УД УНА в Німеччині, Крайової Управи Братства в США, Крайової Управи Братства в Канаді, Управи Братства «Броди – Лев», Президії і Головної Управи Союзу Українців у Великій Британії, Спілки Української Молоді у Великій Британії, Української Інформаційної Служби, Пласту у Великій Британії, Організації Українських Жінок, Українського Крайового Патріярхального Об'єднання мирян ПУКЦ, Ювілейного Комітету поселення українців у Великій Британії, Леґіону ім. Семона Петлюри, Комісії допоговоги українському студентству, Товариства «Бойківщина», Товариства Гуцульщина» та Благочинного фонду зі Львова.

Після зачитання привітань ведучий програмою запросив до слова о. митрата Миколу Матичака. Отець митрат привітав гостя з України о. Ігора Хмурика та сказав вітальне слово з нагоди 50-річчя прибуття дивізійників до Великої Британії. Добре патріотичне слово сказав о. Богдан Матвійчук (УАПЦ), пов'язавши його з 2000-річчям християнства, і висловив вітання дивізійникам та ОбВУ. Від Відділу СУБ у Манчестері привітав З'їзд його голова інж. Михайло Мандзій. Потім з дружнім словом вітання виступив полковник Вячеслав Білоус. Він коротко розповів про діяльність Спілки офіцерів України, її ролю і завдання. Він також високо поцінував діяльність Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії.

Далі зі словом з нагоди 50-річчя прибуття дивізійників до Великої Британії виступив голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун. На початку свого слова голова попросив усіх встати й однохвилинною мовчанкою вшанувати пам'ять княгині Валії Даяни, яка була похоронена саме тиждень тому. Далі він розповів про початки життя дивізійників у Великій Британії, їхній великий внесок у формування українського організованого громадського життя в цій країні, наголосив, що їхня праця не закінчується, а її треба продовжувати, беручи до уваги, що зріють демографічні зміни в українській громаді, й треба нам усім так діяти, а зокрема молодшому поколінню, щоб ті зміни проходили безболісно й без шкоди для громади, щоб вона й далі існувала та допомагала Українській державі.

Після виступу голови ОбВУ почергувалося танцювальний ансамбль «Орлик» під керуванням хореографа і мистецького керівника п-ні Марійки Бабич протянцював дівочий танець «На леваді» і мішаний «Залицянка», здобувши заслужені оплески.

Опісля хор «Гомін» проспівав «Наш рідний край». Пісню «Осінь» співав соліст Роман Литвинів під акомпаніямент на фортепіяно п. Ярослава Шутки. Його спів сподобався всім присутнім. Закінчив цей свій виступ хор піснею «Грай бандуро».

Святкове слово по-англійському сказав побр. Мирослав Щербатюк. Слово було дбайливо опрацьоване і вичерпно характеризувало 50 роковини прибуття дивізійників до Великої Британії та

Голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун відкриває XLIII Крайовий Вояцький З'їзд ОбВУ.

Промовляє полк. Вячеслав Білоус, голова Спілки офіцерів України.

Фраґмент нагородження полк. Вячеслава Білоуса хрестом заслуги. Зліва направо – хор. Володимир Нагайло, полк. Вячеслав Білоус, майор д-р Святомир М. Фостун і пор. Петро Кіщук.

Співає репрезентативний хор СУБ 'Гомін' під дириґуванням сотника маєстра Ярослава Бабуняуа.

їхню вагому ролю в українському, організованому житті протягом 50 років. Присутні нагородила побр. Мирослава грімкими оплесками.

З черги ансамбль «Орлик» вивів на сцені дівочий танець «Гуцульське коло» і коломийку «Трясунька». Після виступу «Орлика» ведучий програмою хор. Володимир Нагайло зачитав Постанову Президії Головної Управи Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії про нагородження полк. Вячеслава Білоуса Золотим хрестом заслуги за його віддану працю для закріплення Української держави і розбудови Спілки офіцерів України. Хрест заслуги вручив полковникові голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун. Поручник Петро Кіщук вручив полковникові грамоту-свідоцтво про нагородження орденом ОбВУ. Зворушений несподіваною нагородою шановний гість сердечно подякував Президії Головної Управи за нагородження його орденом і заявив, що він і далі невтомно працюватиме для добра і закріплення Української держави.

Резолюцію З'їзду зачитав хор. Володимир Нагайло. Вона була прийнята бурхливими оплесками.

Перед закінченням першої частини З'їзду танцювальний ансамбль «Орлик» показав глядачам багатосюжетний танець «Вечорниці», а хор «Гомін» подарував вдячній публіці дві нові пісні: «Ой ти гора крем'яная» і «Жнива». Закінчив хор свій виступ піснею «Човен хитається» (солісти – В. Сверлюк і Роман Литвинів).

На закінчення першої частини З'їзду голова ОбВУ висловив сердечне вітання дивізійникам у Великій Британії, Україні та в усіх країнах західної діяспори, а присутні проспівали їм грімке многоліття.

Ведучий програмою хор. Володимир Нагайло подякував обидвом ансамблям, їхнім керівникам, музикантам, п. Я. Шутці, гостям і всім присутнім за участь в офіційно-концертній частині З'їзду, що її закінчено проспіванням українського національного гимну.

Після перерви о год. 8.15 увечері, почався баль, що його відкрив хор. Володимир Нагайло. Грала окрестра «Два кольори» під керуванням п. Івана Туїшина. Забава зібрала багато молоді й старших громадян. У часі балю було проведено розіграш льотерії під керівництвом пор. Володимира Янківського. Баль тривав до пізньої ночі.

Хор. Микола Яцків

ЗУСТРІЧ У ЛОНДОНІ

У вівторок 7 жовтня нинішнього року в Лондоні в залі місцевого Відділу СУБ о год. 7.30 увечері пройшла зустріч членів ОбВУ та українського громадянства з Лондону й околиці з достойними гістьми – начальником Генерального Штабу Збройних Сил України і першим заступником міністра оборони генерал-полковником Олександром Затинайком, генерал-лейтенантом Куксенком Віталієм, помічником начальника ГШ, полковником Рубчуком Григорієм та капітаном Сергієм Новосельським, які прибули на зустріч у супроводі полковника Миколи Нетяги – військового аташе Посольства України у Вел. Британії та професора Володимира Коваля, радника Посольства. Він і провадив зустріччю що в її президії крім названих були теж майор Святомир М. Фостун, голова Об'єднання бувших Вояків Українців і сотник Маріян Д. Гайва перший заступник голови ОбВУ.

Привітавши достойних гостей і всіх зібраних проф. Володимир Коваль запросив до слова генерал-полковника Олександра Затинайка. Начальник Генерального Штабу розповів спочатку коротко про свою військову службу, (а служить він уже більше 30 років), а опісля насвітлив у своєму виступі різні питання і проблеми сучасних Збройних Сил Української держави, обговорив намічені програми як вишкільно-виховні та наукові, соціяльні питання, справи озброєння військ України, спілкування і співпрацю Збройних Сил нашої держави з різними країнами, задовільне здійснювання двохсторонніх програм, з Великою Британією, США, Польщею та іншими країнами. Він наголосив зокрема добрі взаємовідносини і таке ж добре спілкування з Великою Британією, яка сприяє і допомагає здійснювати широкі двохсторонні програми, подібно як це робить і Америка. Начальник Ген. Штабу відмітив корисну ролю миротворчих підрозділів у Боснії.

Робоча візита делеґації Ген. Штабу до Англії виявилась за словами генерал-полковника дуже задовільною. Пройшли на високому рівні зустрічі з британськими високими військовими колами та відомствами, що дало можливість різних договорень та використання досвіду британських військових кіл у різних спектрах, що його можна

Зліва направо – сотник Маріян Д. Гайва, майор д-р Святомир М. Фостун, полк. Микола Нетяга, ген.-полк. Олександр Затинайко, проф. Володимир Коваль, ген. лейтенант Віталій Куксенко і полк. Григорій Рубчук.

Промовляє генерал-полк. Олександр Затинайко.

В часі співу многоліття достойному гостеві.

Заключне слово говорить голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун.

буде застосувати теж і в українських Збройних Силах, як наприклад, реформу скорочування Збройних Сил, яке буде проводитися і в Україні, методу проведення миротворчих акцій, у яких британці мають великий досвід та багато ін.

Після одногодинного виступу достойного гостя, він іще відповів на поставлені йому запитання, а після того голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун висловив йому сердечну подяку за його прибуття на зустріч та його вичерпну всеохоплюючу доповідь, подякував іншим членам делеґації від імені Головної Управи ОбВУ, Лондонського Відділу та всіх присутніх, які й проспівали начальникові Ген. Штабу та його супроводі грімке многоліття. Після обміну скромними подарунками ведучий зустріччю професор Володимир Коваль подякував усім за участь у зустрічі та закрив її о год. 8.45 увечері.

ЮВІЛЕЙНІ КОНЦЕРТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

У листопаді нинішнього року пройшли дуже успішно у Великій Британії Ювілейні концерти, що ними Об'єднання бувших Вояків Українців у тій країні відзначувало 50 роковини з часу прибуття до Вел. Британії воїнів 1 УД УНА з Італії у 1947 року.

Репрезентативний хор дивізійників з Торонто «Бурлака».

Ювілейні концерти пройшли з участю чоловічих хорів – «Бурлака» з Канади й «Гомону» – Вел. Британія. Хор «Бурлака» це репрезентативний хор дивізійників, який існує вже багато років в станиці Братства кол. Вояків 1 УД УНА в Торонто. Диригує ним під теперішню пору п-ні Квітка Зорич-Кондрацька, видатний диригент і музик. Піяніст хор п. Юрій Кречковський, адміністратор – побр. Василь Чупринда. Репрезентативний хор СУБ «Гомін» виступав на концертах під диригуванням сотника маестра Ярослава Бабуняка, піяніст – п. Ярослав Шутка, адміністратор – п. Стефан Лучків. Адміністративно-технічними справами та підготовкою і проведенням Ювілейних концертів займались голови Округ ОбВУ із допомогою Управ Відділів ОбВУ в тих громадах, де відбулись

Репрезентативний хор СУБ «Гомін». Посередині його довголітній дириґент сот. маєстро Ярослав Бабуняк.

згадані концерти – Манчестер, Брадфорд, Ноттінґгам, Лестер, Лондон. Це побратими – пор. Богдан Головатий – голова Округи ОбВУ-Лянкашір і пор. Володимир Янківський, пхор. Іван Федечко – голова Округи ОбВУ-Йоркшір і його заступник ппор. Михайло Ревіляк, пор. Петро Кіщук – голова Округи ОбВУ – Середня Англія і хор. Михайло Ткачук – голова Округи ОбВУ-Лондон.

Ювілейні концерти пройшли в днях: Манчестер – 15 листопада, Брадфорд – 16, Лестер – 20, там концертував лише хор «Бурлака», Ноттінґгам – 22 листопада. На цьому Ювілейному концерті з доповідним словом виступив голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун. Він також у супроводі членів Головної Управи ОбВУ – пор. Петра Кіщука, хор. Володимира Нагайла і хор. Теодора Данкевича нагородив орденами Об'єднання бувших Вояків Українців: п-ні Квітку Зорич-Кондрацьку, хор «Бурлаку», адміністратора хору побр. Василя Чупринду і піяніста п. Юрія Кречковського. З хору «Гомін» голова ОбВУ нагородив орденами піяніста – п. Ярослава Шутку, адміністратора хору п. Стефана Лучківа і побратима Романа Паращака, довголітнього і заслуженого хориста ще з першого хору «Бурлака». За його довголітню співпрацю з ОбВУ репрезентативний хор «Гомін» і його дириґент сот. маестро Ярослав Бабуняк були нагороджені орденами ОбВУ два роки тому на Крайовому Вояцькому З'їзді в Манчестері.

У всіх названих громадах Ювілейні концерти пройшли на високому художньому рівні та зібрали дуже численну публіку. Всюди залі були переповнені. Годиться відмітити, що наше громадянство та члени ОбВУ виявили сердечну гостинність до хору «Бурлака» та в усьому сприяли хористам і ними піклуватися.

Останній концерт злучених хорів «Бурлака» і «Гомін» відбувся в Лондоні й ним закінчено відзначування 50-річниці прибуття дивізійників до Вел. Британії та їхній великий і вагомий внесок у розбудову і закріплення українського організованого життя в тій країні та їхню непохитність у відданому служінні вітчизні – Україні.

ВІДІЙШЛИ У ВІЧНІСТЬ

З глибоким жалем і смутком повідомляємо членів ОУН, СУБ, ОбВУ, УКПО та українське громадянство м. Гаддерсфілду й околиці, що після довгої недуги відійшов у вічність 16 листопада 1997 року довголітній голова Відділу ОбВУ в Гаддерсфілді –

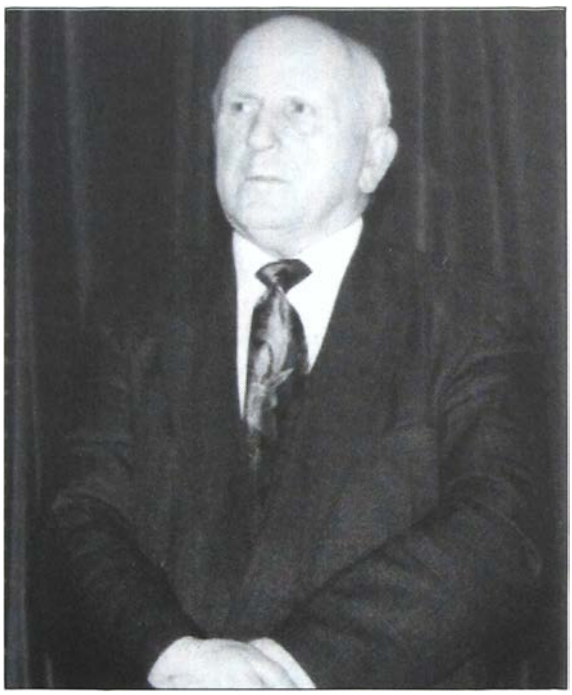

бл. пам. ст. булавний ІВАН ЧОЛАЧ,

народжений 7 травня 1924 року в с. Млини на Лемківщині. Зі своєю смертю залишив горем опечалену дружину Домініку, синів Івана і Андрія з дружинами і внуками, багато друзів і приятелів, а також рідну сестру в Україні. Вся родина покійника була насильно переселена з рідної землі в Акції «Вісла». Бл. пам. Іван уже в молодому віці став членом ОУН. Як воїн 1 УД УНА пройшов військовий і воєнний шлях, був у полоні в Італії, а після звільнення з полону в Англії поселився в м. Гаддерсфілді та негайно приєднався до громадської праці. Одружився з Домінікою, яка полюбила нас, українців та підтримувала завжди чоловіка в його громадській праці. Бл. пам. Іван був виховником юнацтва ОУН, 14 років працював головою Відділу ОбВУ, а шість років до своєї смерти був головою Відділу СУБ у Гаддерсфілді.

Похорон Покійного відбувся 27 листопада нинішнього року. Заупокійну Службу Божу відслужив о. Микола Корчагін у церкві св. Джеймса, сказав прощальне слово та висловив співчуття родині Покійного і нашій громаді. Вшановуючи пам'ять нашого провідного громадського діяча на будинку Відділу СУБ був вивішений на щоглі до половини національний прапор, а домовина була покрита китайкою ОбВУ. Біля домовини стояла жалобна стійка, що її творили члени ОбВУ. Останні похоронні моління були проведені на кладовищі Локвуд. Похоронним співом провадив п. Василь Іванів. На кладовищі прощав Покійного від громади і друзів п. І. Жмуд в українській мові, а по-англійськи – п. Д. Думський. Похорон закінчено піснею «Видиш, брате мій». На похорон прибуло численно українське громадянство з різних місцевостей, а теж у друзі та приятелі вдови Домініки. Поминальна тризна, що її приготували пані-члени місцевого Гуртка ОУЖ відбулась у залі Відділу СУБ, а її відкрив молитвою о. Микола. Під час тризни прощав Покійного радний СУБ і голова Округи ОбВУ – Йоркшір пхор. Іван Федечко, а теж і хор. Микола Яцків, голова Відділу СУБ у Стокпорті. Вони обидва високо поцінували віддану громадську працю Покійного та висловили глибоке співчуття вдові і родині та громаді. За згодою родини покійника п. Думський проголосив збірку, що її провів п. І. Фрищин, зібравши £153.00. Окремо на нев'янучий вінок у пам'ять Покійному пожертвували – родин С. В. Іваніви – £10.00 і п-ні С. Красовська – £10.00, шо їх призначено на діяльність ОбВУ. П-ні А. Кравець і п. І. Жмуд пожертвували по десять фунтів на пресфонд «Шляху Перемоги». Із зібраної загально суми призначено за згодою родини покійника – £60.00 на кошти ремонту собору св. Юра у Львові, на будову церкви у Зарваниці – £60.00 і £33.00 на прес-фонд «Української Думки». Хай пам'ять про Покійного – відданого українського патріота і невтомного громадського трудівника збережеться назавжди між нами.

Вічна Йому пам'ять!

Управи українських громадських організацій м. Гаддерсфілду, Відділ ОбВУ і горем опечалені вдова і родина

АНТЕМЕС ІВАН, нар. 25.10.1912 року. Ст. рядовик німецької армії, учасник східної кампанії. Член ОбВУ. Помер 2.3.1997 року в Тодмордені. Там похоронений 14 березня того ж року.

АНТОШКІВ МИКОЛА, нар. 7.5.1927 року в Скомарохах, Бучаччина. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 25 травня 1997 року в Дарбі й там похоронений 2 червня 1997 року на місцевому кладовищі.

БАЗИЛЯК ОСИП, нар. 13 травня 1921 року в Дубляннах, Львівська область. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 8 січня 1997 року в Дарбі й там похоронений 21 січня 1997 року.

БІЛОУС СТЕПАН, нар. 4 квітня 1916 року в Доматові, Рава Руська. Воїн польської армії 1937-1939 рр. Десятник. Помер 14 липня 1997 року в м. Кіхлей. Похоронений там 21 липня 1997 року.

БОГДАН МИКОЛА, нар. 10 квітня 1910 року в Турці, Львівська область. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 2 серпня 1997 року в Дамфріс, Шотляндія і там похоронений.

БОДНАРЕЦЬ БОГДАН, нар. 28 травня 1926 р. в Соснові, Підгаєччина Тернопільська область. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 26 квітня 1997 року в Манчестері та похоронений 2 травня на кладовищі Мостон.

ВІЛЬНИЦЬКИЙ ВОЛОДИМИР, нар. 30 грудня 1923 року в Мозолівці, Тернопільська область. Підстаршина 1 УД УНА. Довголітній член Управи Відділу ОбВУ в Аштоні. Помер 10 жовтня 1997 року в Аштоні й там похоронений.

ГАЛАС МИХАЙЛО, нар. 11 листопада 1923 року в Раві Руській. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Нагороджений військовими орденами. Помер у Раві Руській 24 серпня 1997 року і там похоронений.

ГОЛОВЧУК ФЕДІР, нар. 18 листопада 1919 року в Бучачі. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 20 березня 1997 року в м. Рочдейл і там похоронений 27 березня 1997 року.

ГОРОБЕЦЬ ІВАН полк., нар. 17 лютого 1915 року в Красномуна Херсонщині. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 26 березня 1997 року в м. Дарбі й похоронений 3 квітня 1997 року на місцевому кладовищі.

ГРАМ'ЯК ВОЛОДИМИР, нар. 11 січня 1926 року в Геленкові, Бережанщина. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 29 травня 1997 року в Болтоні й там похоронений 9 червня 1997 року.

ГРИНІЩАК ГРИГОРІЙ, нар. 19 жовтня 1927 року в Надвірній Івано-Франківська область. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Похоронений у м. Лестері 13 листопада на місцевому кладовищі.

ГУЦМАН АНДРІЙ, нар. 2 грудня 1921 року в Коропці, Бучаччина. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 23 травня 1997 року у Фелікстов і там похоронений.

ДРАЧ МИКОЛА, нар. 8 вересня 1921 року в Ластівці, Львівська область. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 25 серпня 1997 року в м. Рочдейлі і там похоронений.

ДУНЕЦЬ ОСТАП, нар. 9 листопада 1922 року в Станкові, Стрийщина. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 20 лютого 1997 року в Манчестері й там похоронений 28 січня того ж року на кладовищі Утлей.

ЗАВАДЕЦЬКИЙ МИКОЛА, нар. 28 січня 1928 року в Бучачі. Воїн німецької армії, гармаш. Член ОбВУ. Помер 27 жовтня 1997 року в Мейфілді Шотляндія. Похоронений у крематорію в Единбурзі.

ЗУБАЛЬ ЮРКО, нар. 12 квітня 1919 року на Лемківщині. Воїн польського корпусу у воєнних роках. Член ОбВУ. Помер 9 квітня 1997 року в м. Кардіффі, Валія і там похоронений 24 квітня 1997 року.

ІВАНЦІВ МИКОЛА, нар. 14 липня 1915 року. Воїн 1 УД УНА. Помер 7 січня 1997 року в м. Трістон, Лестершір, Англія і там похоронений 31 січня 1997 року.

ІВАСІВКА МИХАЙЛО, нар. 8 серпня 1918 року в Стебнику. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер у Брадфорді.

КОКІЛЬ ВАСИЛЬ, нар. 12 березня 1913 року в с. Ліщинцях, Бучаччина. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 8 листопада 1997 року. Похоронений 18 листопада на кладовищі в м. Лестері.

КОРОЛЬ ЄВГЕН, нар. 31 грудня 1922 року в Сконіві. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 11 лютого 1997 року в Чіддінґфолді, Саррей, Англія і там похоронений 28 лютого 1997 року.

КРАМАР СТЕПАН, нар. 2 січня 1914 року в Григорові. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 5 квітня 1997 року в м. Пітерборо і похоронений 14 квітня того ж року.

КРИЖАНІВСЬКИЙ МИХАЙЛО, нар. 2 березня 1924 року в Самборі. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 30 січня 1997 року в м. Единбурґ, Шотляндія і похоронений 3 лютого того ж року. Крематорій.

КРАВЕЦЬ ОСИП, нар. 20 червня 1926 року в Турці, Львівська область. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 19 липня 1997 року в Корбі, Нортгамптоншір і похоронений 25 липня на кладовищі Рокенгам.

КУБІВ МИХАЙЛО, нар. 20 жовтня 1924 року в с. Ігровиця Тернопільська область. Член – доб-

родій ОбВУ. Помер 14 листопада 1997 року в лікарні м. Дарбі. Похоронений 24 листопада 1997 року в Дарбі.

ЛЕШНІВСЬКИЙ БОГДАН, нар. 19 листопада 1925 року. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 30 липня 1997 року в Лестері і там похоронений на кладовищі Саффрон Гілл 8 серпня 1997 року.

МАЛАНЧУК МИКОЛА, нар. 18 грудня 1914 року в с. Конюхи, Тернопільщина. Воїн польської армії, учасник визвольної боротьби ОУН-УПА. Воїн німецької армії, учасник фронтових боїв на західному фронті. Член ОбВУ. Помер 8 листопада 1997 року в лікарні м. Ґлоссопу. Похоронений у м. Стокпорті на кладовищі Гортон 14 листопада 1997 року.

МАРКОВСЬКИЙ ОСТАП, нар. 21 вересня 1923 року в Колоколмку, Рогатинщина, Івано-Франківська область. Воїн УПА Ст. булавний. Довголітній голова Манчестерського Відділу ОбВУ і місцевий громадський діяч. Помер 9 липня 1997 року в м. Манчестері й там похоронений 17 липня того ж року.

МАРТИНЮК ВАСИЛЬ, нар. 14 жовтня 1928 р. в Делятині Івано-Франківська область. Воїн 1 УД УНА. Булавний. Активний, місцевий, громадський діяч. Помер 16 вересня 1997 року в Ґлостері й похоронений 22 вересня 1997 р. в Ґлостері.

МЕДИЦЬКИЙ ВАСИЛЬ, нар. 10 травня 1922 р. в с. Мужилів, Тернопільська область. Воїн 1 УД УНА. Булавний. Довголітній громадський діяч у м. Лестері. Член ОбВУ. Помер 24 серпня 1997 року в м. Лестері й похоронений 28 серпня того ж року на кладовищі Ґілроес у Лестері.

МИКИТЮК ФЕДІР, нар. 3 жовтня 1915 року в Майдані. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 17 березня 1997 року в Дарбі і там похоронений 4 квітня того ж року.

МИРОН МИРОСЛАВ, нар. 23 січня 1923 р. в Галичі, Івано-Франківська область. Воїн 1 УД УНА. Ст. десятник. Помер 11 червня 1997 року в с. Стокпорті. Похоронений там же 18 червня.

НАГАЙЛО ВОЛОДИМИР, нар. 24 грудня 1926 року в с. Теофілівка Бережанщина. Воїн 1 УД УНА. Старшина УНА. Довголітній член Головної Управи ОбВУ та її культурно-освітній референт. Провідний громадський діяч. Помер 23 листопада 1997 року у Волвергамптоні і похоронений 28 листопада на місцевому кладовищі.

НИЧКА ІВАН, нар. 1 січня 1924 року в Збаражі, Тернопільська область. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 13 березня 1997 року в Рашден і похоронений 15 березня того ж року.

ПАНЬКІВ МИХАЙЛО, нар. 14 травня 1911 року в Стрию. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 11 березня 1997 року в м. Лінколн. Похоронений там же. Крематорій. 20 березня 1997 року.

ПАРАДЮК ДМИТРО, нар. 3 січня 1928 року в Голгочі, Підгаєччина. Юнак УНА, протил. артилерія. Довголітній заслужений хореограф і керівник репрезентативного танцювального ансамблю «Орлик» СУБ у Вел. Британії. Помер 18 березня 1997 року в Манчестері й там похоронений 26 березня 1997 року.

ПЕТРИШИН МИХАЙЛО, нар. 2 серпня 1923 року в Городиці, Самбірщина. Воїн 1 УД УНА. Помер 8 серпня 1997 року в Діннінґтоні й там похоронений.

ПРИСЯЖНИЙ МИХАЙЛО, нар. 3 травня 1921 року в Копичинцях Тернопільщина. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Ст. десятник. Помер у м. Дарбі 16 жовтня 1997 року і там похоронений 27 жовтня 1997 року.

ПУТЬКО ІВАН, нар. 26 травня 1913 року на Львівщині. Воїн польської армії 1935-1936, рад. армії 1944 – 1 УД УНА 1944-1945. Ст. рядовий. Член ОбВУ. Помер 9 лютого 1997 року в Дарбі й там похоронений 17 лютого того ж року.

РИСЬ ЛЕВ, нар. 16 червня 1901 року на Полтавщині. Воїн Армії УНР у 1918 року, воїн рад. армії 1922-1923 рр. В'язень більшовицьких концтаборів, журналіст, громадський діяч, булавний Українського Козацтва, підхорунжий УНА. Помер 13 травня 1997 року в м. Редінґу й там похоронений 22 травня того ж року.

РУБЕЛЬ ІВАН, нар. 6 листопада 1921 року в Самборі. Член добродій ОбВУ. Помер 18 квітня 1997 року в Лестері й там похоронений 23 квітня.

СОРОКА ДМИТРО, нар. 23 жовтня 1920 року в Перемишлі. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 12 жовтня 1997 року в м. Рочдейл і похоронений 17 жовтня на місцевому кладовищі.

СТРІЛЕЦЬ МИХАЙЛО, нар. 21 листопада 1922 року в Гоноратівці Івано-Франківська область. Воїн 1 УД УНА. Член ОбВУ. Помер 12 січня 1997 року в Карлайлі і там похоронений 22 січня того ж року.

ТОМИР МИХАЙЛО, нар. 20 травня 1925 р. Воїн 1 УД УНА. Десятник. Член ОбВУ. Помер 2 вересня 1997 року в м. Болтоні і там похоронений 8 вересня того ж року.

ВІЧНА ЇМ ПАМ'ЯТЬ!

(Облік померлих проведений до 1 грудня 1997 року)

ВИДАННЯ ОбВУ

О. Т. Визвольна боротьба українського народу. Лондон, 1950.

Князь М. І. Токаржевський-Карашевич, Свято Покрова Богородиці. Лондон, 1953 (вичерпане).

Проф. д-р Володимир Кубійович, Етнічні групи південно-західної України (Галичина). Записки НТШ. Праці історично-філософської секції. Том 160. Лондон-Мюнхен-Париж, 1953 (вичерпане).

Список полеглих воїнів І УД УНА. Головна Управа ОбВУ. Лондон, 1958 (вичерпане).

Д. Кетрос, Так творилося українське військо. Лондон, 1958 (вичерпане).

Альманах ОбВУ (1949-1964), Головна Управа ОбВУ. Лондон, 1967 (вичерпане).

Микола Верес, В чужинних припливах. Поезії. Лондон, 1967.

Святомир М. Фостун, Плем'я непокірних. Історична повість. Лондон, 1971 (вичерпане).

Другий Альманах ОбВУ (1964-1980), Головна Управа ОбВУ. Лондон, 1980.

Вояки-воякам, пропам'ятне видання. Головна Управа ОбВУ. Лондон, 1981 (вичерпане).

Богдан Бора, Буремні дні. Збірка поезій. Спільне видання ОбВУ з Головною Управою Братства кол. вояків І УД УНА. Торонто-Лондон, 1982 (вичерпане).

Полк. Євген Побігущий-Рен, Мозаїка моїх споминів. Том І. Лондон 1982 (вичерпане).

Полк. Євген Побігущий-Рен, Мозаїка моїх споминів. Том ІІ. Лондон 1985 (вичерпане).

Вояки-воякам, пропам'ятне видання. Книга друга. Головна Управа ОбВУ. Лондон, 1986 (вичерпане).

Володимир Ґоцький, На другому етапі. Спогади. Том І. Лондон 1990 (вичерпане).

Третій Альманах ОбВУ (1980-1990), Головна Управа ОбВУ. Лондон, 1990.

Володимир Ґоцький, З Перемишля до Ріміні. Спогади. Том ІІ. Лондон, 1993.

Вояки-воякам, пропам'ятне видання. Книга третя. Головна Управа ОбВУ. Лондон, 1993.

Вояки-воякам, пропам'ятне видання. Книга четверта. Лондон-Київ, 1994.

Вояки-воякам, пропам'ятне видання. Книга п'ята. Лондон-Львів, 1995.

Published by: Association of Ukrainian Former Combatants in Great Britain
49, Linden Gardens, London, W2 4HG. Tel.: 0171-229 8392 Fax: 0171-792 2499

Printed in the United Kingdom by The Ukrainian Information Service, 200 Liverpool Road, London N1 1LF